

PROJEKT PLANU OCHRONY TRÓJMIEJSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO – OPERAT OCHRONY WALORÓW KULTUROWYCH

Wykonawca: Klub Przyrodników

Koordinacja i redakcja: Andrzej Jermaczek, Tomasz Krzyśków

Świebodzin, 2021

Spis treści

Wstęp.....	3
1. Ocena stanu rozpoznania walorów kulturowych oraz prace i analizy przeprowadzone na potrzeby projektu planu i ich metodyka.....	4
2. Wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym	6
2.1. Układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły dworskie i pałacowe	6
2.2. Kompleksy sakralne	18
2.3. Kościoły i kaplice	24
2.4. Kapliczki i krzyże	26
2.5. Cmentarze i miejsca pamięci	30
2.6. Obiekty związane z gospodarką i kultura leśną.....	42
2.7. Inne budynki i budowle	45
2.8. Historyczne drogi i szlaki komunikacyjne	50
2.9. Zabytki archeologiczne	53
2.10. Świadectwa niematerialne	55
3. Identyfikacja i ocena istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych w odniesieniu do walorów kulturowych	58
3.1. Stan ochrony obiektów kultury materialnej	58
3.2. Wykaz i analiza zagrożeń	60
4. Zasady i sposoby ochrony i kształtowania środowiska kulturowego Parku	67
5. Podsumowanie i wnioski do operatu syntezy	83
6. Literatura	99
Spis rycin	103
Spis fotografii	103
Spis tabel	106

Wstęp

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworców i składników przyrody (Dz. U. 2005, Nr 94, poz. 794) plan ochrony parku krajobrazowego zawiera wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

Wskazane w wymienionym rozporządzeniu możliwe do ujęcia w planie sposoby ochrony obejmują ochronę wartości kulturowych, w szczególności przez:

a) sprawowanie opieki nad zabytkami w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w tym prowadzenie prac restauratorskich i konserwatorskich przy zabytkach,

b) dostosowywanie istniejących i nowo budowanych budynków i budowli do form architektonicznych charakterystycznych dla obszaru objętego ochroną.

Obszary Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego oraz sąsiadującej z nim aglomeracji Trójmiasta, Rumi, Redy i Wejherowa są stosunkowo wyraziście rozgraniczone granicą Parku biegnącą po granicy kompleksów leśnych, oddzielającą naturalny bądź półnaturalny krajobraz leśny i rolniczy Parku od urbanistycznych układów przestrzennych miast. Istnieją liczne powiązania strukturalne i funkcjonalne oraz oddziaływania obszaru Parku na tereny sąsiednie i odwrotnie, jednak pod względem walorów kulturowych obszar Parku stanowi strukturę o odrębnej specyfice w stosunku do zurbanizowanych terenów jego sąsiedztwa.

Poszczególne części Parku cechuje odmienny charakter i geneza zagospodarowania. Południowy obszar już w drugiej połowie XIX wieku funkcjonował jako przestrzeń rekreacyjna zintegrowana z zabudową rezydencjalną Oliwy oraz Sopotu. Wówczas wytyczono sieć ścieżek pieszych, poprowadzonych w sposób eksponujący ciekawe otwarcia widokowe oraz polany. Antropogeniczny wymiar tego założenia nie przejawiał się jedynie formą, ale i sposobem przyjęcia określonych form zagospodarowania. Druga, północna część obecnego Parku, z racji oddalenia od ówczesnych aglomeracji miała charakter leśny i rolniczy. Wyjątek stanowił leżący na skraju Wejherowa zespół Kalwarii Wejherowskiej, stanowiący już wówczas znane założenie o charakterze sakralnym.

Zakres oraz formalna struktura planu ochrony oraz możliwości jego oddziaływania są ograniczone i ściśle określone przepisami, przede wszystkim do ochrony obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym w jego granicach, dlatego na ich rozpoznaniu skupiono zasadnicze prace inwentaryzacyjne. Szersze tło historyczne oraz wartości kultury niematerialnej są bez wątpienia istotnym elementem kultury obszaru. Kontynuacja na terenie Parku wyrazistych układów przestrzennych o wysokich wartościach kulturowych w sposób szczególnie widoczna jest w Sopocie, Gdańsku Oliwie i Wejherowie, jednak możliwości ich ochrony w ramach planu Parku są bardzo ograniczone.

Odniesienia kulturowe wymagające objęcia analizą szerszego obszaru niż sam Park wyeksponowano i omówiono w operatach ochrony krajobrazu i planowania przestrzennego.

1. Ocena stanu rozpoznania walorów kulturowych oraz prace i analizy przeprowadzone na potrzeby projektu planu i ich metodyka

Kompleksowe i wyczerpujące opracowanie walorów kulturowych Parku na szerokim tle kulturowym, zarówno w sensie historycznym, jak i przestrzennym, wykonano na potrzeby projektu planu ochrony przygotowywanego w roku 2000 (Iżewska 2000). Opracowanie to jest wyczerpującą i kompleksową analizą monograficzną walorów kulturowych Parku, źródłem wiedzy o historii terenów wchodzących w skład jego obszaru oraz kompleksową koncepcją ochrony. Nie negując związków pomiędzy walorami kulturowymi Parku a jego otoczeniem należy jednak zauważyć, że słabą stroną opracowania Iżewskiej (2000) jest równoważne potraktowanie zabytków i walorów kulturowych Parku oraz szeroko ujętego otoczenia, w którym szczegółowo scharakteryzowano licznie tam występujące obiekty zabytkowe wysokiej rangi, leżące jednak poza Parkiem. Podejście takie ma swoje uzasadnienie merytoryczne, gdyż nie da się rozpatrywać walorów kulturowych obszaru w oderwaniu od jego otoczenia, jednak nie ma uzasadnienia praktycznego, gdyż na zachowanie walorów kulturowych poza terenem parku krajobrazowego plan ochrony nie ma żadnego przełożenia.

Zasadniczą inwentaryzację obiektów kultury materialnej Parku na potrzeby niniejszego planu ochrony oraz rozpoznanie zagrożeń dla materialnych i niematerialnych walorów kulturowych Parku wykonano w okresie od kwietnia do października 2019 r. Uzupełniające prace terenowe przeprowadzono w okresie lipiec-wrzesień 2020 r. Inwentaryzację przeprowadzono w zakresie niezbędnym do zaplanowania ochrony, zgodnie z §15 Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. z 2005 r. nr 94, poz. 794).

Działania, jakie towarzyszyły powstaniu niniejszego opracowania, można podzielić na następujące etapy:

I. Prace przygotowawcze, które polegały na:

- a) zebraniu materiałów źródłowych w postaci dokumentów znajdujących się w archiwach, przede wszystkim w rejestrze zabytków Wojewódzkiego Urzędzie Ochrony Zabytków w Gdańsku oraz gminnych ewidencjach zabytków, prowadzonych zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zawierających zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, inne zabytki nieruchome wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Jako obiekty o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym na potrzeby planu ochrony uznawano obiekty spełniające szeroką definicję zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3 pkt 1) mówiącą, że zabytkiem jest „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Trójmiejski Park Krajobrazowy obejmuje obszar położony na terenie następujących gmin województwa pomorskiego: Szemud (powiat wejherowski), Wejherowo (powiat wejherowski), miasta Gdańsk (powiat grodzki Gdańsk), miasta Gdynia (powiat grodzki Gdynia), miasta Sopot (powiat grodzki Sopot), miast Reda i Rumia (powiat wejherowski), miasta Wejherowo (powiat wejherowski). Ochrona dóbr kultury jest przedmiotem ustaleń m.in. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin.

b) analizie materiałów uzupełniających w postaci wcześniejszych opracowań związanych z omawianym terenem.

II. Prace terenowe

W latach 2019-2020 przeprowadzono prace terenowe w celu zapoznania się z terenem analiz, weryfikacji materiałów pozyskanych podczas pierwszego etapu prac, określeniem przemian, jakie zaszły na terenie Parku oraz wykonaniem koniecznej dokumentacji fotograficznej. Przede wszystkim zinwentaryzowano budynki i budowle o charakterze zabytkowym, obiekty archeologiczne, historyczne szlaki komunikacyjne, układy ruralistyczne oraz miejsca kultu i pamięci. Ich ochrona i wyeksponowanie w powiązaniu z ochroną krajobrazu i walorów przyrodniczych jest celem, dla którego utworzono Park oraz dla którego przygotowuje się plan ochrony. Elementy te, przedstawiające wartość historyczną, naukową bądź artystyczną, powinny być na terenie Parku chronione poprzez zachowanie, konserwację i właściwe użytkowanie.

Zinwentaryzowane obiekty zgrupowano w 10 rozdziałach, numeracja odpowiada numerom na mapie oraz w bazie GIS:

1. Układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły dworskie i pałacowe.
2. Kompleksy sakralne.
3. Kościoły i kaplice.
4. Kapliczki i krzyże.
5. Cmentarze i miejsca pamięci.
6. Obiekty kultury leśnej.
7. Inne budynki i budowle.
8. Drogi i szlaki komunikacyjne.
9. Zabytki archeologiczne.
10. Walory kultury niematerialnej.

2. Wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym

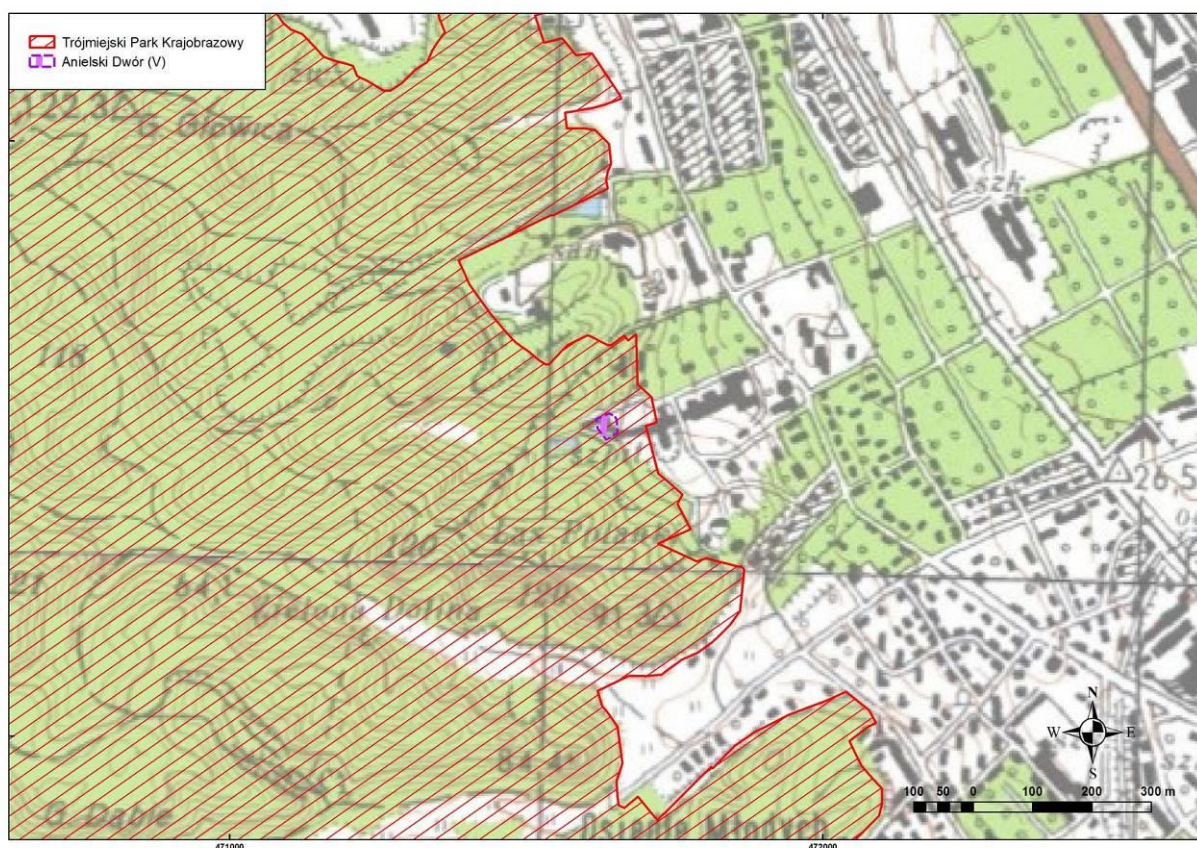
2.1. Układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły dworskie i pałacowe

W granicach Parku znajduje się sześć obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków, o charakterze zabytkowych układów architektonicznych – trzy zabytkowe układy urbanistyczne oraz dwa zespoły dworskie i jeden pałacowo-parkowy.

Wszystkie obiekty kultury materialnej wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków leżą w strefie styku obszaru lasów i terenów aglomeracji miejskich. Oprócz zespołu dworskiego Dwór V przy ul. Polanki 117, wszystkie tylko częściowo wchodzą w granice Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego.

Ponadto uwzględniono tu trzy najcenniejsze pod względem kulturowym i najlepiej zachowane układy ruralistyczne wsi – Gniewowa, Reszek i Zbychowa oraz historyczny układ 11 szlaków turystycznych stanowiących zaplecze rekreacyjne dawnego Gdańska i Sopotu.

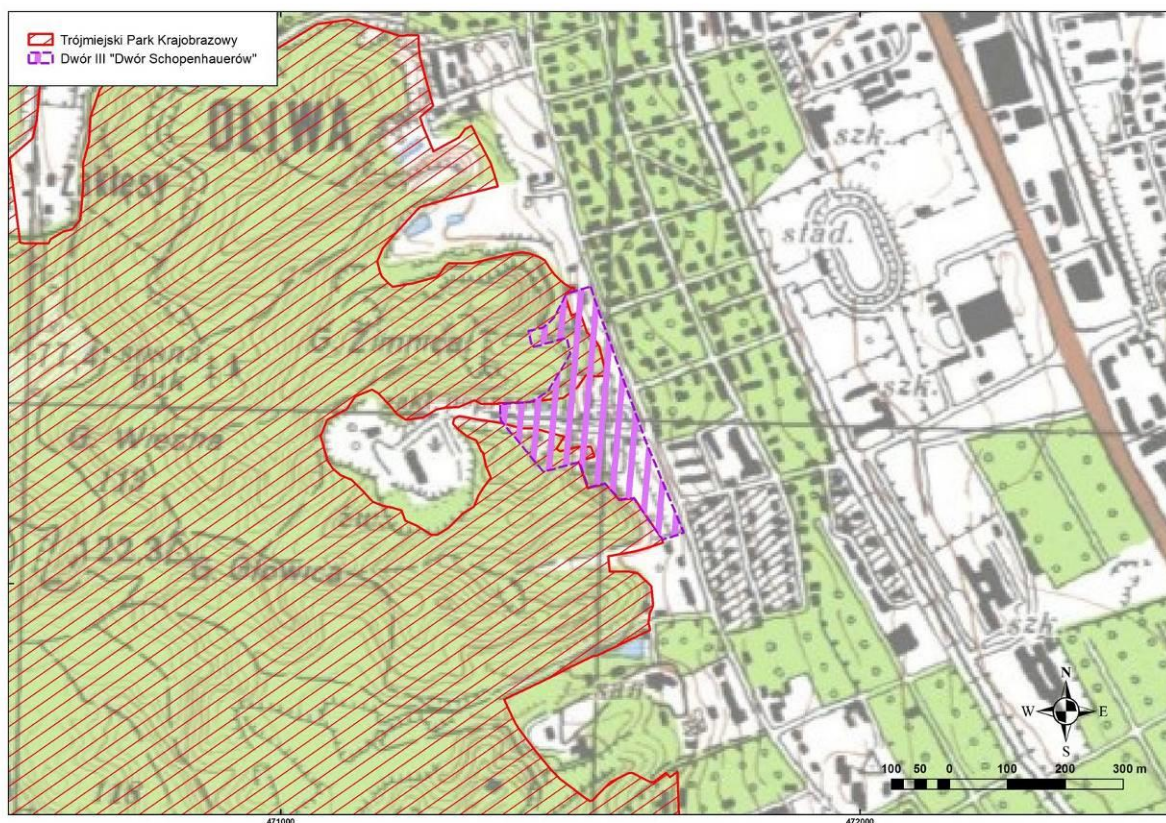
Zespół dworski – Dwór V (Anielski Dwór) / budynek południowy i północny/ ul. Polanki 117, Gdańsk – nr 715 (dawny 592) w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków.

Ryc. 1. Granice obiektu „Zespół dworski – Dwór V...” wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków pod nr 715 (d. 592), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego

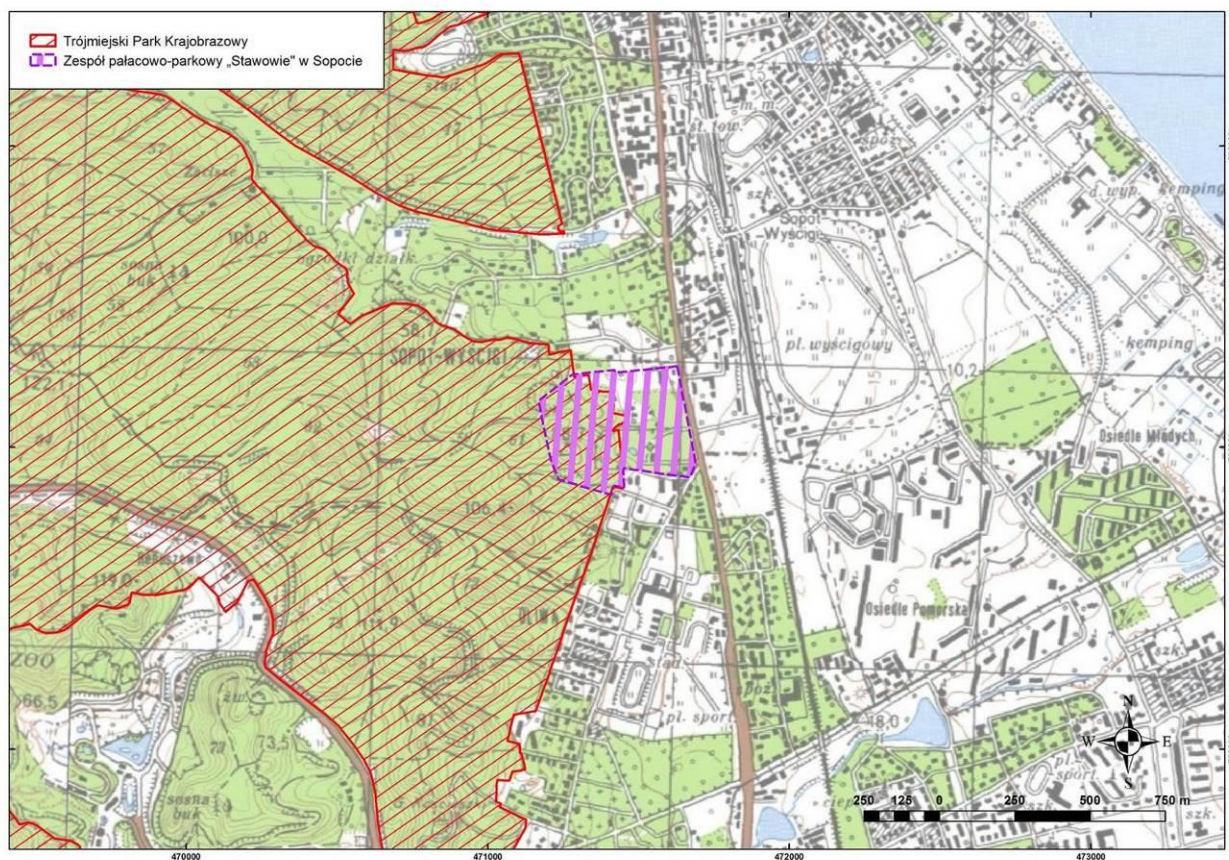
Zespół dworsko-parkowy – Dwór III (Schopenhauerów) wraz z parkiem, ul. Polanki 122 (d. 124), w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków nr 16 (dawny 15) – w granicach Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego leży tylko niewielka część dawnego założenia parkowego.

Zespół dwóch budynków dworskich datowanych na rok 1625, o bogatej historii, oraz pozostałości założenia parkowego (tylko częściowo w granicach TPK), obecnie dom poprawczy.

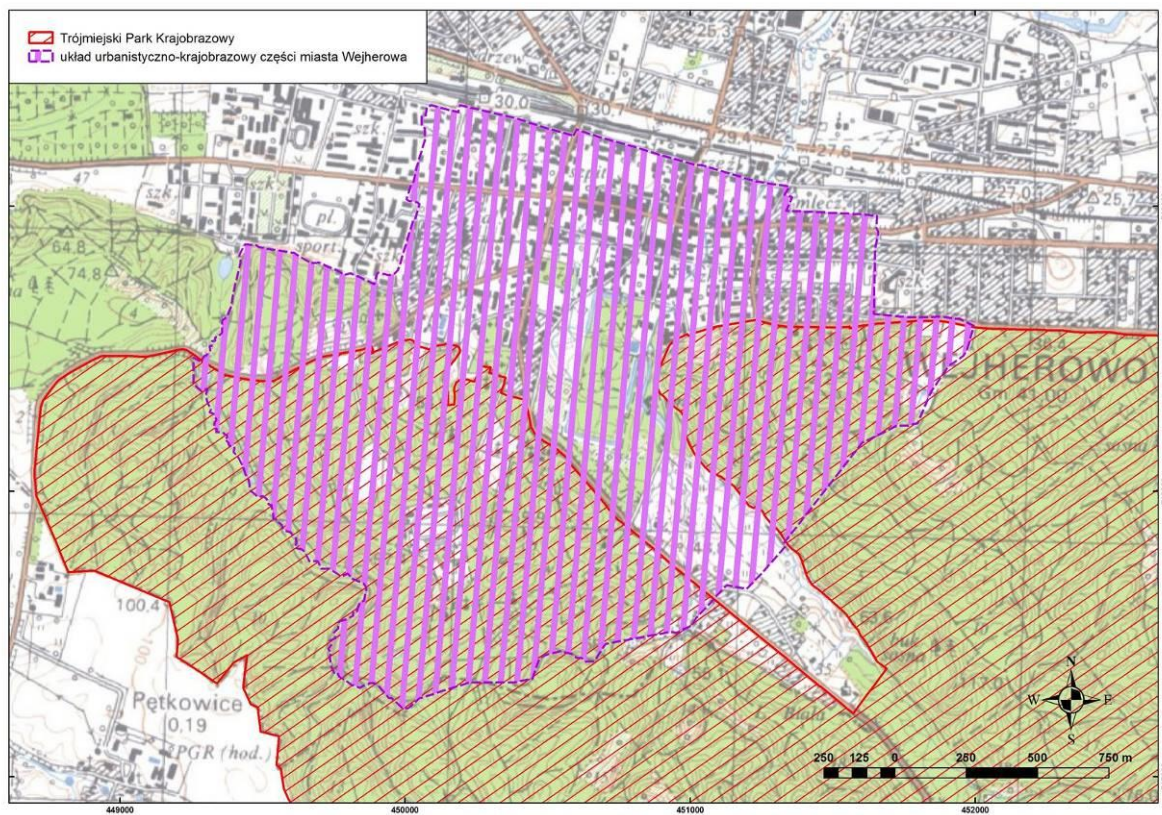
Ryc. 2. Granice obiektu „Zespół dworski Dwór III...” wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków, nr 16 (d. nr 15), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego

Zespół pałacowo-parkowy „Stawowie” (pałac i park), Sopot, Aleja Niepodległości 618 – w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków nr 1042 (dawny 877).

Ryc. 3. Granice obiektu „Zespół pałacowo-parkowy Stawowie”: wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 1042, dawniej nr 877), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego

Układ urbanistyczno-krajobrazowy miasta Wejherowa, Wejherowo – nr 957 (dawny 818) w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków; na terenie TPK znajduje się część obszaru objętego wpisem.

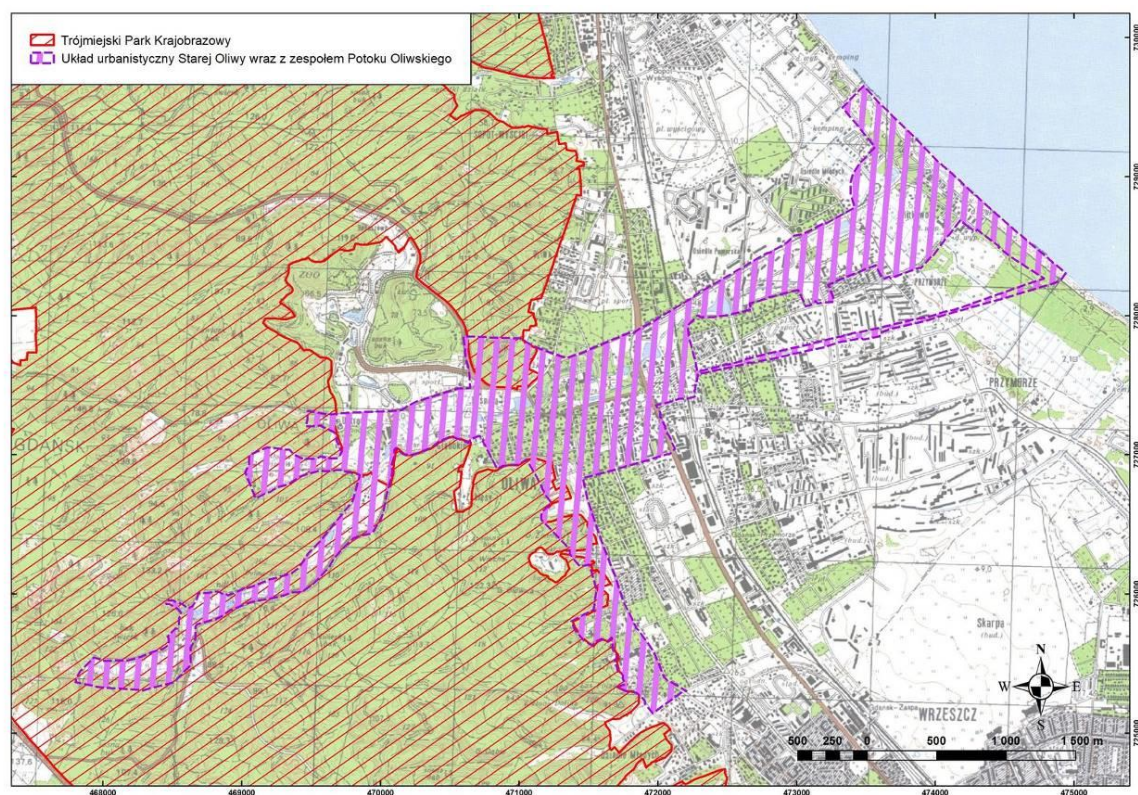

Ryc. 4. Granice obiektu „Układ urbanistyczno-krajobrazowy Wejherowa” wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 957, dawniej 818), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego

Fot. 1. Fragment zabytkowego układu urbanistyczno-krajobrazowego Wejherowa w dolinie Cedronu przy granicy z Trójmiejskim Parkiem Krajobrazowym. Fot. Andrzej Jermaczek

Układ urbanistyczny Starej Oliwy wraz z zespołem Potoku Oliwskiego obejmujący zespół klasztoru cystersów, zespoły dworów przy ul. Polanki oraz zespoły zorganizowanej zieleni, Oliwa, Gdańsk – w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków nr 850 (dawny 730/719).

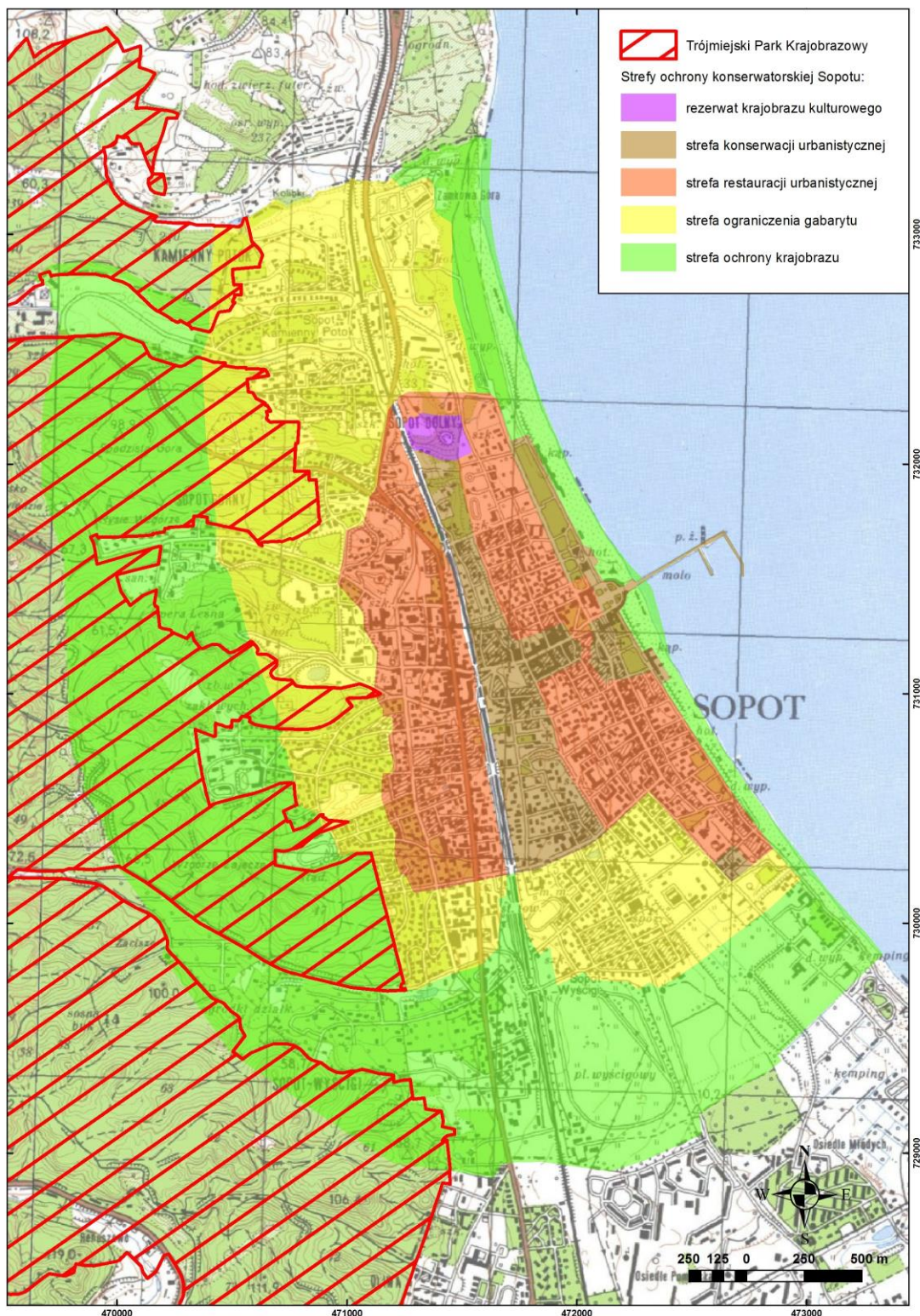

Ryc. 5. Granice obiektu „Układ urbanistyczny Starej Oliwy wraz z zespołem Potoku Oliwskiego...” wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 850, d.730/719), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego

Fot. 2. Górny fragment Doliny Radości. Fot. Andrzej Jermaczek

Układ urbanistyczno-krajobrazowy miasta Sopotu – nr 936 (dawny 771)
w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków.

Ryc. 6. Granice obiektu „Układ urbanistyczno-krajobrazowy miasta Sopotu...” wraz z jego strefowaniem, wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 936, d. 771), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego

Układ ruralistyczny wsi Gniewowo z czytelnym średniowiecznym układem osadniczym.

Wieś o korzeniach średniowiecznych, po raz pierwszy wzmiankowana w roku 1398, czytelny układ zabudowy nawiązujący do pierwotnego osadnictwa średniowiecznego, przykłady tradycyjnego budownictwa zagrodowego i mieszkalnego, liczne budynki związane z gospodarką leśną regionu.

Ryc. 7. Układ ruralistyczny wsi Gniewowo

Układ ruralistyczny wsi Zbychowo z czytelnym średniowiecznym układem osadniczym.

Wieś o tradycjach sięgających średniowiecza (pierwsza wzmianka z roku 1245) i bogatej historii, z dobrze zachowanym czytelnym pierwotnym układem ruralistycznym, przykładami tradycyjnego budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z typowymi zagrodami wielobudynkowymi, pozostałości budownictwa drewnianego, samoświadomość etniczna mieszkańców przynależności do kaszubskiej grupy etnicznej Lasózków.

Ryc. 8. Układ ruralistyczny wsi Zbychowo

Układ ruralistyczny wsi Reszki z czytelnym układem osadnictwa z XVI – XVIII wieku (wpisany do ewidencji zabytków gminy Wejherowo).

Wieś z najlepiej zachowanym, spośród miejscowości w granicach Parku, układem przestrzennym i historyczną strukturą zabudowy oraz licznymi przykładami starej zabudowy mieszkalnej, gospodarczej i publicznej (młyn, szkoła, kuźnia). Wieś szlachecka, po raz pierwszy wzmiankowana w roku 1600, wysoki poziom świadomości etnicznej i kulturowej mieszkańców przynależności do grupy etnicznej Lasôków. Brak lub niewielki udział elementów degradujących krajobraz kulturowy.

Ryc. 9. Układ ruralistyczny wsi Reszki

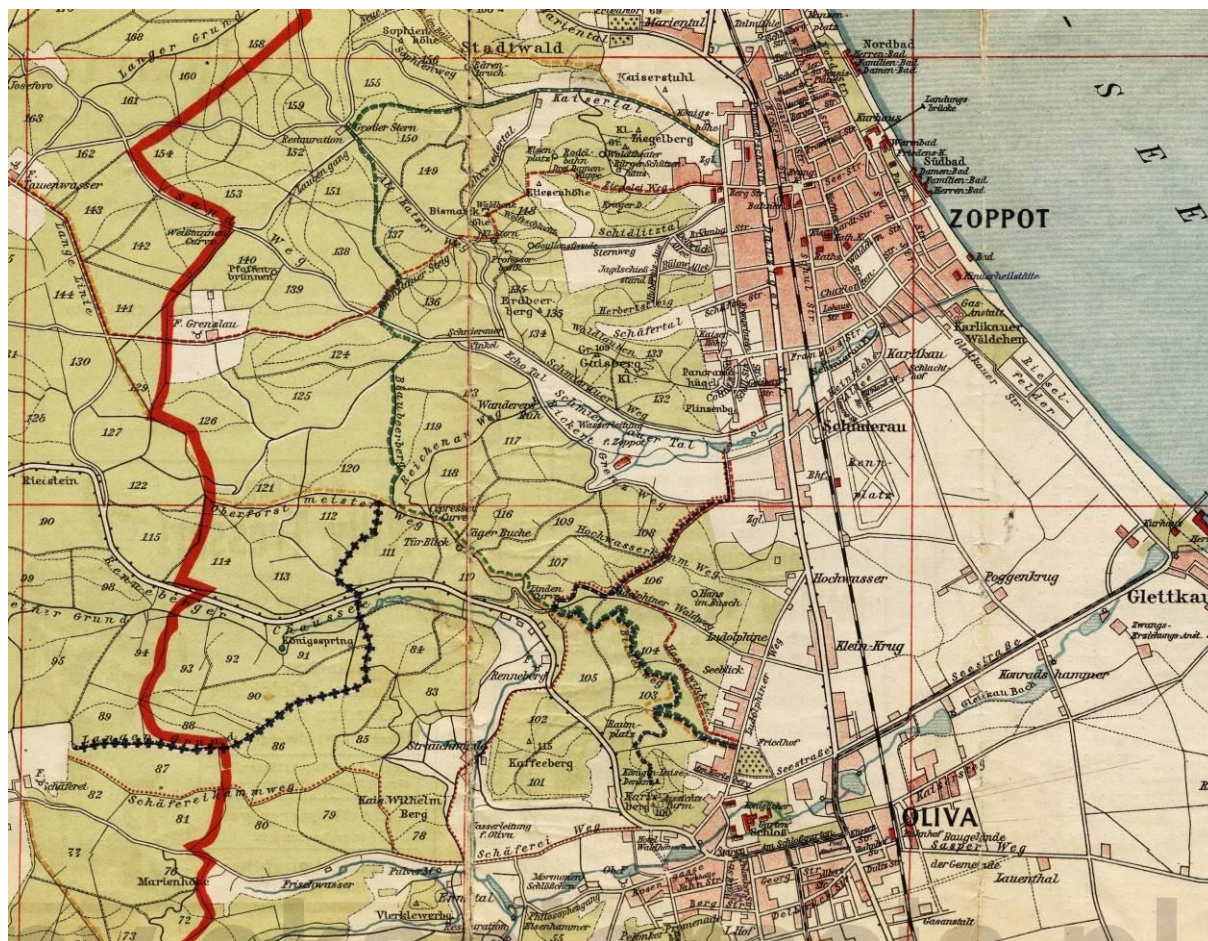
Historyczny układ przestrzenny ścieżek spacerowych, szlaków turystycznych i form zagospodarowania leśnych terenów rekreacyjnych w Lasach Sopotkich i Lasach Oliwskich

Obiekt obejmuje historyczną sieć szlaków i ścieżek stanowiących zaplecze rekreacyjne dawnego Gdańska i Sopotu. Niektóre z nich funkcjonowały już w XIX wieku, wszystkie okres swojej świetności miały w okresie międzywojennym. Według Gołędzinowskiej (2018), której kompleksową koncepcję przyjęto w niniejszym opracowaniu, układ ten obejmuje 12 historycznych szlaków turystyczno – rekreacyjnych. Są to:

- a) z Sopotu (Świemirowo) przez ZOO do Młyna Prochowego w Oliwie,
- b) z Sopotu (ul. 1 Maja) przez Operę Leśną, Małą Gwiazdę, leśniczówkę Grężowo (Grenzlau), leśniczówkę Gołębiewo do Osowej,
- c) z Oliwy do Sopotu (Dolina Świemirowska) przez Pachołek i Drogę Widokową (Bilderweg),
- d) z Oliwy (ul. Czyżewskiego) do Sopotu (Dolina Świemirowska) przez drogę poniżej Drogi Widokowej (dawniej Hasenwinkel),
- e) Oliwa (ul. Czyżewskiego) przez Drogę Widokową (Bilderweg) i Drogę Nadleśniczych (dawniej nazwa odcinka Oberforstmeisterweg), obok leśniczówki Grężowo (Grenzlau) przez Długą Linie (Lange Linie) do leśniczówki Gołębiewo (Taubenwasser),
- f) z Oliwy (u stóp Pachołka) do Owczarni przez Młyn Prochowy,
- g) z Oliwy (Zakłęsy) do Brętowa przez Szwedzką Groblę, Złotą Karcznię i Matemblewo,
- h) z Oliwy (III Dwór) przez Dreiherrn Spitze (Wzgórze Trzech Panów, Głowica) do restauracji w Dolinie Schwabego (Schwabental),
- i) z Oliwy (Dwór IV) do restauracji w Dolinie Schwabego (Schwabental),
- j) z Oliwy (ul. Abrahama) do Doliny Schwabego przez Dwór VI i Zieloną Dolinę,
- k) z Oliwy (ul. Abrahama) do Owczarni przez Dwór VI, Samborowo, Kleszy Las, restaurację w Dolinie Radości,
- l) z Oliwy (ul. Czyżewskiego) przez Drogę Widokową (Bilderweg), Drogę Nadleśniczych (Blaubeerberg), Wielką Gwiazdę (Grosse Stern) do Sopotu (obecna ul. Malczewskiego).

Ryc. 10. Historyczne szlaki turystyczno-rekreacyjne Oliwy i Sopotu proponowane do wpisania do rejestru zabytków

Ryc. 11. Fragment mapy turystycznej okolic Oliwy i Sopotu z roku 1919 z zaznaczonymi ówczesnymi szlakami turystycznymi (Wald-Karte... 1919)

2.2. Kompleksy sakralne

Kalwaria Wejherowska (założenie architektoniczno-krajobrazowe wraz z 26 kaplicami, w wojewódzkim rejestrze zabytków wpisane pod nr 1086, (dawny 910).

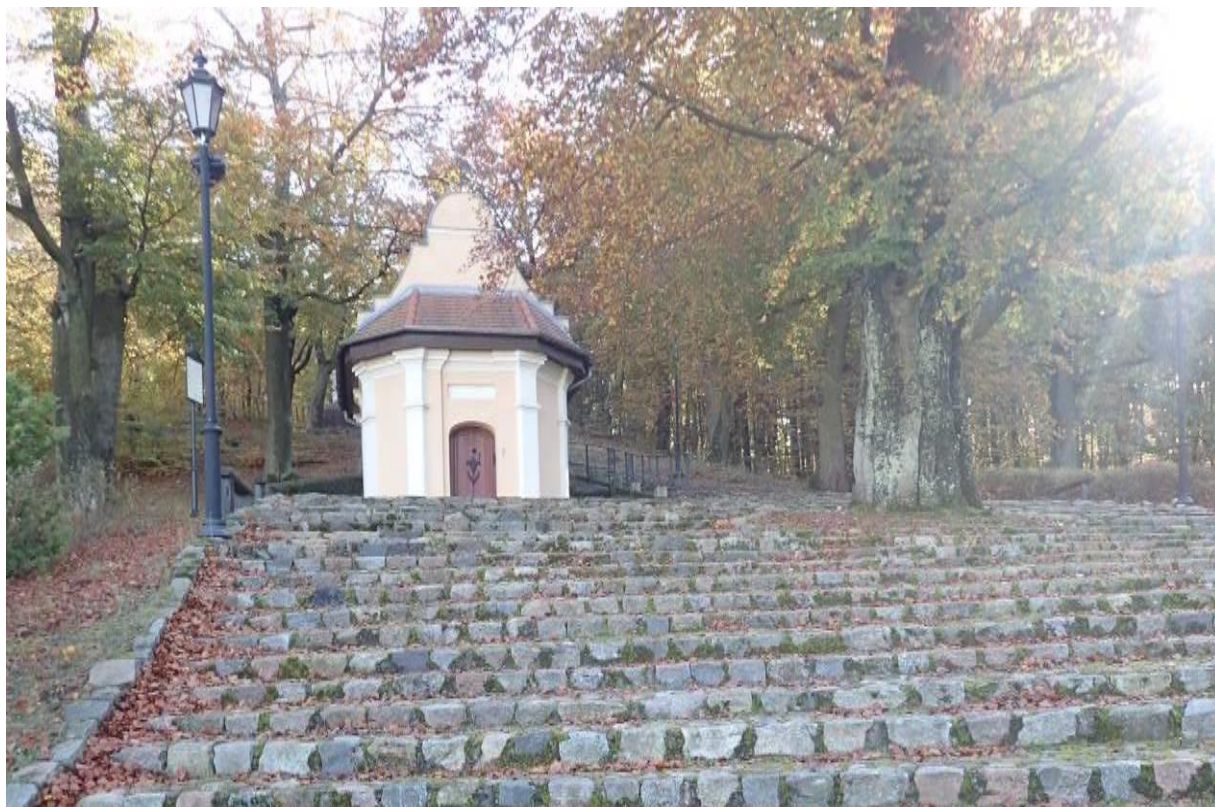
Niewątpliwie obiektem kultury materialnej o najwyższej randze leżącym w granicach Parku jest Kalwaria Wejherowska. Jest to obiekt sakralny zajmujący powierzchnię kilkunastu hektarów i składający się z 26 rozrzuconych w terenie kaplic. Część obszaru, w tym 8 z kaplic Kalwarii leży jednak poza granicami Parku.

Inicjatorem i głównym fundatorem Kalwarii był wojewoda malborski, założyciel Wejherowa, Jakub Wejher. Jeden z cystersów oliwskich, ojciec Robert z Werden, wyliczył odległości pomiędzy stacjami przyszłej kalwarii, opierając się na pomiarach Drogi Chrystusa w Jerozolimie i oznaczył w terenie lokalizację kaplic. Po uzyskaniu zezwolenia władz kościelnych (9 czerwca 1649 r.) przystąpiono do wznoszenia kaplic. Fundatorami byli nie tylko Jakub Wejher i jego rodzina, ale także inne zaprzyjaźnione z nim osoby. Już w roku 1661 r. na prośbę Jakuba Wejhera papież Aleksander VII wydał bullę przyznającą odpust zupełny pątnikom odwiedzającym Kalwarię, jako że liczba pielgrzymów wciąż rosła,

przywilej papieski był kilkakrotnie odnawiany, aż w 1717 r. Święta Kongregacja Odpustów i Relikwii zadecydowała przyznać odpust zupełny „na wieczność”.

Wykaz kaplic składających się na Kalwarię (zaznaczono leżące poza granicą Parku):

- Kaplica Wniebowstąpienia,
- Kaplica Ogrójca,
- Kaplica Pocałunku Judasza,
- Kaplica Grobu Matki Bożej,
- Kaplica nad Cedronem (Kaplica Cedronu) – poza granicą Parku,
- Kaplica Bramy Jerozolimskiej (Kaplica Bramy Wschodniej),
- Kaplica Domu Annasza,
- Kaplica Wieczernika,
- Kaplica Dom(k)u Matki Bożej,
- Kaplica Domu Kajfasza,
- Kaplica Pałacu Piłata,
- Kaplica Pałacu Heroda,
- Kaplica Podjęcia Krzyża,
- Kaplica Pierwszego Upadku Chrystusa,
- Kaplica Spotkania z Matką Boską,
- Kaplica Cyrenejczyka,
- Kaplica św. Weroniki,
- Kaplica Bramy Łez – Drugi Upadek Chrystusa,
- Kaplica Płaczących Niewiast,
- Kaplica Trzeciego Upadku Chrystusa – poza granicą Parku,
- Kaplica Obnażenia Chrystusa – poza granicą Parku,
- Kaplica Przybicia do Krzyża – poza granicą Parku,
- Kościół Trzech Krzyży – poza granicą Parku,
- Kaplica Zdjęcia z Krzyża – Kaplica Wejherowskiej Piety – poza granicą Parku,
- Kaplica Grobu Chrystusa – poza granicą Parku,
- Kaplica Bramy Oliwskiej – poza granicą Parku.

Fot. 3. Kalwaria Wejherowska, część wschodnia, kaplica „Grób NMP”. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 4. Kalwaria Wejherowska, część zachodnia, „Kaplica spotkanie z Matką Boską”. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 5. Kalwaria Wejherowska, „Kaplica Pierwszego Upadku Chrystusa”. Fot. Tomasz Krzyśków

Kompleks sakralny w Matemblewie.

Drugim obiektem sakralnym o znaczeniu ponadlokalnym leżącym w granicach Parku jest Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej w Gdańsku Matemblewie. Kompleks obejmuje kościół, kapliczkę Matki Boskiej Brzemiennej, drogę krzyżową, „ołtarz papieski” oraz dom samotnej matki. Jest to sanktuarium maryjne. Głównym obiektem o walorach historycznych jest figura Matki Boskiej Brzemiennej, ustawiona tu w roku 1790 przez cystersów, na pamiątkę objawienia, jakie według podań miało tu miejsce. Zgodnie z tradycją sanktuarium odwiedzają kobiety brzemiennie oraz małżeństwa niemogące doczekać się potomstwa. Przy sanktuarium wybudowano diecezjalny Dom Samotnej Matki – Caritas, gdzie znajdują schronienie i opiekę kobiety będące w trudnej sytuacji. Dodatkową atrakcją i celem pielgrzymek jest „Ołtarz papieski” przeniesiony tu z Sopotu po wizycie Jana Pawła II w dniu 5 czerwca 1999 r. Wzdłuż drogi do ołtarza ustawiono naturalnej wielkości rzeźby składające się na drogę krzyżową.

Fot. 6. Gdańsk-Matemblewo. Kościół p.w. Matki Bożej Brzemiennej. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 7. Gdańsk-Matemblewo. Ołtarz „papieski”. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 8. Jedna ze figur Drogi Krzyżowej. Fot. Andrzej Jermaczek

2.3. Kościoły i kaplice

Poza dwoma wymienionymi w poprzednim rozdziale kompleksami, w granicach Parku znajduje się niewiele obiektów sakralnych o znaczeniu historycznym. Należą do nich kaplice zlokalizowane na dwóch sopockich cmentarzach przy ul. Jacka Malczewskiego. W obrębie obecnego cmentarza komunalnego (dawniej ewangelickiego) wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków pod nr 1279 (d. 1050), jako „cmentarz z kaplicą przedpogrzebową – ob. budynkiem Zarządu Cmentarza Komunalnego oraz grobowcem rodziny von Herbst” przy ul. Malczewskiego 30-35, znajdują się:

- Kaplica przedpogrzebowa cmentarza ewangelickiego w Sopocie, obecnie pełniąca funkcję budynku Zarządu Cmentarza Komunalnego (nr 218 w ewidencji zabytków Sopotu),
- Kaplica grobowa rodziny von Herbst na cmentarzu ewangelickim w Sopocie (nr 219 w ewidencji zabytków m. Sopot),
- Kaplica cmentarna dawnego cmentarza ewangelickiego w Sopocie, obecnie kościół rzymskokatolicki pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa (nr 221 w ewidencji zabytków m. Sopot).

W obrębie cmentarza komunalnego katolickiego, wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków pod nr 1284 (d. 1051) przy ul Malczewskiego 18-20 znajduje się również:

- Kaplica pogrzebowa cmentarza katolickiego w Sopocie (także wymieniona w woj. rejestrze zabytków pod nr 1284 oraz w ewidencji zabytków m. Sopot – nr 214).

Fot. 9. Dawna kaplica na cmentarzu komunalnym w Sopocie (wpis do rejestru zabytków nr 1279, d. 1050); obecnie kościół rzymskokatolicki p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Fot. Andrzej Jermaczek

W granicach Parku znajduje się 18 spośród 26 kaplic Kalwarii Wejherowskiej (pozostałe 8 leży poza granicą Parku) wymienionych i opisanych niżej.

- Kaplica Wniebowstąpienia (budowa: 1657–65), umieszczona na szczycie wzgórza Góra Oliwna; kaplica otwiera kalwaryjski szlak w Wejherowie. Wyróżnia ją rokokowa dekoracja sztukatorska,
- Kaplica Ogrójca (budowa: 1653), wschodnia część Kalwarii Wejherowskiej,
- Kaplica Pocałunku Judasza (budowa 1649-54), wschodnia część Kalwarii Wejherowskiej,
- Kaplica Grobu Matki Bożej (budowa 1657-65), umiejscowiona jest u podnóża Góry Oliwnej, wschodnia część Kalwarii Wejherowskiej,
- Kaplica Bramy Jerozolimskiej (Brama Wschodnia), zachodnia część Kalwarii Wejherowskiej (budowa 1654-65),
- Kaplica Domu Annasza (budowa 1649-54), zachodnia część Kalwarii Wejherowskiej,
- Kaplica Wieczernika (budowa 1654-57), zachodnia część Kalwarii Wejherowskiej,
- Kaplica Domu Matki Bożej (budowa 1654-65), bardzo zniszczona po II wojnie światowej, została odbudowana w 1955 r.,
- Kaplica Domu Kajfasza (budowa 1649-54), zachodnia część Kalwarii Wejherowskiej,
- Kaplica Pałacu Piłata (bud. 1650-54), zbudowana na planie centralnym, jest unikatową barokową budowlą na terenie Pomorza, zlokalizowana w zachodniej części Kalwarii Wejherowskiej, na Górze Syjon,
- Kaplica Podjęcia Krzyża (bud. 1649-54), pierwotnie otwarta (jako baldachim wsparty na filarach), w roku 1866 obudowana nową, neogotycką ceglana kaplicą,
- Kaplica Pierwszego Upadku Chrystusa (bud. 1649), pierwsza kaplica jaka powstała na Kalwarii,
- Kaplica Spotkania z Matką (bud. 1649-54), wzniesiona na planie centralnym o kształcie symbolizującym różę, z bogato zdobioną fasadą,
- Kaplica Cyrenejczyka (bud. 1649-54), kaplica otwarta z figurami, obudowana z zewnątrz konstrukcją szachulcową w II połowie XX w. Wyeksponowane rzeźby przedstawiają Chrystusa niosącego krzyż i pomagającego dźwigać Szymona z Cyreny. Interesującym elementem jest strój Szymona, ubranego jak kaszubski rybak (nawiązanie do regionu),
- Kaplica Weroniki (bud. 1649-54), kaplica otwarta, obudowana konstrukcją szachulcową z zewnątrz w II połowie XIX w. Pośrodku kaplicy stoi kamienna figura św. Weroniki,

- Kaplica Bramy Łez – Drugi Upadek Chrystusa (bud. 1649-54), przebudowana około połowy XIX w.,
- Kaplica Płaczących Niewiast (bud. 1649-54), najmniejsza kaplica na Kalwarii,
- Kaplica Pałacu Heroda (bud. 1654-?), jedna z większych kaplic Kalwarii.

Leżące w granicach Parku kościoły, np. w kompleksie Matemblewo czy w Nowym Dworze, są obiektami stosunkowo nowymi i nie mają wartości historycznej wymagającej ochrony w ramach planu ochrony Parku Krajobrazowego.

2.4. Kapliczki i krzyże

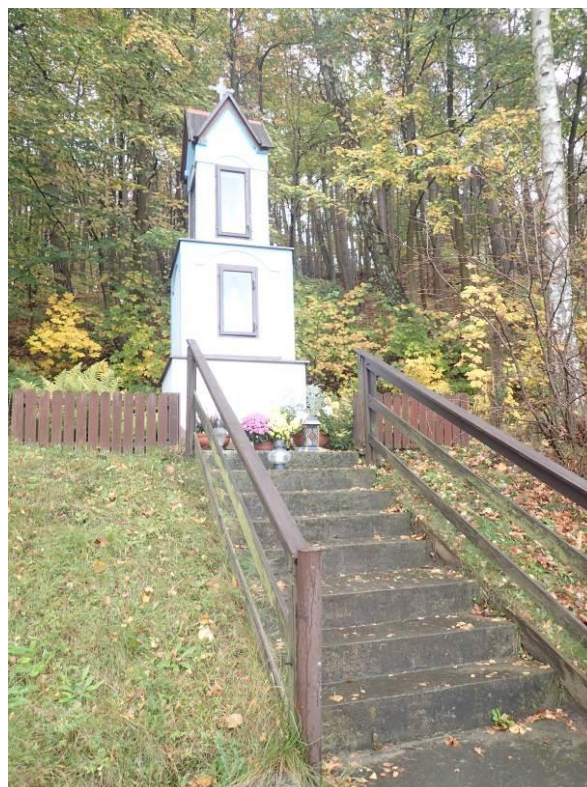
W granicach Parku zinwentaryzowano 21 przydrożnych kapliczek i krzyży, przeważnie pochodzących z XX wieku, rzadko starszych, wyjątkowo datowanych na XVIII wiek, jak kapliczka w Matemblewie, pełniących rolę lokalnych miejsc kultu religijnego. Przydrożne kapliczki i krzyże zawsze były elementem kaszubskiego krajobrazu, stawiano je także jako dziękczynne lub przebłagalne (np. krzyże „choleryczne” związane z pojawiającymi się epidemiami chorób zakaźnych, krzyże wzniesione na pamiątkę szczęśliwie zakończonej trudnej akcji, np. rozminowywania).

- Kapliczka Matki Boskiej Brzemiennej w Matemblewie (w granicach kompleksu sakralnego Matemblewo),
- Kapliczka w Oliwie, u podnóża wzgórza Pacholek, od strony ul. Tatrzkańskiej,
- Kapliczka i Krzyż nad Gościciną, w pobliżu Monasteru sióstr Betlejemitek koło Szemudu,
- Kapliczka przy ul. Spacerowej w Oliwie,
- Kapliczka Matki Boskiej Bolesnej, przy drodze wojewódzkiej z Przetoczyna do Szemudu, datowana (wg wpisu do ewidencji zabytków gm. Szemud) na 1 ćw. XX w.,
- Kapliczka przy skrzyżowaniu w Nowym Dworze Wejherowskim (dz. nr 9/33, róg ul. Szkolnej; kapliczka figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo),
- Kapliczka (figura) na Polanie Bernadowo (ufundowana przez Franciszka Kohnke w 1996 r.). Przedstawia figurkę – Matkę Boską Niepokalanie Poczętą; kapliczka ustawiona jest na terenie prywatnym rodziny Kohnke (Mikołajczuk i Zakroczyńska 2011),
- Krzyż przy drodze wojewódzkiej na S od Bieszkowic,
- Drewniany krzyż przy skrzyżowaniu w Bieszkowicach,
- Drewniany krzyż koło osady Pińskie,
- Krzyż na krawędzi Zagórskiej Strugi koło Rumi,
- Metalowy krzyż przy skrzyżowaniu w Gniewowie,

- Krzyż przy ul. Spacerowej w Gniewowie,
- Krzyż metalowy przy drodze z Nowego Dworu Wejherowskiego do Zbychowa,
- Krzyż w Nowym Dworze Wejherowskim, przy ul. Źródlanej (obok drogi do Zbychowa),
- Metalowy krzyż przy przystanku autobusowym w Reszkach,
- Krzyż przy remizie w Reszkach,
- Drewniany krzyż przy stawie w Zbychowie (ul. Kamienna, dz. nr 157 wg wpisu do ewidencji zabytków gminy Wejherowo),
- Krzyż przy drodze wojewódzkiej koło osady Biała,
- Śródleśny krzyż w pobliżu Gdyni (w pobliżu ul. Elbląskiej, przy tzw. Pańskiej Drodze). Krzyż metalowy (ustawiony na kopczyku z kamieni), na którym umieszczony jest drugi, mniejszy i drewniany z figurą Chrystusa, być może pochodzący z wcześniejszego krzyża (Mikołajczuk i Zakroczyńska 2011),
- Krzyż i kaplica Św. Huberta przy wyjeździe z Gniewowa na Wejherowo (budowa: lata 2008-2014).

Fot. 10. Kapliczka w Oliwie, u podnóża wzgórza Pacholek, od str. ul. Tatrzańskiej. Fot. Andrzej Jermaczek

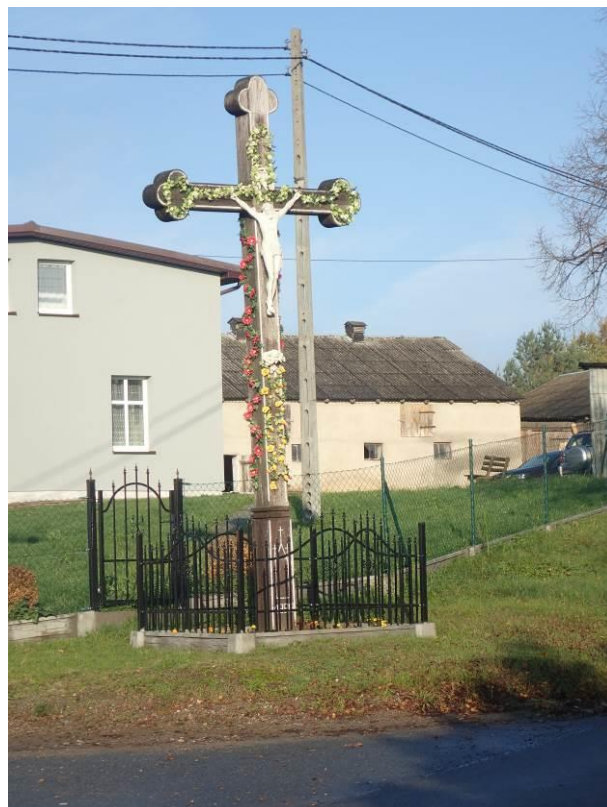
Fot. 11. Kapliczka przy ul. Spacerowej w Oliwie. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 12. Kapliczka i Krzyż nad Gościciną, w pobliżu Monasteru sióstr Betlejemitek koło Szemudu. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 13. Kapliczka przy drodze wojewódzkiej z Czarnej Dąbrowy do Szemudu (wpisana do ewid. zab. gm. Szemud). Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 14 Krzyż przy skrzyżowaniu w Bieszkowicach. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 15. Krzyż na krawędzi Zagórskiej Strugi koło Rumi. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 16. Krzyż koło osady Pińskie. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 17. Metalowy krzyż przy skrzyżowaniu w Gniewowie. Fot. Andrzej Jermaczek

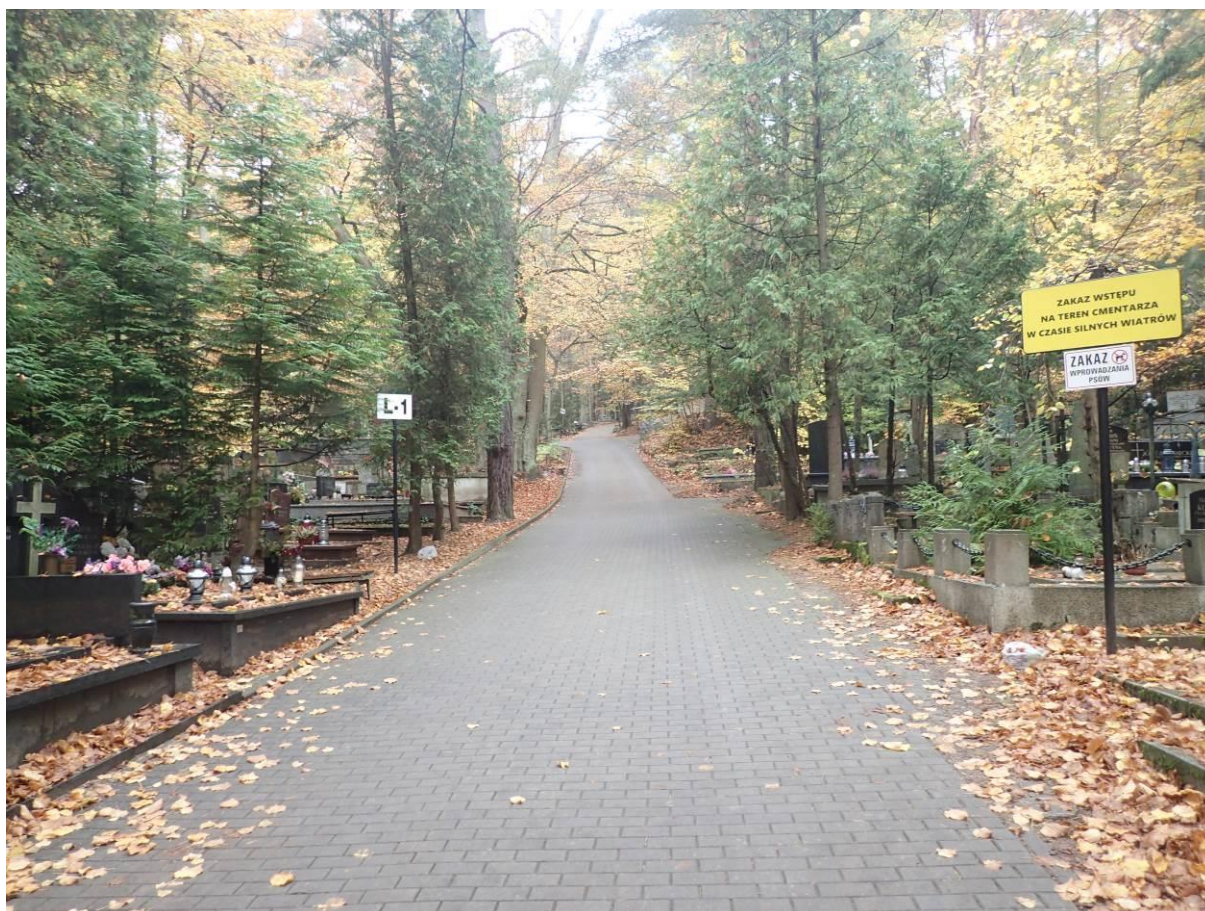
Fot. 18. Śródleśny krzyż w pobliżu Gdyni. Fot. Andrzej Jermaczek

2.5. Cmentarze i miejsca pamięci

Zinventaryzowano 29 obiektów – cmentarzy, pomników, mogił i miejsc upamiętniających określone wydarzenia, w tym trzy zabytkowe cmentarze w Sopocie - obiekty wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Cmentarz Komunalny w Sopocie (nr 1279, dawny nr 1050 w wojewódzkim rejestrze zabytków), ul. Malczewskiego 30-35.

Cmentarz komunalny, ewangelicki, istniejący od 1878 do 1945 roku. Najstarsze zachowane dziś nagrobki pochodzą z lat 1915–1916. Istotnym elementem cmentarza jest stary drzewostan zachowany według pierwotnego założenia ogrodniczego z przełomu wieków. Najbardziej okazałe z miejsc pochówku, to należąca do rodziny fabrykanckiej von Herbstów, kaplica grobowa zbudowana w roku 1921, zaprojektowana w stylu nawiązującym do gotyku. Po II wojnie światowej kaplica ulegała powolnej dewastacji i dopiero remonty przeprowadzone w latach 1989 i 2005 doprowadziły ją do dzisiejszego stanu. W roku 1989 cały cmentarz wpisano do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Fot. 19. Cmentarz komunalny przy ul. Malczewskiego w Sopocie, wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 1279, dawniej 1050). Fot. Andrzej Jermaczek

Cmentarz Żydowski w Sopocie (nr 1043, dawny nr 894 w wojewódzkim rejestrze zabytków), ul. Malczewskiego 32.

Zabytkowy cmentarz przy ul. J. Malczewskiego w Sopocie, o pow. około 0,5 ha, wpisany do rejestru zabytków woj. pomorskiego. Za datę powstania cmentarza przyjmuje się rok 1913. Cmentarz był czynny do roku 1939, choć jego formalne zamknięcie nastąpiło dopiero w roku 1948. W okresie okupacji i później cmentarz ulegał postępującej dewastacji, dopiero w roku 1983 wpisano go do rejestru zabytków. W latach 1983-1989 przeprowadzono rewaloryzację obiektu ze środków wojewódzkiego konserwatora zabytków, miasta Sopotu oraz Fundacji Rodziny Nissenbaumów. Na cmentarzu zachowały się nieliczne macewy z inskrypcjami w języku polskim, niemieckim, rosyjskim oraz hebrajskim. Na teren cmentarza prowadzi zabytkowa brama – jedyna, która przetrwała do XXI wieku na Pomorzu – z hebrajskim napisem „Oto jest brama do Boga /Ze Szaarl'Adonaj?”.

Fot. 20. Brama cmentarza żydowskiego w Sopocie (w ewidencji zabytków m. Sopot figuruje pod nr 220); cmentarz wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 1043, dawniej 894). Fot. Tomasz Krzyśków

Cmentarz Katolicki w Sopocie (nr 1284, dawny nr 1051 w rejestrze zabytków woj. pomorskiego), ul. Malczewskiego 18-20.

Leżący obok cmentarza żydowskiego dawny cmentarz katolicki, zajmujący powierzchnię około 6 ha, założony około roku 1880. Projektantem bramy (nr 213 w ewidencji zabytków m. Sopot) i kaplicy cmentarnej (nr 214 w ewidencji zabytków m. Sopot) był Paul Puchmuller, architekt miejski Sopotu. Cmentarz do rejestru zabytków wpisany w roku 1989.

Fot. 21. Brama cmentarza katolickiego w Sopocie (nr 213 w ewidencji zabytków m. Sopot). Fot. Andrzej Jermaczek

Inne obiekty cmentarne oraz miejsca pamięci leżące w granicach Parku:

- Cmentarz komunalny (Witomiński) w Gdyni (figuruje w ewidencji zabytków gminy Gdynia),
- Cmentarz parafii Św. Mikołaja w Gdyni, przy ul. Pelplińskiej (figuruje w ewidencji zabytków gminy Gdynia),
- Cmentarz komunalny w Redzie,
- Cmentarz komunalny w Wejherowie,
- Cmentarz żołnierzy radzieckich w Wejherowie,
- Cmentarz żołnierzy radzieckich i polskich w Łężycy (przy granicy TPK); figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo,
- Cmentarz koło Białej, na którym pochowano 24 żołnierzy polskich z Pierwszego Pułku Morskiego poległych we IX 1939 roku w obronie Wybrzeża; figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo,
- Pomnik i cmentarz żołnierzy Armii Radzieckiej na Wzgórzu Olimpijskim w Sopocie, stanowiący przykład przemian, jakie następowały w wyniku wydarzeń historycznych. Pomnik powstał w roku 1909 jako Pomnik Wojenny przypominający zwycięstwo Prusaków nad Francuzami. Po I wojnie światowej w 1918 roku dodano tablice z nazwiskami poległych w jej trakcie sopocian. W 1945 tablice i orła usunięto i wywieziono do Związku Radzieckiego, a na głazie umieszczono 5-ramienną gwiazdę i dodano napis (po polsku i rosyjsku) „Bohaterom o wyzwolenie Sopotu”. U podnóża

pomnika utworzono cmentarz, gdzie złożono ciała 646 poległych w III 1945 r. żołnierzy (na tablicach widnieją nazwiska 63 zidentyfikowanych),

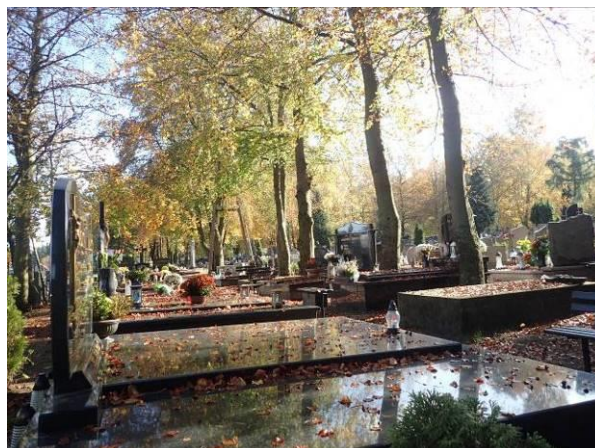
Fot. 22. Cmentarz i pomnik żołnierzy radzieckich w Sopocie. Fot. Andrzej Jermaczek

- Pomnik w miejscu stracenia przez Niemców w 1939 r. burmistrza Wejherowa Teodora Bolduana (w obecnym rez. „Gałęźna Góra”),
- Pomnik poświęcony strażnikom przyrody ojczystej zamordowanym i poległym podczas II wojny światowej 1939-45, wymurowany z kamieni, z płytą pamiątkową, w Gdyni, na południe od trasy Kwiatkowskiego przy czerwonym szlaku rowerowym. Ufundowany przez LOP, odsłonięty 1.09.1979 r.,
- Tablica przy leśniczówce Kamień upamiętniająca udany zamach dokonany przez partyzantów „Gryfa Pomorskiego” 23.05.1944 r. na Georga Scherfa – leśniczego, kata Kaszubów z okresu II wojny światowej,
- Obelisk na wzgórzu „Pachołek” upamiętniający 350 rocznicę bitwy pod Oliwą (wzniesiony w 1977 r. na podstawie, na której stał pomnik z 1889 r. upamiętniający cesarzową Luizę),
- Kamień upamiętniający poległych, zamordowanych i zmarłych mieszkańców Wejherowa, w sąsiedztwie cmentarza w Wejherowie,
- Pamiątkowy głaz koło Rumi, obecnie bez tablicy – miejsce pamięci poświęcone cesarzowi Wilhelmowi I Hohenzollernowi, wystawione w 1897 r. w setną rocznicę urodzin – upamiętnia wizytę delegacji okolicznych nadleśnictw. Obok dawniej znajdowała się restauracja Auerhuhn (Głuszec),

- Obelisk bez tablicy, na krawędzi doliny Zagórskiej Strugi, prawdopodobnie poświęcony poległym około 1945 r. żołnierzom radzieckim i jednemu polskiemu, którzy tu zostali pochowani, a w 1948 (lub 1949) roku ekshumowani na cmentarz wojenny w Łężycach (*Rumia. Pomniki, tablice, kapliczki, krzyże...* 2008),
- Mogiła z krzyżem na krawędzi Zagórskiej Strugi,
- Głaz pamiątkowy przy osiedlu w Sopocie poświęcony gdańskiemu kupcowi Ottonowi Gerike (1861-1933), który był m. in. członkiem sopockiego magistratu w latach 1922-24, a następnie prezesem Towarzystwa Upiększania Sopotu. Zajmował się m.in. wytyczaniem i zagospodarowywaniem szlaków turystycznych w sopockich lasach,
- Mogiły, prawdopodobnie żołnierzy niemieckich z III 1945 r., przy alei modrzewi koło Sopotu (Wilczy Parów),
- Głaz pamiątkowy w miejscu śmierci leśnika. Ma formę głazu narzutowego o wysokości 65 cm, ustawionego na cokole wymurowanym z polnych kamieni. Wykuty na głazie napis informuje (w języku niemieckim): „Leśniczy Państwowy Waldemar Heusmann, zm. 15 VII 1919, zastrzelony przez kłusowników podczas wiernego pełnienia obowiązków”,
- Pomnik z napisem "Ernst Becker-Lee zum Gedachtnis 1940", z gdańskimi krzyżami i koroną na tle dwóch nart, ustawiony dla upamiętnienia niemieckiego skoczka narciarskiego, który zginął na skoczni narciarskiej istniejącej w XX wieku *vis-a-vis* wzniesienia z pomnikiem,
- „Grób nieznanego żołnierza” koło rzeki Kaczej na zachód od Gdyni,
- Pomnik Ofiar Pól Minowych w lesie koło Łężycy (głaz z krzyżem), z płytą z napisem upamiętniającym zabitych w IV 1945 r. przez miny trzech mieszkańców pobliskich miejscowości,
- Mogiła z krzyżem przy drodze brukowanej na zachód od Rumi,
- Mogiła poległych w 1939 r., bez nagrobka (został tylko postument) na zachód od Rumi,
- Pamiątkowy kamień z tablicą oddziału PTTK w Sopocie ustawiony na skrzyżowaniu szlaków turystycznych (tzw. Mała Gwiazda) w 2016 r.,
- Głaz upamiętniający 50-lecie klubu turystycznego „Bąbelki” (1959-2009).

Fot. 23. Cmentarz żydowski w Sopocie (nr 1043, d. nr 894 w woj. rej. zabytków). Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 24. Cmentarz komunalny w Wejherowie. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 25. Cmentarz komunalny w Sopocie. (nr 1279, d. 1050 w woj. rej. zabytków). Fot. Andrzej Jermaczek

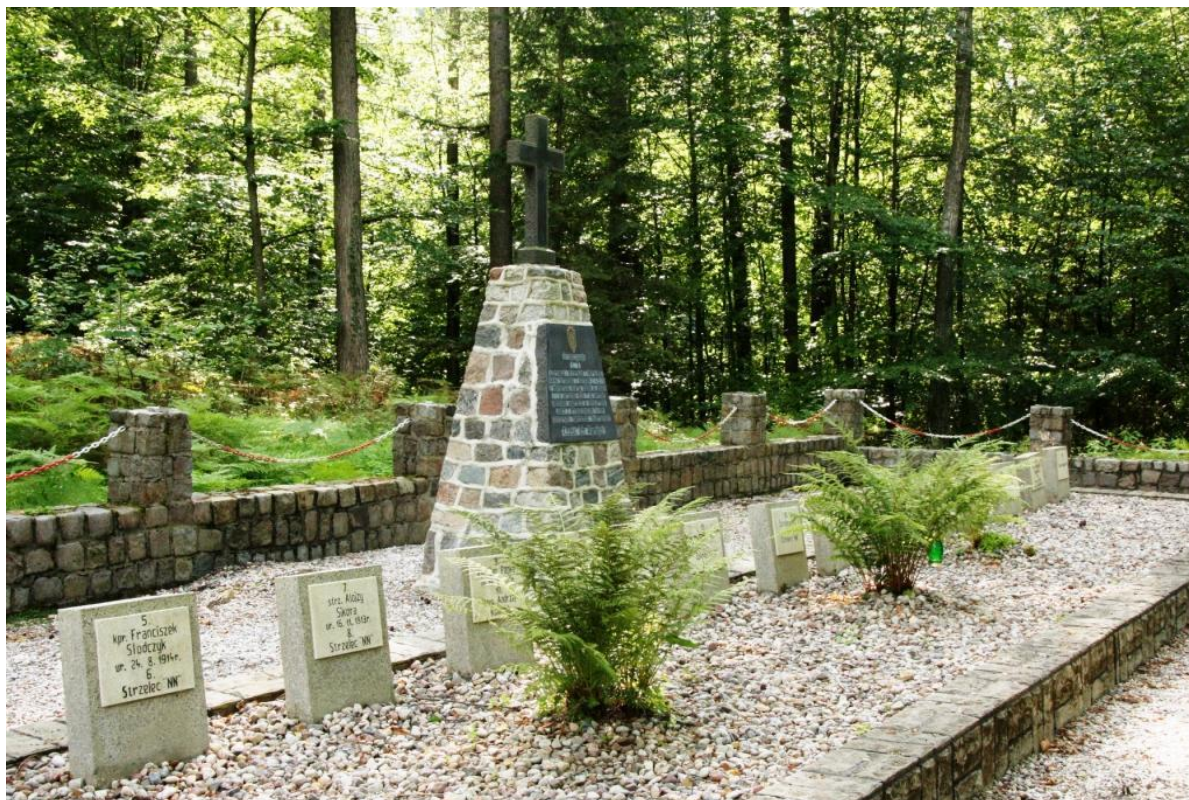
Fot. 26. Cmentarz żołnierzy polskich i radzieckich w Łężycach. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 27. Wejście na cmentarz żołnierzy radzieckich w Wejherowie. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 28. Cmentarz Witomiński (komunalny) w Gdyni. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 29. Kwatera poległych 7 i 8 września 1939 r. Obrońców Wybrzeża (żołnierzy i oficerów I Morskiego Pułku Strzelców). Fot. Tomasz Krzyśków

Fot. 30. Pomnik upamiętniający miejsce śmierci burmistrza Wejherowa Teodora Bolduana w obecnym rez. Gałęźna Góra. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 31. Pomnik na wzgórzu „Pachołek” upamiętniający bitwę pod Oliwą (wystawiony w 350 rocznicę). Fot. Tomasz Krzyśków

Fot. 32. „Pomnik strażników przyrody” zamordowanych w okresie II wojny światowej. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 33. Tablica przy leśniczówce Kamień upamiętniająca zamach na Georga Scherfa – kata Kaszubów z okresu II wojny światowej. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 34. Kamień upamiętniający poległych, zamordowanych i zmarłych mieszkańców Wejherowa w sąsiedztwie cmentarza w Wejherowie. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 35. Głaz upamiętniający 50-lecie klubu turystycznego „Babelki” (1959 –2009). Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 36. Pamiątkowy głaz, obecnie bez tablicy, koło Rumi – postawiony z okazji setnej rocznicy urodzin cesarza Wilhelma I Hohenzollerna. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 37. „Grób nieznanego żołnierza” nad rzeką Kaczą. Fot. Tomasz Krzyśków

Fot. 38. Obelisk bez tablicy na krawędzi doliny Zagórskiej Strugi, poświęcony poległym żołnierzom radzieckim. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 39. Jedna z trzech mogił w lesie koło Sopotu (Wilczy Parów). Fot. Andrzej Jermaczek

2.6. Obiekty związane z gospodarką i kultura leśną

Obszar Parku to przede wszystkim lasy, stąd cennymi obiektami kultury materialnej są rozrzucone w kompleksach leśnych oraz leżące w obrębie miejscowości leśniczówki. Większość z nich pochodzi z przełomu XIX i XX wieku, w wielu przypadkach zachowały się w niezmienionej formie wraz z towarzyszącymi im budynkami gospodarczymi. Są to między innymi:

- Kompleks leśnictwa Sopot (Sopot, ul. Leśna Polana 1),
- Zespół leśniczówki Matemblewo (Gdańsk, ul. Matemblewska 71),
- Zespół leśniczówki Wyspowo, Gniewowo, ul. Cystersów 22; figuruje (jako dwa obiekty: leśniczówka i budynek gospodarczy w zespole leśniczówki) w ewidencji zabytków gminy Wejherowo,
- Dawna leśniczówka w Gniewowie (Zespół leśniczówki II: leśniczówka oraz 2 budynki gospodarcze), ul. Wejhera 17; figuruje (jako trzy obiekty, 17A, 17B, 17C) w ewidencji zabytków gminy Wejherowo,
- Gniewowo, dawna siedziba Nadleśnictwa, ul. Wejhera 2. Zespół leśniczówki I: leśniczówka, hydroformnia, stodoła oraz starodrzew; figuruje (jako cztery obiekty) w ewidencji zabytków gminy Wejherowo,
- Dawna leśniczówka, Gniewowo, ul. Spacerowa 1,
- Dawna leśniczówka Marianowo oraz starodrzew, Gniewowo, ul. Spacerowa 25; leśniczówka figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo,
- Leśniczówka Biała (Wejherowo, ul. Marynarki Wojennej 54),
- Leśniczówka Kamień (Okuniewo 1),
- Leśniczówka Marianowo (Reda, ul. Gniewowska 55),
- Leśniczówka Stara Piła (Rumia, ul. Łąkowa 58),
- Leśniczówka Cisowa (Gdynia, ul. Marszewska 4),
- Leśniczówka Rogulewo (Gdynia, ul. Marszewska 18),
- Leśniczówka Zwierzyniec (Gdynia, ul. Kartuska 185),
- Leśniczówka Witomino (Gdynia, ul. Olkuska 122),
- Dawna leśniczówka Gołębiewo (Gdynia-Gołębiewo 1),
- Dawna leśniczówka Zbychowo (Rumia, ul. Redzka),
- Budynek dawnego Nadleśnictwa Oliwa przy ul. Bytowskiej 5 w Gdańsku,
- Leśny Ogród Botaniczny Marszewo (Gdynia, Marszewska 5).

Świadectwem dawnej gospodarki leśnej są także stare kamienne słupki oznaczające granice powierzchni leśnych, zachowane w wielu miejscach na obszarze Parku, a także miejsca pamięci związane z gospodarką leśną lub leśnikami (por. poprzedni rozdział). Specyficzne pamiątki po dawnej gospodarce leśnej stanowią ślady po dawnych mielerzach – miejscach wypalania węgla drzewnego, podczas którego uzyskiwano także inne produkty, jak smoła, terpentyna czy dziegieć.

Fot. 40. Leśniczówka – siedziba leśnictwa Kamień. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 41. Leśnictwo Sopot. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 42. Zespół leśniczówki Wyspówo. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 43. Zespół leśniczówki Matemblewo. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 44. Dawna leśniczówka w Gniewowie, ul. Wejhera 17a. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 45. Gniewowo – dawna siedziba Nadleśnictwa, ul. Wejhera 2. Fot. Andrzej Jermaczek

2.7. Inne budynki i budowle

Poniżej zebrano inne obiekty o różnym charakterze, nie mieszczące się w poprzednich kategoriach budynków stanowiących przykłady tradycyjnej architektury lub miejsc związanych z historią lub tradycją lokalną.

- Dom z początku XIX wieku w Cierzni (Bieszkowice, ul. Ks. Heyke 1), w którym urodził się ksiądz Leon Heyke, pisarz i działacz kaszubski, zamordowany w październiku 1939 r. przez Niemców (figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo).
- Kryta strzechą stodoła w osadzie Pińskie.
- Ruiny krytej strzechą chaty w Zbychowie (ul. Kamienna 1); (figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo),
- Dawna szkoła w Bieszkowicach (ul. Szkolna 4); (figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo),
- Dawna szkoła w Zbychowie oraz budynek gospodarczy (ul. Spacerowa 2); (figurują w ewidencji zabytków gminy Wejherowo, jako dwa obiekty),
- Dawna szkoła, obecnie świetlica w Reszkach oraz budynek gospodarczy (Reszki 18; figurują w ewidencji zabytków gminy Wejherowo, jako dwa obiekty),
- Szkoła w Gniewowie, dawniej szkoła i poczta (ul. Spacerowa 2); (figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo),
- Budynek mieszkalny przy ul. Gdańskiej 59 w Bieszkowicach (figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo),
- Budynek mieszkalny przy ul. Lipowej 2 w Bieszkowicach (figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo),
- Budynek gospodarczy, Gniewowo, ul. Wejhera 1 figuruje w ewidencji zabytków gminy Wejherowo),
- Pozostałość betonowego progu na rzece Kacza,
- Przepust rzeki Kacza pod linią kolejową Gdynia – Wielki Kack,
- Most na Kaczej w rez. Kacze Łęgi,
- Wieża nabieżnikowa (kratownicowa) – infrastruktura dawnego lotniska Wrzeszcz,
- Młyn XXI, tzw. Prochowy (Pulvermühle) na Potoku Prochowym. Istniejący od końca XVI wieku do 1822 roku obiekt był zasilany wodą spiętrzonego Potoku Prochowego. Od roku 1636 należał do gdańskiej rodziny Uphagenów. Do 1822 roku pełnił funkcję młyna prochowego, a potem, wraz z przejściem majątku przez Salomona Móske, zmieniono przeznaczenie na młyn zbożowy. Pracował jeszcze na początku XX wieku, do dzisiaj zachował się budynek o konstrukcji szkieletowej. Pozostały również ślady osuszonego stawu, tamy i upustu (figuruje w ewidencji zabytków m. Gdańsk),

Fot. 46. Budynek kompleksu dawnego młyna prochowego w Oliwie. Fot. Andrzej Jermaczek

- Miejsce dawnej skoczni narciarskiej zbudowanej w 1932 r. i użytkowanej do lat 60. XX wieku. Skocznia składała się z drewnianej wieży i stoku tworzącego tzw. bułę, punkt konstrukcyjny wynosił 35 m. Resztki wieżyczki obserwacyjnej przetrwały do lat 80. Obecnie skocznia widoczna jako bezleśna linia w oddz. 102d (szczyt skoczni) i 102c (stok skoczni), okazjonalnie wykorzystywana jako trasa dla rowerów górskich (MTB lub downhill).

Fot. 47. Dom rodzinny księdza Leona Heyke w Cierzni. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 48. Dawna szkoła w Bieszkowicach (obecnie: Filia Biblioteki i Centrum Kultury w Wejherowie).
Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 50. Dawna szkoła w Zbychowie. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 49. Dawna szkoła, obecnie świątelnia w Reszkach. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 51. Szkoła i dawna poczta w Gniewowie. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 52. Pozostałość betonowego progu na rzece Kacza. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 53. Most na rzece Kaczej w rezerwacie Kacze Łęgi. Fot. Tomasz Krzyśków

Fot. 54. Przepust rzeki Kacza pod linią kolejową Gdynia – Wielki Kack. Fot. Andrzej Jermaczek

2.8. Historyczne drogi i szlaki komunikacyjne

Dawna sieć drożna przecinająca Park to istotny element środowiska kulturowego. Składają się na nią liczne drogi gruntowe i brukowane, łączące miejscowości na polanach oraz miejscowości na wysoczyźnie, z leżącymi w strefie nadmorskiej. Większość z dawnych szlaków komunikacyjnych wiodła krawędziami dolin większych cieków, np. Zagórskiej Strugi, Cedronu, Oliwskiego Potoku, Prochowego Potoku i innych, dającymi możliwość pokonania znacznej różnicy wysokości stosunkowo łagodnie. Część odcinków zachowała do dziś dawną brukowaną nawierzchnię lub jej ślady.

Dawna, historyczna sieć dróg została w znacznym stopniu przekształcona w wyniku rozbudowy współczesnej sieci komunikacyjnej, szczególnie obwodnicy Trójmiasta, ale także dróg o dużym natężeniu ruchu, przecinających Park równoleżnikowo. Drogi te stanowią niemożliwą do przekroczenia barierę na wielu dawnych szlakach komunikacyjnych, które obecnie całkowicie zatraciły swoją funkcję. Do dłuższych i współcześnie lepiej zachowanych szlaków o znaczeniu historycznym, z pozostałościami dawnej brukowej nawierzchni, należą między innymi:

- Brukowana droga powiatowa z Redy do Gniewowa,
- Brukowana droga w lesie na SW od Rumi (do dawnej leśniczówki Zbychowo),
- Brukowana droga w leśnictwie Kamień, jeden z dłuższych i bardziej malowniczych odcinków brukowanych dróg w Parku,
- Brukowana droga w projektowanym rezerwacie „Dolina Zagórskiej Strugi”,
- Bruk na krawędzi doliny Zagórskiej Strugi na południe od Rumi.

Inne zabytki o charakterze komunikacyjnym to:

- Linia kolejowa Gdynia – Wielki Kack,
- Kamienne słupki drogowe ustawiane w rozwidleniach dróg (np. o 113b, na zachód od Doliny Radości, 44d obręb Gniewowo) i inne.

Fot. 55. Bruk na krawędzi doliny Zagórskiej Strugi na południe od Rumi. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 56. Brukowana droga w Dolinie Zagórskiej Strugi. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 57. Brukowana droga w leśnictwie Kamień, jeden z bardziej malowniczych odcinków brukowanych dróg w Parku. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 58. Linia kolejowa Gdynia – Wielki Kack. Fot. Andrzej Jermaczek

2.9. Zabytki archeologiczne

Na terenie TPK znajduje się 6 stanowisk archeologicznych objętych wpisem do rejestru zabytków archeologicznych. Trzy to obiekty płaskie, pozostałe trzy posiadają własną formę terenową. Wszystkie znajdują się w północnej części Parku, przy czym 4 w gminie Wejherowo.

W grupie tej, ze względu na typ stanowiska, można wyróżnić 2 grodziska średniowieczne, 3 cmentarzyska płaskie oraz 1 cmentarzysko kurhanowe.

1. Wczesnośredniowieczne grodzisko w rez. Gałęźna Góra – nr 30 w wojewódzkim rejestrze zabytków archeologicznych (wpis 04.12.1968),
2. Wczesnośredniowieczne grodzisko Reda – Pieleszewo – nr 124 w wojewódzkim rejestrze zabytków archeologicznych (wpis 23.12.1970),
3. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko kurhanowe w rez. Gałęźna Góra – nr 49 (wpis 29.05.1969),
4. Cmentarzysko płaskie z epoki żelaza, Zbychowo – nr 175 w wojewódzkim rejestrze zabytków archeologicznych (wpis 22.11.1971),
5. Cmentarzysko płaskie z epoki żelaza, Gdynia-Witomino – nr 271 w wojewódzkim rejestrze zabytków archeologicznych (wpis 16.12.1975),
6. Cmentarzysko płaskie, epoka żelaza, Rumia – nr 266 w wojewódzkim rejestrze zabytków archeologicznych (wpis 18.12.1984).

Oprócz tego na terenie Parku znajdują się inne cenne obiekty archeologiczne wymagające ochrony poprzez zapis w dokumentach z zakresu planowania przestrzennego – trzy punkty osadnicze kultury wschodniopomorskiej w Zbychowie oraz cmentarzysko kultury wschodniopomorskiej w Reszkach.

Fot. 59. Kurhany w rez. Gałęźna Góra. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 60. Teren wczesnośredniowiecznego grodziska w rez. Gałęźna Góra. Fot. Andrzej Jermaczek

2.10. Świadczenia niematerialne

Oprócz zabytków i pamiątek materialnych istnieją również świadczenia niematerialne, np. bogaty słownik toponimów. Są to dawne nazwy osad ludzkich, lasów, jezior, pól, szczytów wzniesień czy innych obiektów fizjograficznych, stanowiących punkty orientacyjne w terenie. W Trójmiejskim Parku Krajobrazowym ze względów historycznych istnieje bogactwo toponimów będących pozostałością czasów niemieckich. Część tych nazw funkcjonuje nadal w wersji spolszczonej, przetłumaczonej wiernie, a czasem tylko fonetycznie „spolonizowanej” – np. „Bernstein Kaulen”, czyli miejsca z pozostałościami po dawnych odkrywkach w Lasach Sopotkich to obecnie „Bursztynowe Kule”, choć w rzeczywistości „Kaulen” (wyraz pochodzenia kaszubskiego) oznaczało: wyrobiska po odkrywce. Toponimy pochodzenia niemieckiego najczęściej dotyczą wschodniej części Parku, tj. obszaru graniczącego z Sopotem i Gdańskiem, ale również Łężyc czy Zagórza. Część miejsc opisywanych niedawno zatraciła swój wcześniejszy charakter i znaczenie, stąd ich nazewnictwo zanika w sposób naturalny. W warstwie GIS zebrano ponad 100 nazw niemieckich, w większości przetłumaczonych.

Przejawem współczesnych przemian kulturowych jest jednak fakt, że coraz rzadziej używa się nazw nawiązujących do przeszłości i tożsamości regionu. Trudno także znaleźć współczesne źródła pisane lub choćby odniesienia w internecie, charakteryzujące dawne tradycje grupy etnicznej Lasôków lub dowody świadomości etnicznej mieszkańców. Znamienne, że w *planach odnowy miejscowości* przygotowywanych dla wsi leżących na terenie Parku dominują zadania gospodarcze, jak remont dróg czy zagospodarowanie rekreacyjne centrum miejscowości. Brak natomiast zupełnie nawiązań lub działań ukierunkowanych na zachowanie pamiątek czy kultywowanie lokalnej tradycji. Przetrwały one niewątpliwie przede wszystkim w tradycji rodzinnej i lokalnych obrzędach religijnych, np. podczas uroczystości organizowanych w Kalwarii Wejherowskiej. Przykładem nielicznych uzewnętrznień tych tradycji może być np. tablica z litaniami do Matki Boskiej Lesôckiej, stojąca przy źródle nad Gościciną.

Fot. 61. Tablica z litaniją do Matki Boskiej Leszockiej przy źródle nad Gościciną. Fot. Andrzej Jermaczek

Interesującą lokalną pamiątką historyczną był "botaniczny autograf" istniejący na wzgórzu w Dolinie Radości (Wzgórze Danza). Leśnik, od nazwiska którego pochodzi nazwa wzgórza, pozostawił po sobie osobliwą pamiątkę – pośród dominujących na wzgórzu sosen i świerków posadził brzozy, które ułożyły się w napis: DANZ 1896 (data zawarcia jego związku małżeńskiego i utworzenia tego nasadzenia). W okresie międzywojennym polana przy wzgórzu była chętnie odwiedzanym przez spacerowiczów miejscem – zwłaszcza w okresie przebarwień liści „napis” na wierzchołkach drzew był widoczny w spektakularny sposób i chętnie uwieczniany na fotografiach.

Na terenie Parku znajduje się wiele elementów zagospodarowania upamiętniających ważne wydarzenia i tradycje. Przykładem jest sopocka ścieżka dydaktyczna historyczno–przyrodnicza: Szlak Borsuka. Prowadzi szlakiem wędrówek trójmiejskich opozycjonistów, członków Komitetów Obrony Robotników oraz podziemia stanu wojennego, którzy starali się

w ten sposób wykryć i zgubić śledzących ich funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Wytyczenie szlaku przypisywane jest Bogdanowi Borusewiczowi, stąd nazwa ścieżki.

Na terenie Parku brak obecnie miejsc, w których zachowały się młyny wodne, istnieje natomiast bogaty przekaz, a w przeszłości istniała tradycja wykorzystania napędu wodnego do poruszania młynów zbożowych i prochowych, kuźnic, foluszy, papierni, tartaków i innych urządzeń. Wiązało się to z charakterem wód, cechujących się znacznymi spadkami na krótkich odcinkach i w związku z tym ze znaczną energią możliwą do wykorzystania.

Jako przykład skali zjawiska może służyć Potok Oliwski z dopływami, na którym zachowała się leżąca tuż przy granicy Parku zabytkowa kuźnia wodna, ale na którym znajdują się także pozostałości lub miejsca lokalizacji 19 młynów funkcjonujących przy zespole klasztornym cystersów, w Dolinie Radości i w dolinach sąsiednich.

W Sopocie tradycja młynów wiąże się z Potokiem Karlikowskim – 2 z nich leżały na obszarze sąsiadującym z obecnym TPK w okolicach ul. Reja. Ponadto młyny i inne przedsięwzięcia z napędem wodnym funkcjonowały między innymi na Kaczej, Zagórskiej Strudze, Cedronie (pozostałość w postaci nazwy miejscowości: Młynki) i Strzyży.

Świadectwa niematerialne to także np. dawne granice, jak choćby niewidoczny już dziś w terenie, ale odnotowywany w różnych źródłach jako atrakcja turystyczna, przebieg granicy Polski i Wolnego Miasta Gdańska z okresu międzywojennego, wraz z miejscami lokalizacji dawnych strażnic granicznych, czy dawne, nieużytkowane już dziś szlaki turystyczne i miejsca rekreacji.

Tradycje wykorzystania turystycznego lasów trójmiejskich sięgają końca XIX wieku i dotyczą lasów sąsiadujących z Oliwą i Sopotem, gdzie funkcjonowała sieć szlaków spacerowych z infrastrukturą, pozwalających na organizowanie dłuższych i krótszych wycieczek. Przebieg większości obecnie użytkowanych szlaków turystycznych w tych rejonach powiela tradycyjne trasy z okresu międzywojennego lub z przełomu wieków. Ciągłość tej tradycji ma jednak niedostateczne odzwierciedlenie w ich infrastrukturze oraz w świadomości osób obecnie z nich korzystających.

3. Identyfikacja i ocena istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych w odniesieniu do walorów kulturowych

3.1. Stan ochrony obiektów kultury materialnej

Dziesięć obiektów o wybitnych walorach kulturowych, leżących w całości lub w części na terenie Parku wpisano do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych, są to:

1. Zespół dworski – Dwór V (Anielski Dwór) / budynek południowy i północny/ ul. Polanki 117 Gdańsk – nr 715 (dawniej 592) w rejestrze zabytków.
2. Zespół dworski – Dwór III wraz z parkiem, ul. Polanki 122, Gdańsk, nr 15 (w TPK tylko część założenia parkowego) – nr 16 (dawniej 15) w rejestrze zabytków.
3. Zespół pałacowo-parkowy „Stawowie” (pałac i park), Aleja Niepodległości 618, Sopot – nr 877; nr 1042 (dawniej 877) w rejestrze zabytków.
4. Cmentarz Żydowski przy ul. Malczewskiego 32, Sopot – nr 1043 (dawniej 894) w rejestrze zabytków.
5. Cmentarz Komunalny z kaplicą przedpogrzebową – obecnie budynkiem Zarządu Cmentarza Komunalnego oraz grobowcem rodziny von Herbst, ul. Malczewskiego 30-35, Sopot – nr 1279 (dawniej 1050) w rejestrze zabytków.
6. Cmentarz Katolicki z kaplicą przedpogrzebową przy ul. Malczewskiego 18-20, Sopot, nr 1284 (dawniej 1051) w rejestrze zabytków.
7. Założenie architektoniczno-krajobrazowe Kalwarii Wejherowskiej – 28 obiektów: ulice Cmentarna i Marynarki Wojennej, Wejherowo. Na terenie TPK znajduje się 18 z 26 kaplic – nr 1086 (dawniej 910) w rejestrze zabytków.
8. Układ urbanistyczno-krajobrazowy miasta Wejherowa, Wejherowo – nr 957 (dawniej 818) w rejestrze zabytków (na terenie TPK znajduje się niewielki fragment obszaru objętego wpisem, pokrywający się zasadniczo z Kalwarią Wejherowską).
9. Układ urbanistyczny Starej Oliwy wraz z zespołem Potoku Oliwskiego, obejmujący zespół klasztoru cystersów, zespoły dworów przy ul. Polanki, oraz zespoły zorganizowanej zieleni, Oliwa, Gdańsk – nr 850 (dawniej nr 730/719) w rejestrze zabytków.
10. Układ urbanistyczno-krajobrazowy miasta Sopotu – nr 936 (dawniej 771) wojewódzkiego rejestru zabytków.

Wpis do rejestru zabytków wywołuje skutki prawne w postaci objęcia obiektu ochroną prawną, pozwalającą na ingerencję Państwa w prawo własności. Rejestr opiera się na zasadzie wyboru, który oznacza, że historyczny obiekt proponowany do indywidualnej ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków w celu jego zachowania, powinien mieć wartości wyższe wobec innych obiektów tego samego typu i ponadprzeciętne.

Wszystkie obiekty wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków są w dobrym stanie technicznym. Układy urbanistyczne stanowiące zabytki wysokiej klasy chronione są

skutecznie i ich stan nie wskazuje na występowanie istotnych zagrożeń mogących doprowadzić do utraty lub uszczerbienia ich walorów.

Zdewastowany w okresie okupacji i później cmentarz żydowski, do rejestru zabytków wpisany dopiero w roku 1983, w latach 1983-1989 został odrestaurowany i zrewaloryzowany ze środków wojewódzkiego konserwatora zabytków, miasta Sopotu oraz Fundacji Rodziny Nissenbaumów i obecnie znajduje się również w dobrym stanie technicznym.

W odniesieniu do Kalwarii Wejherowskiej jako zagrożenie pośrednio oddziałujące na walory kulturowe wskazać można niedostosowanie infrastruktury, szczególnie dróg, do okresowo masowej presji odwiedzających, co lokalnie przejawia się wydeptywaniem roślinności wzdłuż głównych ścieżek, erozją i okresowym zaśmieceniem.

W Dolinie Radości zagrożeniem dla walorów wizualnych wewnątrz krajobrazowych zabytkowego układu urbanistycznego jest chaotyczna zabudowa działek rekreacyjnych oraz niezharmonizowane z otoczeniem elementy kubaturowe zlokalizowanego tam ujęcia wody, jednak nie są to wpływy degradujące wartość kulturową obiektu.

Fot. 62. Niezharmonizowana z otoczeniem zabytkowego krajobrazu kulturowego Doliny Radości infrastruktura ujęcia wody. Fot. Andrzej Jermaczek

Stan pozostałych obiektów kultury materialnej w granicach Parku jest bardzo zróżnicowany. W dobrym stanie jest większość obiektów sakralnych – kapliczek przydrożnych i krzyży. W bardzo dobrym stanie są obiekty kultury leśnej, pochodzące

z końca XIX i początku XX wieku – budynki większości leśniczówek oraz sąsiadujących z nimi zabudowań gospodarczych (Gniewowo, Wyspowo, Kamień, Sopot, Matemblewo i inne), w zarządzie Lasów Państwowych bądź sprywatyzowane. W stosunkowo dobrym stanie są także murowane budynki dawnych szkół (Bieszkowice, Reszki, Zbychowo) pełniące obecnie funkcje publiczne (świetlice) lub sprywatyzowane.

W bardzo złym stanie znajdują się natomiast nieliczne już i tym bardziej cenne pozostałości tradycyjnego budownictwa drewnianego. Jako przykłady służyć mogą: dom z początku XIX wieku w Cierzni, w którym urodził się ksiądz Leon Heyke, pisarz i działacz kaszubski, zamordowany w październiku 1939 r. przez Niemców, kryta strzechą stodoła w osadzie Pińskie czy, będąca już obecnie ruiną, kryta strzechą chata w Zbychowie.

Również znacznie zróżnicowany jest stan cmentarzy i miejsc pamięci. Poza znajdującymi się w dobrym stanie – cmentarzem żołnierzy polskich i radzieckich w Łężycy, cmentarzem żołnierzy radzieckich w Wejherowie oraz cmentarzem wojennym w Sopocie – niewiele jest miejsc zachowanych i wyeksponowanych w stopniu zadowalającym. W najgorszym stanie są niemieckie miejsca pamięci z okresu przedwojennego oraz mniejsze obiekty upamiętniające żołnierzy, szczególnie radzieckich, poległych w okresie II wojny światowej. Obiekty te są często całkowicie zdewastowane, a tablice informujące o celu upamiętnienia zostały zniszczone.

Stosunkowo dobrze zachowane i utrzymane są miejsca pamięci pomordowanych z okresu okupacji niemieckiej, np. pomnik w miejscu stracenia w 1939 r. burmistrza Wejherowa Teodora Bolduana (w obecnym rez. Gałęźna Góra) czy pomnik poświęcony strażnikom przyrody ojczystej zamordowanym i poległym podczas II wojny światowej. Część miejsc upamiętniających wcześniejsze wydarzenia zastąpiono innymi. Jako przykład służyć może obelisk na wzgórzu „Pachołek” upamiętniający 350 rocznicę bitwy pod Oliwą wzniesiony w roku 1977 na podstawie, którą stanowił pomnik z 1889 r. upamiętniający cesarzową Luizę. Podobnie, obecny cmentarz żołnierzy radzieckich poległych w roku 1945, znajdujący się na Wzgórzu Olimpijskim w Sopocie, utworzono w miejscu wcześniejszego niemieckiego Pomnika Wojennego i miejsca pamięci o poległych w I wojnie światowej mieszkańcach Sopotu.

Tylko nieliczne obiekty kultury materialnej zaopatrzone są w tablice informujące o statusie, historii i walorach obiektu.

3.2. Wykaz i analiza zagrożeń

Zasadnicze zagrożenia dla środowiska kulturowego obszaru Parku sformułowała Iżewska (2000) w operacie ochrony walorów kulturowych, przygotowywanym na potrzeby planu ochrony Parku w roku 2000. W większości przypadków są one aktualne, a ich nasilenie zwiększyło się.

Odzwierciedleniem zróżnicowanych funkcji jakie ukształtowały się na różnych obszarach Parku jest różnorodność zabytków kultury materialnej, od pozostałości układów ruralistycznych wsi i tradycyjnej zabudowy wiejskiej w Reszkach, Zbychowie, osadach Cierznia czy Pińskie, poprzez liczne zabytki sakralne z Kalwarią Wejherowską i Matemblewem, liczne obiekty związane z gospodarką leśną, aż po miejskie układy

urbanistyczne Oliwy, Sopotu i Wejherowa. Dlatego zagrożenia dla walorów kulturowych Parku mają odmienny charakter na terenach wiejskich w obrębie polan, a odmienny na terenach leśnych, w tym graniczących z terenami miejskimi.

Do najważniejszych zagrożeń dla środowiska kulturowego na terenach wiejskich Parku należą: zanik obiektów reprezentatywnych dla dawnej tradycji budowlanej regionu, zanikanie tradycyjnych form użytkowania gruntów, szczególnie użytków zielonych, presja budownictwa na grunty tradycyjnie użytkowane rolniczo, zastępowanie tradycyjnych form budownictwa i kompozycji przestrzennej obiektami dysharmonijnymi w stosunku do otoczenia, rozwój zabudowy na terenach rolniczych, nierzadko w oddaleniu od zwartej zabudowy miejscowości, wprowadzanie funkcji rekreacyjnej do wnętrza wsi oraz w jej najbliższe sąsiedztwo, w formach sprzecznych z tradycją miejscowego i regionalnego budownictwa.

Zanik obiektów reprezentatywnych dla dawnej tradycji budowlanej regionu związany jest z dekapitalizacją i degradacją substancji powodowanymi brakiem środków, procedur i jakiegokolwiek polityki wspierającej prace remontowe, które zmierzałyby do zachowania takich elementów i przystosowania ich do pełnienia nowych funkcji niesprzecznych z dotychczasową. W budownictwie regionu stosowano pierwotnie drewno i glinę. Budynki charakteryzowały się konstrukcją szkieletową ryglową. Jest to konstrukcja nośna ściany w postaci szkieletu ze słupów drewnianych, połączonych na różnych wysokościach poziomymi belkami, zwanymi ryglami. Przestrzenie pomiędzy elementami drewnianymi wypełniano gliną lub suszoną cegłą (tzw. pacą). Dopiero od końca XIX wieku zaczęto wznosić budynki z wypalanej cegły. Zabudowania kryte były dachem dwuspadowym pokrytym strzechą. Obiektów wzniesionych w tradycyjnej formie pozostało niewiele i praktycznie nie podlegają ochronie. Z samego faktu wpisania obiektu do gminnej ewidencji zabytków nie wynikają jakiegokolwiek praktyczne możliwości wsparcia prywatnych właścicieli nieruchomości w zakresie utrzymania obiektów, przystosowania ich do współczesnych standardów zamieszkania lub pełnienia funkcji gospodarczych, ochrony przeciwpożarowej i zasad bezpieczeństwa. Proces dotyczy ostatnich zachowanych obiektów tego typu i wymaga podjęcia pilnych prac konserwatorskich, a w wielu przypadkach działań odtwarzających zniszczoną substancję. Niekorzystnym aspektem jest prywatna własność większości tego typu obiektów i brak precedensów oraz tradycji publicznego wspierania takich działań, podejmowanych przez prywatnych właścicieli, oraz prostych ścieżek ich finansowania.

Podobne przyczyny ma **utrata ciągłości tradycji historycznej** w budownictwie. Nowo powstające domy i posesje, zarówno w budownictwie mieszkalnym, jak rekreacyjnym, nie mają nic wspólnego ani w zakresie formy ani stosowanych technologii z tradycjami budownictwa kaszubskiego.

Fot. 63. Ruiny krytej strzechą chaty w Zbychowie. Fot. Andrzej Jermaczek

Fot. 64. Kryta strzechą stodoła w osadzie Pińskie. Fot. Andrzej Jermaczek

Nawiązującym do poprzednich zagrożeń, identyfikowanym zarówno w odniesieniu do walorów przyrodniczych, krajobrazowych, jak i kulturowych, jest **zanikanie tradycyjnych form gospodarki rolnej i użytkowania gruntów**, szczególnie użytków zielonych oraz presja inwestorska na tereny atrakcyjne krajobrazowo i wprowadzanie zabudowy mieszkalnej lub rekreacyjnej na obszary dotychczas użytkowane rolniczo. Przed 20 laty Iżewska (2000) wskazywała na zabudowywanie II rzędu niwy siedliskowej, obecnie proces ten jest chaotyczny i dotyczy prawie połowy gruntów rolnych Parku.

Stan ten wynika z nieopłacalności prowadzenia niewielkich gospodarstw rolnych, powiązanej z silną ekonomiczną presją inwestorską na wykup gruntów rolnych i ich zabudowę mieszkalną lub rekreacyjną. Cały obszar Parku leży w strefie dużego zainteresowania inwestorów zagospodarowaniem gruntów w kierunku ich zabudowy. Sąsiedztwo dużych aglomeracji miejskich w odległości umożliwiającej codzienny dojazd, a także znaczące, w porównaniu z obszarem miasta, walory rekreacyjne powodują, że ceny gruntów przeznaczonych pod inwestycje są nieproporcjonalnie wysokie w stosunku do dochodów uzyskiwanych z rolnictwa. W przypadku nie podjęcia zdecydowanych działań administracyjnych z zakresu planowania przestrzennego i braku wdrożenia procedur wymuszających przestrzeganie obowiązujących zasad, prawdopodobnie w okresie obowiązywania przygotowywanego obecnie planu ochrony Parku nastąpi całkowita utrata walorów krajobrazowych i kulturowych związanych z rolniczą i szerzej pojmowaną wiejską tradycją tej części Parku.

Fot. 65. Chaotyczna zabudowa rekreacyjna i mieszkaniowa w okolicach Zbychowa. Fot. Andrzej Jermaczek

Ryc. 12. Chaotyczna zabudowa rekreacyjna i mieszkaniowa w okolicach Zbychowa

Opisane uwarunkowania generują szybko postępujący proces wymiany substancji budownictwa tradycyjnego na obiekty niejednokrotnie dysharmonijne w stosunku do otoczenia. W Nowym Dworze Wejherowskim i częściowo także Bieszkowicach proces ten jest już bardzo zaawansowany – z dawnej zabudowy pozostały tylko nieliczne obiekty, a nowe formy architektoniczne nie mają nic wspólnego z tradycją budownictwa regionu. Słabsze nasilenie tego trendu można obserwować w mniejszych miejscowościach, szczególnie ich centrach, takich jak Reszki, Gniewowo czy Zbychowo, a także w niewielkich przysiółkach, jak Pińskie czy Cierznia oraz w pojedynczych zagrodach rolniczych. Stan ten ma wiele przyczyn, należy jednak jasno powiedzieć, że jedną z istotniejszych jest nieuchwalenie planu ochrony Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego przygotowanego w roku 2000. Zapisy ówczesnego projektu planu wprowadzone w życie, w znacznej mierze mogłyby powstrzymać postępującą, degradującą krajobraz zabudowę i wskazać kierunki rozwoju nawiązujące do tradycji regionu.

Z przekształceniami form użytkowania gruntów, upadkiem tradycyjnego rolnictwa oraz rozwojem innych funkcji wiąże się także **wprowadzanie funkcji rekreacyjnej do wnętrza wsi** oraz w jej najbliższe sąsiedztwo, w formach sprzecznych z tradycją miejscowego i regionalnego budownictwa. Nasilenie tego rodzaju przekształceń obserwować można w obszarze między starą zabudową Bieszkowic, a jeziorami Bieszkowickim i Zawiat oraz na obszarze na wschód od jez. Wyspowo (na północ od Zbychowa), gdzie rozwinęły się samodzielne nieformalne jednostki osadnicze, liczbą mieszkańców (stałych bądź okresowych) przewyższające wsie i osady w dawnych granicach.

Wszystkie opisane procesy, powiązane ze znaczną wymianą ludności i napływem nowej, niezwiązanej z regionem, oddziałują niekorzystnie nie tylko na dziedzictwo materialne, ale przekładają się na rozmycie swoistości lokalnej, zanik niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu i etnicznej świadomości kulturowej.

Na terenach leśnych Parku, pozbawionych zabudowy i chronionych przed presją inwestorów twardymi zapisami *Ustawy o lasach*, opisane wyżej zagrożenia praktycznie nie występują. Potencjalnym zagrożeniem dla walorów kulturowych jest natomiast prowadzenie gospodarki leśnej, polegającej na użytkowaniu rębny i przedrębny wybranych powierzchni oraz prowadzeniu różnych zabiegów hodowlanych na powierzchniach odnawianych po zrębach. Działania te, szczególnie w sytuacji wzrastającej mechanizacji prac leśnych i używania ciężkiego sprzętu do pozyskania i zrywki drewna, mogą prowadzić do niezamierzonej degradacji walorów kulturowych Parku, w tym: niszczenia powierzchni ziemi i topografii terenu i obiektów ujętych w rejestrze i ewidencji zabytków – w wyniku pozyskania karpiny, obalania i zrywki drzew, szczególnie metodami zrywki, zwłaszcza wleczonej, maszynowego przygotowania gleby pod nasadzenia lub prac ziemnych, związanych z budową nowych i modernizacją istniejących dróg.

Trójmiejski Park Krajobrazowy jest specyficznym obszarem chronionym. W jego bezpośrednim otoczeniu mieszka prawie 900 tys. ludzi. Stąd jednym z najsilniejszych oddziaływań na jego krajobraz, przyrodę i kulturę jest presja różnych form rekreacji, wywierana potrzebami okolicznych mieszkańców.

Lokalnie zagrożeniem dla walorów kulturowych mogą być takie zjawiska jak turystyka i rekreacja, powodujące wydeptywanie i rozjeżdżanie miejsc istotnych dla ochrony walorów kulturowych, a także nielegalna penetracja terenu w poszukiwaniu zabytków kultury materialnej za pomocą wykrywaczy metalu i podobnych urządzeń, skutkująca rozkopywaniem stanowisk archeologicznych i miejsc o znaczących walorach historycznych.

Na terenach Parku położonych w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zurbanizowanych zasadnicze zagrożenia dla walorów kulturowych Parku ma także żywiołowy rozwój budownictwa oraz gwałtownie rosnące zapotrzebowanie na tereny rekreacyjne dla mieszkańców nowych osiedli oraz presja inwestycyjna w kierunku zabudowywania obszarów przy głównych trasach komunikacyjnych obiektami degradującymi tradycyjne panoramy lasów Parku (Iżewska 2000)

Rozwój budownictwa oraz zapotrzebowanie na tereny rekreacyjne prowadzi do dekompozycji istniejącej historycznej sieci drożnej. Sieć dróg o dużym natężeniu ruchu przecinających Park oraz biegnących jego skrajem, w tym drogi S6, stanowi nie tylko barierę dla zwierząt, ale także dla ludzi, zmieniając tradycyjny układ ciągów komunikacyjnych, lokalnych dróg, szlaków i ścieżek. Opisana wcześniej presja inwestorska na obszary wiejskie na Dużej i Małej Polanie dotyczy także mniejszych śródleśnych polan wewnątrz kompleksu leśnego, zabudowywanych i zmieniających w szybkim tempie funkcje kulturowe.

W sferze kultury niematerialnej największym zagrożeniem wydaje się **utrata ciągłości tradycji historycznej**, przejawiająca się na wiele sposobów – od przzerwania łączności z niemiecką tradycją historyczną Gdańska i Sopotu w wyniku świadomych działań i niszczenia pamiątek w okresie powojennym, po zerwanie z kaszubską tradycją i tożsamością kulturową etnicznej grupy Lasózków, szczególnie w sferze życia świeckiego.

Obszarów bezpośrednio graniczących z Parkiem dotyczy presja inwestycyjna w kierunku zabudowywania obszarów przy głównych trasach komunikacyjnych obiektami degradującymi tradycyjną panoramę lasów Parku. Dotyczy to zarówno głównych aglomeracji Trójmiasta, jak i obszarów wzdłuż drogi S6, szczególnie obszarów węzłów komunikacyjnych i powiązanej z nią infrastruktury.

Większość opisanych procesów, które doprowadziły i nadal prowadzą do degradacji krajobrazu kulturowego Parku i jego otoczenia, realizuje się w zgodzie z obowiązującym prawem i pod nadzorem odpowiednich służb. Dzieje się tak, ponieważ jak trafnie diagnozują Przewoźniak i Czochański (2020) „*sedno problemu ochrony krajobrazu podobnie jak przyrody i dziedzictwa kulturowego, nie tkwi w rozwiązaniach prawnych (ustawach i rozporządzeniach), lecz w poziomie kultury społeczeństwa, w tym kultury proekologicznej, historycznej i estetycznej*”.

4. Zasady i sposoby ochrony i kształtowania środowiska kulturowego Parku

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworców i składników przyrody (Dz. U. 2005, Nr 94, poz. 794) plan ochrony parku krajobrazowego zawiera:

1) cele ochrony przyrody oraz przyrodnicze, społeczne i gospodarcze uwarunkowania ich realizacji;

2) identyfikację oraz określenie sposobów eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków;

3) wskazanie obszarów realizacji działań ochronnych;

4) określenie zakresu prac związanych z ochroną przyrody i kształtowaniem krajobrazu;

5) wskazanie obszarów udostępnianych dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, amatorskiego połowu ryb i dla innych form gospodarowania oraz określenie sposobów korzystania z tych obszarów;

6) ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych;

7) określenie granic stref ochrony krajobrazów stanowiących w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, wyznaczonych w obrębie krajobrazów priorytetowych, zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego, o którym mowa w art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, istotnych dla zachowania walorów krajobrazowych parku krajobrazowego, wraz ze wskazaniem, które z zakazów, wymienionych w art. 17 ust. 1a, obowiązują w danej strefie;

8) wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

Dla ochrony walorów kulturowych obszaru szczególnie istotne są punkty 2, 6 oraz 8.

Plan ochrony dla parku krajobrazowego, w części dotyczącej określenia granic stref, o których mowa w pkt. 7 poprzedniego akapitu, wykazu obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym, o których mowa w pkt. 8 oraz wprowadzenia zakazów, o których mowa w art. 17 ust. 1a ustawy o ochronie przyrody, jest aktem prawa miejscowego.

Wskazane w wymienionym rozporządzeniu, możliwe do ujęcia w planie sposoby ochrony, obejmują ochronę wartości kulturowych, w szczególności przez:

a) sprawowanie opieki nad zabytkami w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w tym prowadzenie prac restauratorskich i konserwatorskich przy zabytkach,

b) dostosowywanie istniejących i nowo budowanych budynków i budowli do form architektonicznych charakterystycznych dla obszaru objętego ochroną.

W uchwale Nr 143/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. powołującej Park określono szczególne cele jego ochrony. Dwa z nich odnoszą się wprost do walorów kulturowych:

(-)

8) ochrona dziedzictwa kulturowego Parku, w szczególności zachowanie historycznej sieci dróg o charakterze komunikacyjnym i rekreacyjnym, układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz zespołów architektoniczno-przyrodniczych, a także niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

9) ochrona i rewaloryzacja szczególnych wartości krajobrazowych Parku, a zwłaszcza bezleśnych dolin, unikatowej ekspozycji strefy krawędziowej oraz obszarów współlistnienia krajobrazu naturalnego i kulturowego.

Na terenie Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego obowiązują obecnie następujące zakazy:

1) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227 i Nr 227, poz. 1505 oraz z 2009 r. Nr 42, poz. 340 i Nr 84, poz. 700);

2) umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;

3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;

4) pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;

5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwoświsłkowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;

6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;

7) budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od: a) linii brzegów rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych, b) zasięgu lustra wody w sztucznych zbiornikach wodnych usytuowanych na wodach płynących przy normalnym

poziomie piętrzenia określonym w pozwoleniu wodnoprawnym, o którym mowa w art. 122 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – *Prawo wodne* – z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;

8) likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;

9) wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych;

10) prowadzenia chowu i hodowli zwierząt metodą bezściółkową;

11) utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych;

12) organizowania rajdów motorowych i samochodowych;

13) używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na otwartych zbiornikach wodnych.

Żaden z zawartych w uchwale zakazów nie odnosi się bezpośrednio do ochrony walorów kulturowych. Dla ich skutecznej ochrony konieczne jest zatem wykorzystanie i wskazanie uregulowań wynikających z innych przepisów. Są nimi: ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawa z dnia 23 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawowe narzędzia ochrony walorów kulturowych to: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii oraz utworzenie parku kulturowego.

Wpisu do rejestru zabytków dokonuje wojewódzki konserwator zabytków. Zabytek to zgodnie z art. 3 punkt 1 ustawy: „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Pomnik historii, uznawany na drodze rozporządzenia prezydenta RP to wg art. 15.1 cytowanej ustawy „zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnych wartościach dla kultury”.

Według art. 16.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, park kulturowy tworzy się w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadnictwa.

Ustalenia ochrony z uwagi na ochronę dziedzictwa kulturowego uwzględnia się także w dokumentach z zakresu planowania przestrzennego – miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w planowaniu i zagospodarowaniu

przestrzennym, uwzględnia się strefy ochrony konserwatorskiej, które mogą dotyczyć historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków nieruchomości, zabytków archeologicznych i krajobrazu.

Analizę zapisów z zakresu planowania przestrzennego i propozycje ochrony walorów kulturowych w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym zawiera operat zagospodarowania przestrzennego (Badora 2020).

Celem ochrony dóbr kultury jest ich zachowanie, należyte utrzymanie oraz społecznie celowe wykorzystanie i udostępnienie do celów naukowych, dydaktycznych i wychowawczych tak, aby służyły nauce oraz popularyzacji wiedzy i sztuki, stanowiły trwałe elementy rozwoju kultury i były czynnym składnikiem życia współczesnego społeczeństwa. Powinna ona polegać na zabezpieczeniu ich przed zniszczeniem, uszkodzeniem, dewastacją, na zapewnieniu im warunków trwałego zachowania, oraz na ich konserwacji, restauracji i odnowie, opartych na zasadach naukowych.

Cele ochrony środowiska kulturowego TPK wskazane w projekcie planu ochrony wykonanym w roku 2001, w innych warunkach prawnych, określono następująco (Gerstmannowa i inni 2001):

1. Ochrona i wyeksponowanie poprzez działania o charakterze planistycznym i konserwatorskim zachowanych wartościowych i cennych zasobów dziedzictwa kulturowego na obszarze Parku i w jego bezpośrednim sąsiedztwie.
2. Zachowanie, ewentualne wzbogacenie, odtworzenie i kontynuowanie ciągłości miejscowych i regionalnych wartościowych tradycji kulturowo-przestrzennych.
3. Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego Parku przez:
 - 1) zachowanie i pielęgnację historycznej sieci drożnej o charakterze komunikacyjnym i rekreacyjnym, sieci osadniczej – jej układów i struktury, od układów urbanistycznych i ruralistycznych po zespoły architektoniczno-przyrodnicze, historycznej struktury własności itp.,
 - 2) konserwację, właściwe użytkowanie i adaptację wszelkich obiektów kultury materialnej, od wielkich budowli inżynierskich po przedmioty codziennego użytku,
 - 3) kultywowanie i kontynuowanie wszelkich elementów kultury duchowej (niematerialnej) związanej z przestrzenią życiową człowieka i z jej kształtowaniem bądź użytkowaniem obecnie lub w przeszłości,
 - 4) rekonstrukcję lub odtworzenie układów przestrzennych, odbudowę obiektów i przywrócenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na terenie Parku.
4. Przeciwdziałanie zjawiskom:
 - 1) zerwania kontynuacji tradycji kulturowej w wyniku II wojny światowej i późniejszego okresu PRL,
 - 2) degradacji niektórych wartości dziedzictwa kulturowego w wyniku celowych działań nakazowych (bądź zakazowych) o charakterze politycznym i społecznym,

- 3) gwałtownej presji inwestycyjnej w warunkach niedostosowanego i przestarzałego prawa, w tym lokalnego.
5. Kształtowanie przestrzeni historycznej zmierzające do nadania odpowiedniej roli wartościom kulturowym w harmonijnym krajobrazie oraz utrzymania i umocnienia lokalnych tożsamości kulturowych.

Odnosząc się do ochrony środowiska kulturowego Parku należy przyjąć, że celem ochrony jest zachowanie istniejących elementów tradycyjnego środowiska kulturowego poprzez ich zabezpieczenie przed zniszczeniem i dewastacją, dla zapewnienia im warunków trwałego zachowania oraz ich konserwację, przywrócenie lub odtworzenie wartości utraconych poprzez ich adaptację, rewaloryzację i rekompozycję i ekspozycję (Iżewska 2000).

Skuteczna ochrona dóbr kultury możliwa jest jedynie w wypadku współistnienia wiedzy o ich istnieniu i walorach oraz zgodności co do sposobów realizacji ochrony pomiędzy organami chroniącymi a właścicielami lub użytkownikami terenu. Dlatego bardzo istotne dla ochrony środowiska kulturowego materialnego jest pielęgnowanie, podtrzymywanie i kontynuowanie tradycji, także w sferze kultury niematerialnej, zwłaszcza w obrębie samoświadomości etnicznej i regionalnej stałych mieszkańców obszaru Parku.

Z uwagi na zdecydowanie leśny charakter Parku, jego zaludnienie jest niewielkie – na stałe w jego granicach mieszka nieco ponad 2000 osób, z czego najwięcej w Nowym Dworze Wejherowskim, Bieszkowicach, Zbychowie, Gniewowie i Wyspowie oraz osadach i osiedlach śródleśnych, jak Polana Bernadowo, Gołębiewo, Biała, Borowo, Okuniewo, Sarnia Góra, Nowa Rola, Dolina Radości, Matemblewo, Pińskie, Cierznia i kilkunastu leśniczówkach oraz pojedynczych domostwach śródleśnych. Rzeczywista liczba osób zamieszkujących przynajmniej okresowo na terenie Parku jest jednak znacznie większa, po dodaniu co najmniej 1 – 2 tysięcy okresowych, a w niektórych przypadkach stałych, choć zameldowanych gdzie indziej mieszkańców osiedli rekreacyjnych w Bieszkowicach, Nowym Dworze, Zbychowie i innych. Natomiast w otoczeniu Parku, w miastach i gminach wchodzących w jego granice, mieszka około 900 tys. osób i zasadnicza presja wywierana na obszar Parku to presja różnych form rekreacji tej właśnie grupy.

Generalną zasadą ochrony środowiska kulturowego Parku powinna być przede wszystkim ochrona wartości stanowiących o tożsamości kulturowej obszaru. Na wartości te wpływają jednak gwałtowne przemiany kulturowe, związane z nasiloną urbanizacją okolic Parku, prowadzące do wykształcania się nowych wartości i nowej, odmiennej od tradycyjnej, tożsamości kulturowej. Ta nowa tożsamość ma i będzie miała coraz większy wpływ na możliwości i praktykę ochrony walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych Parku. Odzwierciedleniem tego procesu są dynamiczne zmiany form użytkowania gruntów, ich zabudowa i przekształcanie, ale z drugiej strony, także społeczne zaangażowanie w ochronę i zachowanie tych walorów. Na współczesny krajobraz kulturowy składają się elementy odziedziczone po przodkach i współczesne procesy, jest on, jak to ujęły Pawłowska i Swaryczewska (2002, za Przewoźniakiem i Czochańskim, 2020), formą zapisu tradycji

miejsca. *„Przez taki historyczny krajobraz zyskujemy informację o stanie miejsca w przeszłości, dzięki autentycznej scenerii łatwiej potrafimy wyobrazić sobie dawne wydarzenia. W ten sposób nawiązujemy łączność z poprzednimi pokoleniami. Powinniśmy pamiętać, że w „księdze krajobrazu” zapisujemy także nasz przekaz dla przyszłych pokoleń.”*

Biorąc pod uwagę opisane wcześniej zróżnicowanie środowiska kulturowego różnych fragmentów Parku, Iżewska (2000, 2001) na potrzeby przygotowywanego przed 20 laty projektu planu ochrony Parku zaproponowała jego podział na 5 stref funkcjonalno-przestrzennych, obejmujących Park z jego otoczeniem:

I - strefa śródleśnego rolniczego środowiska kulturowego, z dominacją historycznego osadnictwa rolniczego;

II - strefa parkowej formy lasu, powstałej w wyniku historycznie uwarunkowanej penetracji lasu z sąsiadujących terenów o wybitnych i wysokich walorach kulturowych;

III - strefa spontanicznej nasilonej penetracji lasu – wstępna faza powstawania parkowej formy lasu w sąsiedztwie młodych organizmów miejskich;

IV - strefa dominacji leśnego środowiska naturalnego;

V - strefa ekspozycji widokowej kompleksów leśnych TPK, jego historycznej sylwety oraz wnętrz dolin, obejmująca obszar przylegający do TPK od północy i wschodu – od Wrzeszcza po Wejherowo.

W przygotowywanej aktualnie koncepcji planu ochrony Parku nawiązano do tego podziału, wyróżniając strefy funkcjonalne opisane w operacie zagospodarowania przestrzennego, w których uwzględniono zróżnicowanie potrzeb i celów ochrony i kształtowania zasobów i walorów kulturowych. Zaproponowany przez Iżewską (2000) podstawowy podział na kulturowy krajobraz leśny oraz wiejski, a następnie wyróżnienie w obrębie krajobrazów leśnych trzech stref różniących się nasileniem i historycznym aspektem oddziaływań jest zasadny i nie ma merytorycznych podstaw do jego negowania. Występowanie na obszarze Parku środowiska kulturowego o silnie zróżnicowanym charakterze i nieporównywalnych walorach jest faktem. Podobnie bezsporne jest, że na znacznym obszarze TPK należy się liczyć z postępującym oddziaływaniem antropogenicznym (a więc i kulturotwórczym) ościennych terenów zurbanizowanych, silnie wpływającym na tereny Parku.

Rekomendacje z zakresu priorytetowych kierunków ochrony zasobów kulturowych Parku oparto na wyróżnieniu czterech typów obszarów cechujących się jednorodnymi historycznie formami i procesami rozwoju środowiska kulturowego oraz jednorodnymi współczesnymi procesami przekształcającymi to środowisko.

W sferze ogólnych kierunków ochrony i kształtowania środowiska kulturowego Parku w obszarach tzw. Wielkiej i Małej Polany w gminie Wejherowo, dnach dolin, m.in. Zagórskiej Strugi i górnego biegu Potoku Oliwskiego, obejmujących środowiska kulturowe z dominacją historycznego osadnictwa rolniczego, rekomenduje się zachowanie historycznych cech użytkowania przestrzeni, ich konserwację, rewaloryzację i adaptację, a także rewaloryzację historycznych układów przestrzennych zabudowy o zachowanych,

wartościowych elementach środowiska kulturowego (szczególnie rejonu wsi Gniewowo, Zbychowo i Reszki oraz osad Pińskie i Cierznia); ograniczenie przeznaczania nowych terenów pod budownictwo, rekompozycję i estetyzację obszarów, na których nastąpiła degradacja środowiska kulturowego (np. stacje przesyłowe gazu koło Reszek i w dolinie Zagórskiej Strugi, tartak koło Cierzni).

W obszarach leśnych kształtowanych przez silną, uwarunkowaną historycznie presję rekreacji o wybitnych walorach kulturowych, obejmujących strefę krawędziową na wysokości Oliwy i Sopotu oraz obszar Kalwarii Wejherowskiej, rekomenduje się objęcie ścisłą ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków układu i struktury dróg i ścieżek spacerowych i turystycznych wraz z elementami ich zagospodarowania oraz niektórymi elementami środowiska przyrodniczego związanymi kompozycyjnie z układem drożnym; zachowanie, pielęgnację, adaptację i rekonstrukcję walorów materialnych i niematerialnych (w tym historycznego nazewnictwa) istniejącego, historycznego układu kulturowego i jego elementów;

W obszarze lasów graniczących z nowszymi jednostkami osadniczymi, pozbawionych spektakularnych elementów materialnego dziedzictwa kulturowego, w sąsiedztwie Gdyni, Rumi, Redy, Wielkiego Kacka, Pustek Cisowskich i innych nowych dzielnic, rekomenduje się zachowanie i adaptację istniejącej sieci dróg oraz elementów środowiska kulturowego, na zasadach określonych przez zarządcę gruntów, uwzględniających ochronę walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych Parku.

W pozostałej części Parku, obejmującej krajobraz leśny pod mniejszą presją rekreacji, rekomenduje się zachowanie i pielęgnację istniejącej historycznej sieci drożnej oraz istniejących elementów materialnego i niematerialnego środowiska kulturowego, związanego z gospodarką leśną, historycznym osadnictwem śródleśnym, zabytkami sakralnymi, miejscami pamięci i nazewnictwem.

W dalszej części skupiono się na sformułowaniu rekomendacji odnoszących się do sposobów i zasad ochrony konkretnych elementów środowiska kulturowego Parku opisanych w poprzednich rozdziałach i ograniczenia zidentyfikowanych w odniesieniu do nich zagrożeń.

Zaproponowane na tym etapie prac nad planem rekomendacje należy traktować jako materiał do dyskusji – zarówno wewnątrz zespołu autorskiego, jak i pomiędzy zespołem a administracją Parku oraz partnerami zewnętrznymi w procesie konsultacji.

Dla wszystkich wymienionych w rozdz. 3 **obiektów wpisanych do rejestru zabytków** obejmujących układy urbanistyczne, kompleksy dworskie i pałacowe oraz cmentarze, należy podejmować prace zmierzające do utrzymania i rewaloryzacji ich wartości historycznych i kulturowych, w tym rekompozycję zabytkowych parków przy założeniach dworskich i pałacowych (dwór V i pałac Stawowie), oraz cmentarzy, a także prowadzić konieczne remonty zabytków oraz usuwać drzewa zagrażające bezpieczeństwu powszechnemu i substancji obiektów chronionych. W odniesieniu do układów urbanistycznych ich rewaloryzacja, rekompozycja i estetyzacja nie powinna jednak naruszać innych walorów chronionych w Parku. Na przykład w granicach „układu urbanistycznego Starej Oliwy wraz z zespołem Potoku Oliwskiego”, należy dopuścić prace w zakresie

rewaloryzacji fragmentów, na których nastąpiła degradacja środowiska kulturowego, np. likwidację kompleksu ogródków działkowych w Dolinie Radości, jednak wykluczyć projekty mogące wpływać negatywnie na obecne walory przyrodnicze Parku, np. odtwarzanie dawnych młyńskich zbiorników wodnych lub osi widokowych, związane z prowadzeniem prac ziemnych lub wycinką znacznych ilości drzew. We wszystkich obiektach w granicach Parku należy dążyć do utrzymania dominacji starodrzewi, tam gdzie nie zagraża to bezpieczeństwu dopuszczając udział w drzewostanie drzew obumierających i martwych.

Potrzeba ochrony starodrzewi, jako istotnego elementu zabytkowych układów urbanistycznych dotyczy wszystkich leżących w granicach Parku obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków – układów dworskich i pałacowych, cmentarzy oraz układów urbanistycznych Oliwy, Sopotu i Wejherowa. W planowaniu i realizacji ich ochrony należy także uwzględniać potrzebę ochrony walorów przyrodniczych – np. gatunków związanych z obumierającymi i martwymi drzewami, dla których stare drzewostany o charakterze parkowym stanowią istotną ostoję.

Rekomenduje się **wpisanie do wojewódzkiego rejestru zabytków historycznego systemu 12 szlaków turystycznych i rekreacyjnych Lasów Oliwskich** opisanych w rozdz. 3.1.10, wraz z ich infrastrukturą i otoczeniem, w tym kompleksem leśnym z dominacją starodrzewi.

Północna i południowa część strefy krawędziowej Parku znacząco różnią się ze względu na tradycje osadnicze, co skutkuje odmiennością zachowanych walorów kulturowych (Iżewska 2000, 2001, Gołędzinowska 2018). Układ Lasów Oliwskich już od XIX w. zagospodarowywany był jako zaplecze rekreacyjne Gdańska i rozwijającego się Sopotu (Wilga 2005, Wilga i inni 1999, Wilga i Zieliński 2011 i inni). Ze względu na fakt, że układ szlaków spacerowych Lasów Oliwskich jest w dużej mierze efektem nakładania się dwóch procesów o odmiennym charakterze, jednak silnie powiązanych z gospodarowaniem człowiekiem na tym terenie, od dawna postulowano uznanie tych szlaków za dobro kultury o wybitnych walorach i ich formalną ochronę konserwatorską. W opracowaniu Gołędzinowskiej (2018) sformułowano konkretną propozycję ochrony – wpis do rejestru zabytków. W szczególności Gołędzinowska (2018) wymienia 12 szlaków, opisanych za tym opracowaniem w rozdz. 3.1.10.

Autorzy niniejszego projektu planu ochrony rekomendują koncepcję w opisanej powyżej formie i zakresie, jako jeden ze sposobów poprawy skuteczności ochrony walorów kulturowych Parku. Jednak elementem ochrony systemu szlaków powinno być także maksymalne zachowanie tradycyjnego krajobrazu leśnego wzdłuż tych tras (tj. krajobrazu zwartej lasu, o cechach starodrzewu, a nie krajobrazu zdominowanego przez odnowienia leśne). Ze względu na dynamikę lasu nie jest to oczywiście możliwe w 100% (jakaś wymiana pokoleń drzew musi w końcu zajść), ale jest możliwe i potrzebne na poziomie dominującego elementu krajobrazu. Położenie w sąsiedztwie tych zabytkowych historycznych tras spacerowych powinno w procesie zarządzania lasu być przesłanką, przemawiającą za maksymalnym przetrzymaniem na pniu takiego drzewostanu, tj. przesłanką przeciwko zakwalifikowaniu go do rozpoczęcia cięć odnowieniowych. Znaczna różnica pomiędzy przyjmowanym w leśnictwie wiekiem rębności drzew (w TPK dotychczas przeciętnie 120

lat), a biologicznymi uwarunkowaniami starości drzew i ekologicznymi uwarunkowaniami przechodzenia drzewostanów bukowych w fazę terminalną/rozpadu (zwykle 200-300 lat), stwarza znaczne możliwości przetrzymania na pniu wybranych drzewostanów, w przypadku odwołania się do potrzeby ich ochrony ze względów kulturowych.

Inna propozycja wzmocnienia ochrony konserwatorskiej walorów kulturowych Parku sformułowana w opracowaniu Gołędzinowskiej (2018), to koncepcja objęcia statusem parku kulturowego dwóch obszarów o wysokich walorach kulturowych i krajobrazowych, obejmujących silnie powiązany układ strefy zurbanizowanej oraz lasu zawierającego obiekty cenne kulturowo:

- a) Oliwę wraz z Doliną Radości,
- b) Stare Miasto, Park im. Majkowskiego oraz Kalwarię Wejherowską w Wejherowie.

Park kulturowy jest formą ochrony zabytków wprowadzoną do polskiego prawa Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Parki kulturowe powoływane są w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Innowacyjność tej formy w odniesieniu do innych form ochrony zabytków – a zarazem użyteczność w ochronie obszarów o szczególnie złożonej strukturze kształtujących je uwarunkowań – wynika ze związanych z nią narzędzi zarządzania. Podstawowymi narzędziami są obowiązkowy miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego oraz plan ochrony, który mimo innego celu ochrony, jest konstrukcją zbliżoną do stosowanej w parkach krajobrazowych. Dokument ten wg Gołędzinowskiej (2018) pozwala określić cały system zarządzania – łącznie z zapleczem instytucjonalnym oraz złożonością kompetencji, wynikających ze struktury własności oraz innych uwarunkowań prawnych.

Teren, na którym ma zostać utworzony park kulturowy, musi spełniać następujące warunki (Narodowy Instytut Dziedzictwa):

- 1) stanowi przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (tj. ma charakter krajobrazu kulturowego), dla której ochrony niezbędne jest utworzenie parku kulturowego,
- 2) ma charakter terenu wyróżniającego się krajobrazowo,
- 3) znajdują się na nim zabytki nieruchome charakterystyczne dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej,
- 4) zachowanie jego walorów możliwe jest do osiągnięcia wyłącznie w drodze utworzenia parku kulturowego (dla zachowania walorów nie wystarcza np. obowiązujące postanowienie planu miejscowego czy figurowanie poszczególnych zabytków nieruchomych w rejestrze zabytków),
- 5) musi przedstawiać wartość jako określona całość.

W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem. Powołana jednostka może mieć formę: wydzielonej komórki w urzędzie gminy, działającej na podstawie regulaminu tego urzędu, spółki prawa handlowego czy np. organizacji pozarządowej.

Według Gołędzinowskiej (2018) park kulturowy jest formą ochrony zabytków uzupełniającą wobec formy ochrony przyrody jaką jest park krajobrazowy, dającą narzędzia do ochrony oraz wzmacniającą efektywność ochrony obszaru. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, składowania lub magazynowania odpadów.

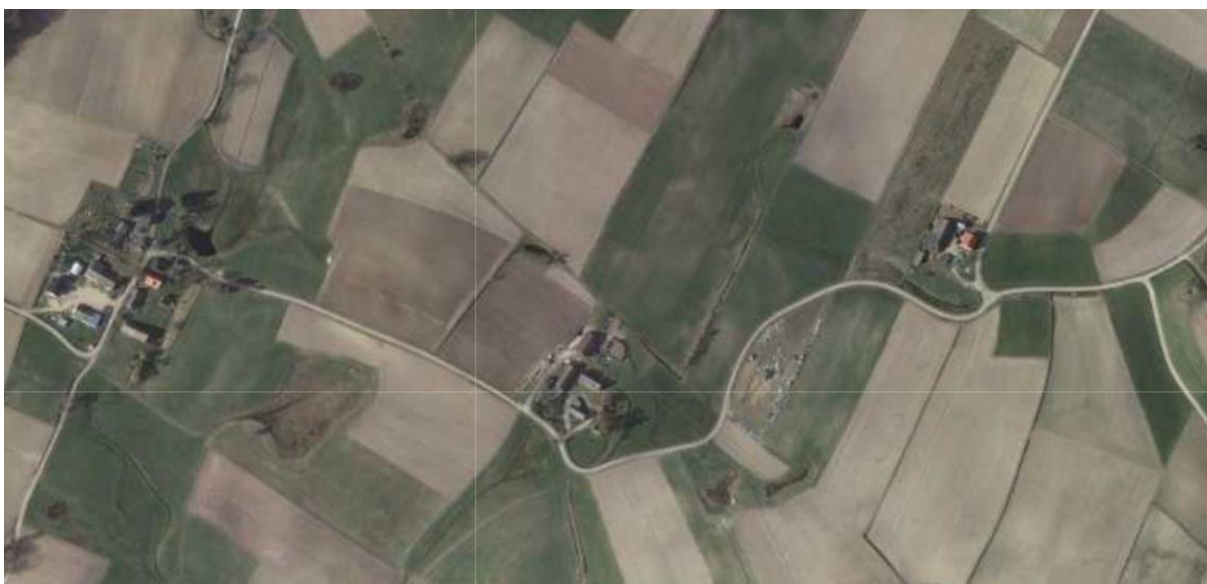
Jednak, biorąc pod uwagę fakt, że w obu przypadkach propozycja dotyczy obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków, których zasadnicze części leżą poza obszarem Parku, a zakazy możliwe do wprowadzenia w granicach parku kulturowego tylko w niewielkim stopniu wykraczają poza już obowiązujące na tych obszarach ograniczenia, propozycji tej na etapie formułowania zapisów w operacie ochrony walorów kulturowych nie rekomenduje się do ujęcia w projekcie planu, pozostawiając do ewentualnej dalszej dyskusji i konsultacji.

Inna propozycja z opracowania Gołędzinowskiej (2018) – objęcie wpisem do rejestru zabytków archeologicznych cmentarzyska grobów skrzynkowych i osady otwartej wczesnośredniowiecznej znajdującej się w rejonie Góra Markowca w Rumi, dotyczy obiektu leżącego blisko granicy TPK, jednak już poza Parkiem.

Najsilniej zagrożonym pod względem utraty walorów dziedzictwa kulturowego fragmentem Parku są jednak obszary niezalesione w granicach polan, szczególnie Dużej i Małej Polany Wejherowskiej. Dlatego priorytetem w ochronie walorów kultury materialnej i niematerialnej obszaru Parku powinna być ochrona obiektów zabytkowych i tożsamości kulturowej obszarów wiejskich. Powinna być ona ukierunkowana na zabezpieczenie przed degradacją pozostałości układów ruralistycznych i obiektów, ale także na kształtowanie nowych powiązań między chronionymi walorami Parku a możliwościami ich wykorzystania w działalności gospodarczej.

Fot. 66. Krajobraz rolniczy o dużej wartości przyrodniczej i kulturowej z rozproszonymi zagrodami w rejonie osady Pińskie. Fot. Andrzej Jermaczek

Ryc. 13. Rozproszone zagrody w rejonie osady Pińskie

Rekomenduje się objęcie ochroną w formie wpisu do rejestru zabytków układów ruralistycznych wsi Zbychowo, Gniewowo i Reszki wraz z układem tradycyjnych zagród obszaru Reszki – Pińskie. Postulat ten nie jest nowy, wpisanie do rejestru Zbychowa i Reszek postulowała także Gołędzinowska (2018), rekomendacje objęcia „ściłą ochroną konserwatorską oraz sformułowanie szczegółowych i specyficznych wytycznych konserwatorskich – śródleśnego zespołu wsi Zbychowo, Reszki i Gniewowo, na tzw. Wielkiej i Małej Polanie” znalazły się także w opracowaniu Iżewskiej (2000) i projekcie poprzedniego planu ochrony, w którym proponowano stworzenie propagowanej wówczas formy ochrony – rezerwatu kulturowego.

Rekomenduje się przyjęcie do praktyki sformułowane przez Iżewską (2000), ujęte w poprzednim projekcie planu ochrony (Gerstmannowa i inni 2001) **zasady dotyczące**

budownictwa wiejskiego, określające parametry jakimi, w nawiązaniu do tradycji kaszubskiej, powinien charakteryzować się wiejski budynek mieszkalny na obszarze Parku:

- 1) rzut prostokątny 1:2 – 1:1,5,
- 2) obiekt parterowy (poziom 0,00 na wysokości maksymalnie 0,5 m),
- 3) dopuszczalne użytkowe poddasze, w tym z umieszczoną osiowo facją,
- 4) dach dwuspadowy, wysoki, o nachyleniu połaci 45°, symetryczny.

W wypadkach uzasadnionych sąsiedztwem analogicznych budynków możliwe jest stosowanie formy budynku parterowego z podwyższoną ścianką kolankową i dachem półpłaskim (20-30°). W budynkach o dużych kubaturach i tzw. rezydencjach (powierzchnia działki ponad 1 ha, elewacja wzdłużna ponad 5 osi) dopuszcza się dachy naczółkowe. Zaleca się stosowanie naturalnych materiałów budowlanych, jak: drewno (konstrukcja szkieletowa lub jej imitacja, pionowe deskowania zwłaszcza w szczytach), kamień, cegła, tynki, pokrycia dachowe ceramiczne – wskazane jest łączenie materiałów (np. przyziemie szkieletowe – szczyty odeskowane, przyziemie ceglane lub otynkowane – szczyty szkieletowe lub odeskowane itp.).

Rekomenduje się wykonanie katalogu ze szczegółową oceną stanu wszystkich zachowanych przykładów budownictwa wiejskiego o konstrukcji szkieletowo ryglowej i objęcie ich programem ochrony, rewaloryzacji i odtworzenia zdekapitalizowanych elementów. Rekomenduje się zaadoptowanie dawnych wzorców i technologii do współczesnych projektów budowlanych oraz przygotowanie i udostępnienie do powszechnego stosowania na terenach wiejskich Parku katalogu projektów budowlanych budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do tradycji regionu, szczególnie o konstrukcji szkieletowo ryglowej.

Rekomenduje się wprowadzanie do priorytetów i wykazów działań lokalnych oraz regionalnych dokumentów strategicznych, potrzeby zahamowania procesów degradacji budynków stanowiących przykłady najstarszego typu budownictwa wiejskiego o konstrukcji szkieletowo ryglowej we wsiach Parku oraz doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. Szczególnie wskazane jest doprowadzenie do uznania ratowania wiejskich zabytków za priorytet gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wejherowo oraz podjęcie w jego ramach konkretnych i systematycznych działań ratowania lub odtwarzania najsilniej zagrożonych obiektów, w tym wskazanych w rozdziale 7 niniejszego opracowania.

Programy opieki nad zabytkami opracowywane są w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. jedn. Dz. U. 2014 poz. 1446). Zobowiązuje ona samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne do sporządzania na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 87 ust. 2 ww. ustawy celami opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami są:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Aktualne priorytety gminnego programu ochrony zabytków gminy Wejherowo na lata 2018-2021 to: badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego, rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego oraz ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego. W latach 2013–2016 gmina Wejherowo przeznaczyła 170.000 zł na wsparcie remontów 7 obiektów zabytkowych, były nimi jednak wyłącznie kościoły.

Konkretne działania dotyczące renowacji obiektów zabytkowych należy także wprowadzać do innych dokumentów, np. planów odnowy wsi, w których tematyka taka, mimo zawartych tam obszernych opisów tła historycznego i walorów środowiska kulturowego, na poziomie priorytetów i proponowanych do realizacji działań praktycznie nie występuje.

Rekomenduje się wspieranie działań kształtujących i utrwalających powiązania między chronionymi walorami przestrzeni rolniczej Parku, w tym pozostałości tradycyjnego materialnego dziedzictwa kulturowego, a możliwościami ich wykorzystania w działalności gospodarczej, np. w sferze obsługi turystyki i rekreacji (agroturystyka, obsługa turystyki rowerowej czy konnej) czy rolnictwie ekologicznym produkującym lokalne produkty na lokalny rynek.

Rekomenduje się **zachowanie i kultywowanie tradycji związanych z gospodarką leśną, w tym obiektów kultury materialnej**, szczególnie układów zabudowy leśniczówek i zespołów związanych z nimi budynków, w szczególności wymienionych w rozdz. 2.6. Dotyczy to także śladów dawnej gospodarki leśnej, takich jak kamienne słupki oznaczające granice powierzchni leśnych, miejsca pamięci związane z gospodarką leśną lub leśnikami, ślady po dawnych mielerzach i inne.

Rekomenduje się do stosowania w gospodarce leśnej w całym obszarze Parku zasad i sposobów ochrony środowiska kulturowego przyjętych do stosowania na terenie Lasów Nadleśnictwa Gdańsk, opisanych w zarządzeniu nr 43/2020 Nadleśniczego Nadleśnictwa Gdańsk.

Do terenów leśnych, zajmujących 90% powierzchni Parku, nie odnoszą się praktycznie zagrożenia dotyczące pozostałej części Parku, związane z dynamicznym zabudowywaniem przestrzeni. Zapisy *Ustawy o lasach* skutecznie przeciwdziałają procesom zawłaszczania gruntów leśnych na inne cele, w tym pod zabudowę. Praktyka ich egzekwowania, szczególnie na gruntach Lasów Państwowych jest skuteczna. Przepisy dotyczące sporządzania planów urządzania lasu oraz praktyka dotycząca ich realizacji określają także skuteczne zasady ewidencjonowania i ochrony dóbr kultury.

Potencjalnym zagrożeniem dla walorów kulturowych jest jednak samo prowadzenie gospodarki leśnej w terenie, polegające na użytkowaniu rębny i przedrębny wybranych powierzchni oraz różnymi zabiegami hodowlanymi na powierzchniach odnawianych po zrębach. W związku z tym na gruntach leśnych użytkowanych gospodarczo należy wprowadzić zasady prowadzące do eliminacji bądź ograniczenia w/w zagrożeń dla dóbr kultury. Zasady takie na terenach w zarządzie Lasów Państwowych, będącym głównym zarządcą własności Skarbu Państwa na terenie Parku, w odniesieniu do gospodarki leśnej prowadzonej przez tę jednostkę, określa zarządzenie nr 43/2020 Nadleśniczego Nadleśnictwa Gdańsk w sprawie zagospodarowania obszarów funkcjonalnych wyznaczonych na terenie Nadleśnictwa Gdańsk. Jako jedną z czterech stref funkcjonalnych, na które podzielono teren Nadleśnictwa, obok strefy (obszaru) „społecznej”, „przyrodniczej” i „gospodarczej”, wyznaczono obszar III – obejmujący tereny dziedzictwa kulturowego (obszary i obiekty objęte ochroną konserwatorską, stanowiska archeologiczne, cmentarze leśne). Wskazano w nim jako priorytetowe cele i sposoby ochrony dziedzictwa kulturowego w trakcie prowadzenia gospodarki leśnej oraz prac inwestycyjnych i budowlanych. Są to:

- dla stref ochrony ścisłej – zakaz wszelkiej działalności inżynierskiej, budowlanej i innej związanej z pracami ziemnymi, zachowanie istniejącego układu topograficznego wraz z obiektem ujętym w rejestrze zabytków i ewidencji,

- dla stref ochrony częściowej – zachowanie stanowiska ujętego w ewidencji służby konserwatorskiej, uzgadnianie i opiniowanie wszelkich poczynań inżynierskich i budowlanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w przypadku podjęcia inwestycji na terenie objętym granicami strefy obowiązuje nadzór archeologiczno – konserwatorski, rozpoczęcie prac ziemnych związanych z inwestycją uzależnia się od uzyskania stosownego zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,

- dla obszarów potencjalnych badań archeologicznych – zrezygnować z pozyskania karpiny, nie obalać drzew na wskazane przez służby konserwatorskie manifestacje terenowe i nie prowadzić przez nie zrywki, nie stosować maszynowego przygotowania gleby, nie wytyczać nowych dróg bez uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,

- dla obszarów ochrony mielerzy – zrezygnować z pozyskiwania karpiny, nie stosować zrywki wleczonej i półpodwieszanej w obrębie mielerzy, nie stosować maszynowego przygotowania gleby, wytyczać nowe drogi po uzgodnieniu w Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Tak sformułowane zasady, zdaniem autorów operatu, w sposób wyczerpujący określające sposoby ograniczenia i eliminacji zagrożeń dla dóbr kultury podczas prac leśnych, należy przyjąć jako rekomendację w planie ochrony Parku, także dla lasów innych własności.

Dla rezerwatów przyrody zasady ochrony obiektów i innych dóbr kultury określają przygotowywane dla nich plany ochrony. Na ich terenie nie prowadzi się zwykle prac mogących oddziaływać na stan zasobów kultury materialnej.

Rekomenduje się ochronę miejsc pamięci, szczególnie wskazanych w rozdz. 5, w tym odtworzenie zniszczonych tablic upamiętniających poległych bądź wydarzenia historyczne, także dotyczące niemieckich elementów historii, stworzenie jednolitego systemu informacyjnego dostępnego w internecie o miejscach pamięci na terenie Parku.

Rekomenduje się **kontynuację starań o ochronę i zachowanie lokalnych zabytków sakralnych, w tym szczególnie kapliczek i krzyży drewnianych** wykazanych w rozdz. 3.3 niniejszego opracowania oraz monitoring ich stanu. Stan większości tego typu obiektów jest obecnie dobry lub bardzo dobry, jednak w kontekście postępującej laicyzacji społeczeństwa, regresu kulturowana tradycyjnej religijności wiejskiej i przejawów spontanicznej opieki nad tego rodzaju zabytkami, istnieje obawa, że w okresie obowiązywania planu stan tych obiektów może ulec znaczącemu pogorszeniu.

Rekomenduje się wspieranie działań zmierzających do odtwarzania powiązań współczesnej świadomości kulturowej mieszkańców obszaru z jego tradycją, w tym np. niemiecką tradycją rekreacyjnego wykorzystania obszaru styku miasta z Parkiem w Gdańsku i Sopocie, tradycją młynów wodnych, tradycją związaną z obrzędowością etnicznej grupy Lasôków.

Rekomenduje się wspieranie kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców Parku i jego sąsiedztwa, uwzględniającej jego tradycję historyczną oraz uwarunkowania wynikające z potrzeb ochrony dziedzictwa przyrodniczego, kulturowego oraz krajobrazu. Tożsamość kulturowa mieszkańców obszaru Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego jest obecnie bardzo niejednorodna. Na jego terenie nakładają się na siebie elementy wielu kultur i tożsamości, generując interesującą różnorodność, ale także konflikty powstające na kanwie różnic w oczekiwaniach wobec funkcji i kierunków zagospodarowania obszaru. Różnice te to także element tożsamości kulturowej. Grupy reprezentujące odmienne wzorce kulturowe i związane z tym oczekiwania to między innymi: rolnicy tradycyjnie uprawiający ziemię i mieszkańcy pracujący na miejscu, leśnicy zarządzający 90% powierzchni gruntów, mieszkańcy miejscowości na terenie Parku pracujący w sąsiednich aglomeracjach miejskich, mieszkańcy okolicznych miast, dla których Park pełni rolę obszaru rekreacji pobytowej, mieszkańcy okolicznych miast wykorzystujący obszar Parku jako miejsce codziennej lub weekendowej rekreacji oraz różnych form uprawiania sportów terenowych. Tożsamość kulturowa tych wszystkich grup kształtuje ich oczekiwania wobec zagospodarowania przestrzennego, udostępnienia oraz zasad ochrony przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Parku.

W planowaniu ochrony Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego przyjęto stosowaną już przy przygotowywaniu projektu planu w roku 2001 (Gerstmannowa i inni 2001) koncepcję trójochrony (przyroda – kultura – krajobraz). Jej istotą jest równorzędna ochrona zasobów

przyrodniczych i kulturowych danego obszaru oraz będącego ich fizjonomiczną syntezą krajobrazu (Przewoźniak i Czochański 2020). We współczesnych warunkach obciążenia środowiska przyrodniczego wytworami cywilizacji, wzajemnego przenikania się walorów przyrodniczych i kulturowych oraz powszechnej dominacji krajobrazów kulturowo–przyrodniczych i przyrodniczo–kulturowych, dotychczasowa ochrona bazująca na odrębnej ochronie walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych jest anachroniczna. Szansą skutecznej ochrony jest podejście holistyczne, kompleksowo ujmujące dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i krajobraz na różnych poziomach organizacji (Przewoźniak i Czochański 2020). Najwłaściwszym obszarem dla realizacji takiego właśnie podejścia jest park krajobrazowy. Niezbędnym warunkiem sukcesu takiego podejścia, w sytuacji rozproszenia kompetencji i możliwości oddziaływań administracyjnych, jest jednak ścisła współpraca różnych podmiotów i organów administracji różnych szczebli.

5. Podsumowanie i wnioski

W zakresie ochrony walorów historycznych i kulturowych w planie ochrony Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego należy uwzględnić następujące cele:

1) Ochrona dziedzictwa kulturowego Parku, w szczególności zachowanie historycznej sieci dróg o charakterze komunikacyjnym i rekreacyjnym, układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz zespołów architektoniczno - przyrodniczych, a także niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zachowanie lub rewaloryzacja:

- układów urbanistycznych strefy styku aglomeracji trójmiejskiej z kompleksem leśnym Parku,
- układów ruralistycznych wsi wraz z pozostałościami tradycyjnego budownictwa kaszubskiego,
- kompleksów i obiektów sakralnych, cmentarzy i miejsc pamięci,
- obiektów i budowli związanych z gospodarką leśną, rolną i wodną;

2) zachowanie historycznej sieci dróg, szczególnie o brukowanej nawierzchni oraz układu szlaków turystyczno-rekreacyjnych;

3) zachowanie, odtworzenie i kontynuowanie ciągłości miejscowych i regionalnych wartościowych tradycji kulturowo-przestrzennych, kultywowanie i kontynuowanie elementów kultury niematerialnej związanej z przestrzenią życiową człowieka i z jej kształtowaniem;

4) ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez konserwację, właściwe użytkowanie i adaptację wszelkich obiektów kultury materialnej, rekonstrukcję lub odtworzenie układów przestrzennych, odbudowę obiektów i przywrócenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego;

5) przeciwdziałanie zjawiskom presji inwestycyjnej w obszarach i obiektach o wysokiej randze historyczno-kulturowej, przerwania kontynuacji tradycji kulturowej oraz degradacji wartości dziedzictwa kulturowego;

6) kształtowanie przestrzeni historycznej zmierzające do nadania odpowiedniej roli wartościom kulturowym w harmonijnym krajobrazie oraz utrzymania i umocnienia lokalnych tożsamości kulturowych.

Zagrożenia dla walorów historycznych i kulturowych Parku oraz sposoby ich ograniczenia lub eliminacji przedstawia poniższa tabela.

Tab. 1. Zagrożenia dla walorów historycznych i kulturowych Parku oraz sposoby ich ograniczenia lub eliminacji

Zagrożenie	Skutek	Sposoby eliminacji lub ograniczenia
Dekapitalizacja i degradacja substancji oraz tradycyjnych powiązań zabytków	Zanik wartości historycznych i kulturowych najcenniejszych	Utrzymanie i rewaloryzacja wartości historycznych i kulturowych wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków obejmujących układy urbanistyczne, kompleksy dworskie i pałacowe oraz cmentarze, w tym rekompozycja zabytkowych Parków przy założeniach

Zagrożenie	Skutek	Sposoby eliminacji lub ograniczenia
<p>stanowiących budynki i budowle z ich otoczeniem przyrodniczym i krajobrazowym.</p>	<p>obiektów kultury materialnej i ich układów przestrzennych.</p>	<p>dworskich i pałacowych oraz cmentarzy, zabytków wpisanych do gminnych ewidencji zabytków oraz innych ujętych w rozdz. 7 niniejszego planu ochrony. Prowadzenie koniecznych remontów zabytków, usuwanie drzew zagrażających bezpieczeństwu powszechnemu i substancji obiektów chronionych, w sposób nienaruszający stanu innych walorów chronionych w Parku.</p> <p>Wykluczenie projektów z zakresu ochrony lub rewitalizacji zabytków mogących wpływać negatywnie na walory przyrodnicze i krajobrazowe Parku, w tym związanych z prowadzeniem prac ziemnych lub wycinką znacznych ilości drzew.</p> <p>We wszystkich obiektach zabytkowych w granicach Parku należy dążyć do utrzymania dominacji starodrzewi, tam gdzie nie zagraża to bezpieczeństwu dopuszczając udział w drzewostanie drzew obumierających i martwych.</p>
<p>Przekształcanie historycznych układów przestrzennych wsi na skutek wtórnych podziałów parcelacyjnych, upowszechnianie się standardów architektonicznych, nienawiązujących do form tradycyjnych przekształcaniem zabytkowej substancji budowlanej np. przez rozbudowę i modernizację, brak spójności i dbałości o tzw. małą architekturę, znaczną ilością zbyt dużych i przypadkowo usytuowanych reklam oraz funkcjonowaniem starej zabudowy w złym stanie technicznym.</p>	<p>Utrata ciągłości kaszubskiej tradycji historycznej w budownictwie wiejskim, zarówno w zakresie formy, jak i stosowanych technologii.</p> <p>Zanik obiektów reprezentatywnych dla dawnej wiejskiej tradycji budowlanej regionu, szczególnie budynków o konstrukcji szkieletowo ryglowej, związany z dekapitalizacją i degradacją substancji, powodowanymi brakiem środków, procedur i polityki wspierającej prace remontowe,</p>	<p>Wykonanie katalogu ze szczegółową oceną stanu wszystkich zachowanych przykładów budownictwa wiejskiego o konstrukcji szkieletowo ryglowej i objęcie ich programem ochrony, rewaloryzacji i odtworzenia zdekapitalizowanych elementów. Zaadoptowanie dawnych wzorców i technologii do współczesnych projektów budowlanych oraz przygotowanie i udostępnienie do powszechnego stosowania na terenach wiejskich Parku katalogu projektów budowlanych budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do tradycji regionu, szczególnie o konstrukcji szkieletowo ryglowej.</p> <p>Wprowadzanie do priorytetów działań lokalnych i regionalnych dokumentów strategicznych potrzeby zahamowania procesów degradacji budynków stanowiących przykłady najstarszego typu budownictwa wiejskiego o konstrukcji szkieletowo ryglowej we wsiach Parku oraz doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. Uznanie ratowania wiejskich zabytków za priorytet gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wejherowo oraz podjęcie w jego ramach konkretnych i systematycznych działań ratowania lub odtwarzania najsilniej zagrożonych obiektów, w tym wskazanych w niniejszym planie ochrony.</p> <p>Wspieranie działań kształtujących i utrwalających powiązania między chronionymi walorami przestrzeni rolniczej Parku, w tym pozostałości tradycyjnego materialnego dziedzictwa kulturowego, a możliwościami ich wykorzystania w działalności gospodarczej.</p> <p>Wdrożenie do praktyki poniższych zasad dotyczących budownictwa wiejskiego, określających parametry jakimi, w nawiązaniu do tradycji kaszubskiej, powinien charakteryzować się wiejski budynek mieszkalny na obszarze Parku:</p>

Zagrożenie	Skutek	Sposoby eliminacji lub ograniczenia
	<p>zmierzające do zachowania takich elementów i przystosowania ich do pełnienia nowych funkcji niesprzecznych z dotychczasowymi.</p>	<p>1) rzut prostokątny 1:2 – 1:1,5, 2) obiekt parterowy (poziom 0,00 na wysokości maksymalnie 0,5 m), 3) dopuszczalne użytkowe poddasze, w tym z umieszczoną osiowo facjatą, 4) dach dwuspadowy, wysoki, o nachyleniu połaci 45°, symetryczny.</p> <p>Wprowadzenie obowiązku przeprowadzania analizy architektonicznej pod kątem stosowanych stylów w architekturze w trakcie opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.</p> <p>Edukacja w zakresie ochrony zabytków.</p>
<p>Presja inwestorska na tereny atrakcyjne krajobrazowo i wprowadzanie zabudowy mieszkalnej lub rekreacyjnej na obszary dotychczas użytkowane rolniczo.</p> <p>Wprowadzanie funkcji rekreacyjnej do wnętrza wsi oraz w jej najbliższe sąsiedztwo w formach sprzecznych z tradycją miejscowego i regionalnego budownictwa.</p>	<p>Zanikanie tradycyjnych form gospodarki rolnej i użytkowania gruntów, szczególnie użytków zielonych.</p> <p>Degradacja tradycyjnych układów krajobrazowo – kulturowych krajobrazu wiejskiego.</p>	<p>Objęcie ochroną w formie wpisu do rejestru zabytków układów ruralistycznych wsi Zbychowo, Gniewowo i Reszki wraz z układem przestrzennym tradycyjnych zagród obszarów osad Reszki – Pińskie.</p> <p>Zwiększenie nadzoru służb Wojewódzkiego Konserwatora.</p> <p>Zabytków oraz Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego.</p> <p>Wprowadzenie obowiązku przeprowadzania analizy architektonicznej pod kątem stosowanych stylów w architekturze w trakcie opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.</p>
<p>Utrata ciągłości tradycji historycznej.</p>	<p>Przerwanie łączności z niemiecką tradycją historyczną Gdańska i Sopotu oraz zerwanie z kaszubską tradycją i tożsamością kulturową etnicznej grupy Lesóków, szczególnie w sferze życia świeckiego ale także religijnego.</p>	<p>Wpisanie do wojewódzkiego rejestru zabytków historycznego systemu 11 szlaków turystycznych i rekreacyjnych Lasów Oliwskich wraz z ich infrastrukturą i otoczeniem, w tym kompleksem leśnym z dominacją starodrzewi.</p> <p>Zachowanie i kultywowanie tradycji związanych z tradycyjnymi formami gospodarowania, szczególnie z gospodarką leśną, w tym obiektów kultury materialnej, szczególnie układów zabudowy leśniczówek i zespołów związanych z nimi budynków wyszczególnionych w tym planie, a także śladów dawnej gospodarki leśnej, takich jak kamienne słupki oznaczające granice powierzchni leśnych, miejsca pamięci związane z gospodarką leśną lub leśnikami, ślady po dawnych mielerzach i inne.</p> <p>Kontynuację starań o ochronę i zachowanie lokalnych zabytków sakralnych, w tym szczególnie kapliczek i krzyży drewnianych wykazanych w tym planie.</p> <p>Wspieranie działań zmierzających do odtwarzania powiązań współczesnej świadomości kulturowej</p>

Zagrożenie	Skutek	Sposoby eliminacji lub ograniczenia
		<p>mieszkańców obszaru z jego tradycją, w tym np. tradycją rekreacyjnego wykorzystania obszaru styku miasta z Parkiem w Gdańsku i Sopocie, tradycją młynów wodnych, tradycją związaną z obrzędowością etnicznej grupy Lasóków.</p> <p>Stosowania w gospodarce rolnej i leśnej w całym obszarze Parku zasad i sposobów ochrony środowiska kulturowego gwarantujących zachowanie poszczególnych obiektów i ich kompozycji w nienaruszonym stanie.</p>
Niewielka skuteczność ochrony obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.	Niszczenie i utrata cech historycznych obiektów zabytkowych.	Nadzór konserwatorski oraz prowadzenie prac konserwatorskich rewitalizujących, rewaloryzujących i pielęgnacyjnych, odtwarzających i podtrzymujących walory historyczno-kulturowe, szczególnie obiektów na terenach wiejskich.
Degradacja przyrodniczych i krajobrazowych wartości Kalwarii Wejherowskiej przez odwiedzających.	Degradacja historycznej struktury kompozycyjnej, niszczenie rzeźby terenu, zieleni i powierzchni biologicznie czynnych przez wydeptywanie.	<p>Ukierunkowanie ruchu kalwaryjno-rekreacyjnego na odpowiednio przygotowanych alejach i ścieżkach.</p> <p>Techniczne i organizacyjne przygotowanie obszarów i obiektów do masowego odwiedzania bazujące na istniejącym systemie komunikacyjnym.</p>

Dla zachowania i wyeksponowania najcenniejszych walorów kulturowych Parku rekomenduje się objęcie wybranych obszarów i obiektów dodatkowymi formami ochrony prawnej przewidzianymi w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), poprzez:

- a) wpisanie do wojewódzkiego rejestru zabytków oraz sformułowanie szczegółowych i specyficznych wytycznych konserwatorskich dla następujących obiektów:
 - historycznego systemu 12 szlaków turystycznych i rekreacyjnych Lasów Oliwskich, wraz z ich infrastrukturą i otoczeniem, w tym kompleksem leśnym z dominacją starodrzewi, obejmujących następujące szlaki:
 - z Sopotu (Świemirowo) przez ZOO do Młyna Prochowego w Oliwie,
 - z Sopotu (ul. 1 Maja) przez Operę Leśną, Małą Gwiazdę, leśniczówkę Gręzowo (Grenzlau), leśniczówkę Gołębiewo do Osowej,
 - z Oliwy do Sopotu (Dolina Świemirowska) przez Pachołek i Drogę Widokową (Bilderweg),
 - z Oliwy (ul. Czyżewskiego) do Sopotu (Dolina Świemirowska) przez drogę poniżej Drogi Widokowej (dawniej Hasenwinkel),
 - Oliwa (ul. Czyżewskiego) przez Drogę Widokową (Bilderweg) i Drogę Nadleśniczych (dawniej nazwa odcinka Oberforstmeisterweg),

- obok leśniczówki Grężowo (Grenzlau) przez Długą Linie (Lange Linie) do leśniczówki Gołębiewo (Taubenwasser),
- z Oliwy (u stóp Pacholka) do Owczarni przez Młyn Prochowy,
- z Oliwy (Zakłęsy) do Brętowa przez Szwedzką Groblę, Złotą Karczmę i Matemblewo,
- z Oliwy (III Dwór) przez Dreierherren Spitze (Wzgórze Trzech Panów, Głowica) do restauracji w Dolinie Schwabego (Schwabental),
- z Oliwy (Dwór IV) do restauracji w Dolinie Schwabego (Schwabental),
- z Oliwy (ul. Abrahama) do Doliny Schwabego przez Dwór VI i Zieloną Dolinę,
- z Oliwy (ul. Abrahama) do Owczarni przez Dwór VI, Samborowo, Kleszy Las i dolinę Radości,
- z Oliwy (ul. Czyżewskiego) przez Drogę Widokową (Bilderweg), Drogę Nadleśniczych (Blaubeerberg), Wielką Gwiazdę (Grosse Stern) do Sopotu (ul. Malczewskiego).
-
- układów ruralistycznych wsi Zbychowo, Gniewowo i Reszki wraz z układem tradycyjnych zagród obszaru Reszki – Pińskie, oznaczonych jako strefy C_III_1_01 – 03.

Rekomenduje się ujęcie w gminnej ewidencji zabytków obiektów wyszczególnionych w zawartym w planie ochrony wykazie obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym nie ujętych dotychczas w ewidencji.

W celu ochrony dziedzictwa kulturowego Parku, w szczególności zachowania historycznej sieci dróg o charakterze komunikacyjnym i rekreacyjnym, układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz zespołów architektoniczno - przyrodniczych, a także niematerialnego dziedzictwa kulturowego, określa się następujący zakres działań:

- 1) Dla wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków obejmujących układy urbanistyczne, kompleksy dworskie i pałacowe oraz cmentarze, podejmować prace zmierzające do utrzymania i rewaloryzacji ich wartości historycznych i kulturowych, w tym rekompozycję zabytkowych Parków oraz cmentarzy, a także prowadzić konieczne remonty zabytków oraz usuwać drzewa zagrażające bezpieczeństwu powszechnemu i substancji obiektów chronionych. W odniesieniu do układów urbanistycznych ich rewaloryzacja, rekompozycja i estetyzacja nie powinna naruszać innych walorów chronionych w Parku, wykluczając projekty mogące wpływać negatywnie na obecne walory przyrodnicze, np. związane z prowadzeniem prac ziemnych lub wycinką znacznych ilości drzew. We wszystkich obiektach w granicach Parku należy dążyć do utrzymania dominacji starodrzewi, tam gdzie nie zagraża to bezpieczeństwu dopuszczając udział w drzewostanie drzew obumierających i martwych. W planowaniu i realizacji ochrony zabytkowych układów architektonicznych należy uwzględniać potrzebę ochrony zagrożonych gatunków, np. związanych z obumierającymi i martwymi drzewami, dla których stare drzewostany o charakterze Parkowym stanowią

- istotną ostoję, czy nietoperzy dla których zabytkowe obiekty mogą stanowić schronienia.
- 2) Zabezpieczać przed degradacją pozostałości układów ruralistycznych i obiektów, ale także kształtować nowe powiązania między chronionymi walorami Parku a możliwościami ich wykorzystania, w celu ochrony tożsamości kulturowej obszarów wiejskich.
 - 3) Zahamować procesy degradacji budynków stanowiących przykłady najstarszego typu budownictwa wiejskiego o konstrukcji szkieletowo ryglowej we wsiach Parku oraz doprowadzić do poprawy stanu ich zachowania. Szczególnie istotne jest uznanie ratowania wiejskich zabytków za priorytet gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wejherowo oraz podjęcie w jego ramach konkretnych i systematycznych działań ratowania lub odtwarzania najsilniej zagrożonych obiektów wskazanych w rozdziale 7.
 - 4) Wykonać szczegółową ocenę stanu wszystkich zachowanych przykładów budownictwa wiejskiego o konstrukcji szkieletowo-ryglowej i objąć je programem ochrony, rewaloryzacji i odtworzenia zdekapitalizowanych elementów.
 - 5) Zaadoptować dawne wzorce i technologie do współczesnych projektów budowlanych oraz przygotować i udostępnić do powszechnego stosowania na terenach wiejskich Parku katalog projektów budowlanych budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do tradycji regionu, szczególnie o konstrukcji szkieletowo ryglowej, uwzględniając parametry, jakimi w nawiązaniu do tradycji kaszubskiej powinien charakteryzować się wiejski budynek mieszkalny na obszarze Parku, w szczególności:
 - a) rzut prostokątny 1:2 – 1:1,5,
 - b) obiekt parterowy (poziom 0,00 na wysokości maksymalnie 0,5 m),
 - c) dopuszczalne użytkowe poddasze, w tym z umieszczoną osiowo facjatą,
 - d) dach dwuspadowy, wysoki, o nachyleniu połaci 45°, symetryczny,
 - e) w wypadkach uzasadnionych sąsiedztwem analogicznych budynków należy dopuścić stosowanie formy budynku parterowego z podwyższoną ścianką kolankową i dachem półpłaskim (20-30°),
 - f) w budynkach o dużych kubaturach i tzw. rezydencjach (pow. działki ponad 1 ha, elewacja wzdłużna ponad 5 osi) dopuszcza się dachy naczółkowe,
 - g) zaleca się stosowanie naturalnych materiałów budowlanych, jak: drewno (konstrukcja szkieletowa lub jej imitacja, pionowe deskowania zwłaszcza w szczytach), kamień, cegła, tynki, pokrycia dachowe ceramiczne. Wskazane jest łączenie materiałów (np. przyziemie szkieletowe – szczyty odeskowane, przyziemie ceglane lub otynkowane – szczyty szkieletowe lub odeskowane itp.).

- 6) Wspierać działania kształtujące i utrwalające powiązania między chronionymi walorami przestrzeni rolniczej Parku, w tym pozostałości tradycyjnego materialnego dziedzictwa kulturowego, a możliwościami ich wykorzystania w działalności gospodarczej, np. w sferze obsługi turystyki i rekreacji (agroturystyka, obsługa turystyki rowerowej czy konnej) czy rolnictwie ekologicznym produkującym lokalne produkty na lokalny rynek.
- 7) Zachowywać i kultywować tradycje związanych z gospodarką leśną, w tym zachowanie zabytkowych obiektów kultury materialnej, szczególnie układów zabudowy leśniczówek i zespołów związanych z nimi budynków, a także śladów dawnej gospodarki leśnej, takich jak kamienne słupki oznaczające granice powierzchni leśnych, miejsca pamięci związane z gospodarką leśną lub leśnikami, ślady po dawnych mielerzach i inne.
- 8) Zintensyfikować ochronę miejsc pamięci, w tym odtworzyć zniszczone tablice upamiętniające poległych bądź wydarzenia historyczne, także dotyczące przeszłości niemieckiej lub Wolnego Miasta Gdańska, stworzyć jednolity, publicznie dostępny system informacyjny o miejscach pamięci na terenie Parku.
- 9) Kontynuować starania o ochronę i zachowanie lokalnych zabytków sakralnych, w tym szczególnie kapliczek i krzyży drewnianych oraz monitoring ich stanu.
- 10) Wspierać działania zmierzające do odtwarzania powiązań współczesnej świadomości kulturowej mieszkańców obszaru z jego tradycją, w tym np. niemiecką tradycją rekreacyjnego wykorzystania obszaru styku miasta z Parkiem w Gdańsku i Sopocie, tradycją leśną, tradycją młynów wodnych, tradycją związaną z obrzędowością etnicznej grupy Lasôków.
- 11) Wspierać kształtowanie tożsamości kulturowej i świadomości mieszkańców Parku i jego sąsiedztwa, uwzględniającej jego tradycję historyczną oraz uwarunkowania wynikające z potrzeb ochrony dziedzictwa przyrodniczego, kulturowego oraz krajobrazu, które kształtują oczekiwania i praktykę zagospodarowania przestrzennego, udostępnienia oraz zasad ochrony przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Parku.

W oparciu o analizę zebranych materiałów archiwalnych i inwentaryzację terenową w granicach Parku wskazuje się następujące obiekty (lub ich części) o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym:

- 1) obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz rejestru zabytków archeologicznych (tab. 2),

Tab. 2. Obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz rejestru zabytków archeologicznych

Nr w rejestrze	Gmina	Miejscowość	Wpis do rejestru (i dawny nr w rejestrze)	Charakterystyka
715	Gdańsk	Gdańsk	20.12.1972, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (592)	Zespół dworski-tzw. Dwór V (Angielski Dwór) / budynek południowy i północny/. Gdańsk, ul. Polanki 117
16	Gdańsk	Gdańsk	15.11.1947, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (16)	Zespół dworsko-Parkowy / tzw. Dwór III (Schopenhauerów) i Park. Gdańsk, ul. Polanki 122 (d. 124)
1042	Sopot	Sopot	30.03.1983, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (877)	Zespół pałacowo-Parkowy "Stawowie" (pałac, Park), Sopot, ul. Aleja Niepodległości 618
1043	Sopot	Sopot	30.11.1983, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (894)	Cmentarz żydowski, Sopot, ul. Malczewskiego 32
1279	Sopot	Sopot	07.06.1989, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (1050)	Cmentarz z kaplicą przedpogrzebową - ob. budynkiem Zarządu Cmentarza Komunalnego oraz grobowcem rodziny von Herbst, Sopot, ul. Malczewskiego 31-35
1284	Sopot	Sopot	05.08.1989, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (1051)	Cmentarz katolicki z kaplicą przedpogrzebową, Sopot, ul. Malczewskiego 18-20
1086	Wejherowo	Wejherowo	08.03.1985, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (910)	Założenie architektoniczno-krajobrazowe Kalwarii Wejherowskiej / 28 obiektów;/ ul. Cmentarna, ul. Marynarki Wojennej
850	Gdańsk	Gdańsk	14.09.1976, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (730/719)	Układ urbanistyczny Starej Oliwy wraz z zespołem Potoku Oliwskiego
936	Sopot	Sopot	12.02.1979, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (771)	Układ urbanistyczno-krajobrazowy miasta Sopotu
957	Wejherowo	Wejherowo	26.02.1979, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku (818)	Układ urbanistyczno-krajobrazowy miasta Wejherowa
30	Wejherowo	-	4.12.1968	Wczesnośredniowieczne grodzisko w rez. Gałęźna Góra
124	Reda	-	23.12.1970	Wczesnośredniowieczne grodzisko Reda – Pieleszewo
49	Wejherowo		29.05.1969	Wczesnośredniowieczne cmentarzysko kurhanowe w rez. Gałęźna Góra
175	Wejherowo	Zbychowo	22.11.1971	Cmentarzysko płaskie z epoki żelaza
271	Gdynia	Gdynia-Witomino	16.12.1975	Cmentarzysko płaskie z epoki żelaza
266	Rumia	Rumia	18.12.1984	Cmentarzysko płaskie z epoki żelaza

2) obiekty wpisane do ewidencji zabytków (tab. 3),

Tab. 3. Obiekty wpisane do ewidencji zabytków

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
Dwór V (Angielski) - budynek północny	Gdańsk	Gdańsk	Polanki 117	Zespół dworsko-parkowy: dwór V (Angielski), obecnie Szpital Marynarki Wojennej
Dwór V (Angielski) - budynek południowy	Gdańsk	Gdańsk	Polanki 117	Zespół dworsko-parkowy: dwór V (Angielski), obecnie Szpital Marynarki Wojennej
Dwór V – Park	Gdańsk	Gdańsk	Polanki 117	Zespół dworsko-parkowy: dwór V (Angielski), obecnie Szpital Marynarki Wojennej
Ogród z grotą widokową	Gdańsk	Gdańsk	Polanki	Ogród z grotą widokową (dwór III - Schopenhauerów, ul. Polanki 122)
Brama ogrodzenia cmentarza żydowskiego	Sopot	Sopot	Malczewskiego 32	Brama ogrodzenia cmentarza żydowskiego
Kaplica przedpogrzebowa na dawnym cmentarzu ewangelickiego	Sopot	Sopot	Malczewskiego 31	Kaplica przedpogrzebowa cmentarza ewangelickiego, ob. Budynek Zarządu
Kaplica grobowa rodziny von Herbst na cmentarzu ewangelickim	Sopot	Sopot	Malczewskiego 31-35	Kaplica grobowa rodziny von Herbst na cmentarzu ewangelickim, ob. komunalnym
Kaplica cmentarza ewangelickiego, obecnie kościół	Sopot	Sopot	Malczewskiego 35	Kaplica cmentarna cm. ewangelickiego, obecnie kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa
Kaplica pogrzebowa cmentarza katolickiego	Sopot	Sopot	Malczewskiego 18-20	Kaplica pogrzebowa cmentarza katolickiego
Brama główna cmentarza katolickiego	Sopot	Sopot	Malczewskiego 18-20	Brama główna cmentarza katolickiego
Brama II cmentarza katolickiego	Sopot	Sopot	Malczewskiego 18-20	Brama II cmentarza katolickiego
Kaplica na terenie cmentarza	Gdynia	Gdynia	Pelplińska	Kaplica cmentarna na terenie cmentarza Leszczyński
Kapliczka przydrożna, wiejska	Wejherowo	Nowy Dwór Wejherowski	narożnik ul Szkolnej/Wejherowskiej	Kapliczka, dz. nr 9/33, róg ul. Szkolnej
Kapliczka przydrożna	Szemud	gm. Szemud	obok drogi Szemud-Sopieszyno	Kapliczka Matki Boskiej Bolesnej, przy drodze wojewódzkiej z Przetoczyna do Szemudu
Krzyż przy stawie, drewniany	Wejherowo	Zbychowo	ul. Kamienna	Krzyż, dz. nr 157

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
Cmentarz komunalny	Gdynia	Gdynia	ul. Witomińska	Cmentarz Witomino, dawniej cmentarz gminny, obecnie komunalny
Cmentarz komunalny	Gdynia	Gdynia	ul. Pelplińska	Cmentarz Leszczynki, cmentarz katolicki, parafii Świętego Mikołaja
Cmentarz wojskowy	Wejherowo	Biała	kwatery w lesie	Cmentarz wojskowy I Morskiego Pułku, polegli IX1939
Budynek mieszkalny ALP	Gdańsk	Gdańsk	Bytowska 6	Leśniczówka
Budynek gospodarczy	Gdańsk	Gdańsk	Bytowska 6	Budynek gospodarczy ALP
Dawna leśniczówka Głodówko	Wejherowo	Łężyce	Dębowa 15	Dawna leśniczówka Głodówko
Budynek gospodarczy d. leśniczówki Głodówko	Wejherowo	Łężyce	Dębowa 15	Budynek gospodarczy w zespole leśniczówki
Dawna leśniczówka Wyspowo	Wejherowo	Gniewowo	Cystersów 43 (d. 22)	Dawna leśniczówka Wyspowo
Budynek gospodarczy	Wejherowo	Gniewowo	Cystersów 43 (d. 22)	Budynek gospodarczy w zespole leśniczówki
Dawna leśniczówka Gniewowo	Wejherowo	Gniewowo	Wejhera 17a	Budynek gospodarczy w zespole leśniczówki I
Budynek gospodarczy w zespole dawnej leśniczówki	Wejherowo	Gniewowo	Wejhera 17b	Budynek mieszkalny, dawna leśniczówka
Budynek gospodarczy	Wejherowo	Gniewowo	Wejhera 17b	Pralnia, obecnie budynek gospodarczy
Dawny budynek nadleśnictwa Gniewowo	Wejherowo	Gniewowo	Wejhera 2	Starodrzew i teren zespołu leśniczówki II (dawna siedziba nadleśnictwa)
Hydroformia	Wejherowo	Gniewowo	Wejhera 2	Hydroformia w zespole leśniczówki II
Stodoła w zespole leśniczówki	Wejherowo	Gniewowo	Wejhera 2	Stodoła w zespole leśniczówki II
Dawna leśniczówka Marianowo	Wejherowo	Gniewowo	Spacerowa 25	Dawna leśniczówka Marianowo + starodrzew
Dom rodzinny księdza Heyke	Wejherowo	Bieszkowice	ul. ks. Heyke 1	Dawny budynek mieszkalny, konstrukcja szachulcowa
Chata ze strzechą	Wejherowo	Zbychowo	ul. Kamienna 1	Budynek mieszkalny (strzecha), w stanie ruiny
Budynek dawnej szkoły	Wejherowo	Bieszkowice	Szkolna 4	Budynek dawnej szkoły, obecnie biblioteka
Budynek dawnej szkoły	Wejherowo	Zbychowo	Spacerowa 2	Budynek dawnej szkoły
Budynek gospodarczy przy dawnej szkole	Wejherowo	Zbychowo	Spacerowa 2	Budynek gospodarczy

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
Budynek dawnej szkoły	Wejherowo	Reszki	Reszki 18	Dawny bud. Szkolny (obecnie mieszkalny i świetlica)
Budynek gospodarczy	Wejherowo	Reszki	Reszki 18	Budynek gospodarczy
Budynek mieszkalny	Wejherowo	Reszki	Reszki 3	Budynek mieszkalny, dz. nr 45/4
Budynek gospodarczy	Wejherowo	Reszki	Reszki 3	Budynek gospodarczy, dz. nr 45/4
Budynek mieszkalny	Wejherowo	Bieszkowice	Gdańska 59	Budynek mieszkalny
Budynek mieszkalny	Wejherowo	Bieszkowice	Lipowa 2	Budynek mieszkalny
Budynek mieszkalny	Wejherowo	Bieszkowice	Trakt Konny 21	Budynek mieszkalny - aktualnie rozebrany
Budynek dawnej szkoły (i poczty)	Wejherowo	Gniewowo	Spacerowa 2	Szkoła
Budynek gospodarczy	Wejherowo	Gniewowo	Wejhera 1	Budynek gospodarczy
Budynek mieszkalny	Wejherowo	Wejherowo	Roszczyńskiego 6	Dawna leśniczówka Śmiechowo
Budynek mieszkalny	Gdańsk	Gdańsk	Bytowska 3	Budynek mieszkalny
Budynek mieszkalny	Gdańsk	Gdańsk	Bytowska 3a	Budynek mieszkalny
Budynek mieszkalny	Gdańsk	Gdańsk	Bytowska 3b	Budynek mieszkalny
Dawna restauracja	Gdańsk	Gdańsk	Bytowska 5a	Dawna restauracja
Budynek mieszkalny	Gdańsk	Gdańsk	Spacerowa 2	Dom
Budynek mieszkalny	Gdańsk	Gdańsk	Spacerowa 3	Dom
Budynek gospodarczy	Gdańsk	Gdańsk	Spacerowa 3	Budynek gospodarczy
Budynek mieszkalny	Gdańsk	Gdańsk	Spacerowa 4	Dom
Budynek gospodarczy	Gdańsk	Gdańsk	Spacerowa 4	Budynek gospodarczy
Zespół Młyna Prochowego	Gdańsk	Gdańsk	Kościarska 12	Zespół Młyna Prochowego, dawny młyn na Potoku Prochowym
Przepust kolejowy nad rzeką Kacza, Krykulec II	Gdynia	Gdynia	-	Przepust kolejowy nad rzeką Kacza, Krykulec, Krykulec II, Mały Kack
Dawny przepust kolejowy nad rzeką Kacza, Krykulec	Gdynia	Gdynia	rez. Kacze legi (ul. Olkuska)	Przepust kolejowy nad rzeką Kacza, Krykulec, Mały Kack
Przepust sklepiony	Gdynia	Gdynia	-	Przepust sklepiony przy obwodnicy pomiędzy wiaduktem kolejowym WK6 a nastawnią GWK1, Wielki Kack

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
Przepust sklepiony	Gdynia	Gdynia	-	Przepust sklepiony przy obwodnicy pomiędzy wiaduktem kolejowym WK6 a nastawnia GWK1, Wielki Kack
Wiadukt drogowy	Gdynia	Gdynia	kolo osady Tasza, Wielki Kack	Wiadukt drogowy pomiędzy źródłem Marii a Osowa, koło osady Tasza, Wielki Kack
Wiadukt kolejowy	Gdynia	Gdynia	-	Wiadukty kolejowe typu "Bydgoszcz-Gdynia" WK6 - WK14
Wiadukt kolejowy	Gdynia	Gdynia	-	Wiadukty kolejowe typu "Bydgoszcz-Gdynia" WK6 - WK14
Wiadukt kolejowy	Gdynia	Gdynia	-	Wiadukty kolejowe typu "Bydgoszcz-Gdynia" WK6 - WK14
Wiadukt kolejowy	Gdynia	Gdynia	-	Wiadukty kolejowe typu "Bydgoszcz-Gdynia" WK6 - WK14
Rów przeciwczołgowy	Gdynia	Gdynia	Grabówko – Redłowo	Rów przeciwczołgowy (prowadzi z Grabówka do Redłowa)
Zespół studni	Gdańsk	Gdańsk	Dolina Radości	Zespół studni wraz ze studnią zbiorczą ujęcia Dolina Radości położony na terenie dz. nr 126 obr. 009, Dolina Radości (przy drodze Węglowej)
Układ ruralistyczny wsi	Wejherowo	Reszki	Reszki	Układ ruralistyczny wsi Reszki

3) inne obiekty lub obszary o istotnych wartościach historycznych i kulturowych (tab. 4),

Tab. 4. Inne obiekty lub obszary o istotnych wartościach historycznych i kulturowych

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
Układ ruralistyczny wsi Reszki	Reszki	Reszki	Reszki - wieś	Układ ruralistyczny wsi Reszki (układ wpisany do ewidencji zabytków gminy Wejherowo – AK2_57)
Układ ruralistyczny wsi Zbychowo	Zbychowo	Zbychowo	Zbychowo - wieś	Układ ruralistyczny wsi Zbychowo
Układ ruralistyczny wsi Gniewowo	Wejherowo	Gniewowo	Gniewowo - wieś	Układ ruralistyczny wsi Gniewowo
Historyczny układ przestrzenny ścieżek	Sopot, Gdańsk	Sopot, Gdańsk	Lasy Oliwsko-Sopockie	Historyczny układ przestrzenny ścieżek spacerowych i szlaków turystycznych

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
spacerowych i szlaków turystycznych				
Kaplica z figurą Matki Bożej Brzemiennej z 1790r	Gdańsk	Gdańsk	Matemblewska	Obiekt w ramach sanktuarium Matemblewo
Kapliczka	Gdańsk	Gdańsk-Oliwa	Spacerowa	Kapliczka przydrożna
Krzyż metalowy	Gdynia	Gdynia	Okolice ul. Elbląskiej	Krzyż metalowy z wkomponowanym wcześniejszym krzyżem drewnianym,
Krzyż drewniany	Wejherowo	Bieszkowice – Pińskie	Pińskie	Krzyż drewniany przydrożny, na północ od wsi
Krzyż drewniany	Wejherowo	Bieszkowice	Gdańska/Szkołna	Krzyż drewniany przydrożny, 1998 rok
Pomnik bitwy oliwskiej	Gdańsk	Gdańsk-Oliwa	Wzgórze Pacholek	Na cokole pomnika Luizy pomnik bitwy oliwskiej
Pomnik Wilhelma I Hohenzollerna	Rumia	Rumia	Droga leśna	Obelisk upamiętniający wizytę cesarza
Pomnik Teodora Bolduana	Wejherowo	Wejherowo	Rezerwat Gałęźna Góra	Głaz pamiątkowy upamiętniający zamordowanego w 1939 burmistrza Wejherowa
Dawna leśniczówka Gołębiewo	Gdynia	Gdynia - Wielki Kack	Gołębiewo 1	Dawna leśniczówka
Leśniczówka Stara Pila	Rumia	Rumia	Łąkowa 58	Leśniczówka
Dawna leśniczówka Zbychowo	Rumia	Rumia	Leśniczówka Zagorze 1 (Redzka)	Dawna leśniczówka
Leśniczówka Kamień	Szemud	Kamień	Okuniewo 1	Leśniczówka
Leśniczówka Sopot	Sopot	Sopot	Leśna Polana 1	Leśniczówka
Budynek gospodarczy, strzecha	Wejherowo	Bieszkowice – Pińskie	Pińska 14	Stodoła kryta strzechą
Wieża nabeżnikowa	Gdańsk	Gdańsk	Lasy Oliwskie	Kratownicowa wieża naprowadzająca do dawnego lotniska Wrzeszcz
Cmentarz żołnierzy radzieckich i niemieckich	Sopot	Sopot	Wzgórze Olimpijskie	Cmentarz żołnierzy radzieckich i niemieckich
Cmentarz żołnierzy	Wejherowo	Wejherowo		Cmentarz żołnierzy radzieckich

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
radzieckich				
Droga brukowana z Redy do Gniewowa	Reda, Wejherowo	-	-	Fragment historycznej sieci drożnej
Droga brukowana na SW od Rumi	Rumia	-	-	Fragment historycznej sieci drożnej
Droga brukowana nad Zagórską Strugą	Rumia	-	-	Fragment historycznej sieci drożnej
Droga brukowana na krawędzi doliny Zagórskiej Strugi	Rumia	-	-	Fragment historycznej sieci drożnej
Droga brukowana w leśn. Kamień	Wejherowo-Szemud	-	-	Fragment historycznej sieci drożnej
Droga brukowana koło Krykulca	Gdynia	-	-	Fragment historycznej sieci drożnej
Krzyż drewniany	Rumia	Rumia	Młyńska	Krzyż
Betonowy próg na rzece Kacza	Gdynia	Karwiny	W sąsiedztwie linii kolejowej	Pozostałość betonowego progu na rzece Kacza
Bezimienna mogiła z żelaznym krzyżem	Rumia	Rumia	Droga do leśniczówki Zbychowo	Bezimienna mogiła z żelaznym krzyżem
Bezimienna mogiła z żelaznym krzyżem	Rumia	Rumia	Dolina Zagórskiej Strugi	Niebieski krzyż na mogile
Bezimiennie mogiły	Sopot	-	Lasy sopockie, Wilczy Parów	Prawdopodobnie groby żołnierzy niemieckich z roku 1945
Bezimienny pomnik	Rumia	Rumia	Droga do leśniczówki Zbychowo	Pomnik przy drodze leśnej ("polegli w 39")
Dawna siedziba nadleśnictwa	Gdańsk	Gdańsk-Oliwa	Bytowska 5	Budynek dawnej siedziby nadleśnictwa Oliwa
Dawna skocznia narciarska	Gdańsk	Gdańsk-Oliwa	Lasy Oliwskie	Miejsce po skoczni narciarskiej z okresu międzywojennego
Wielka Gwiazda	Sopot	Sopot	Lasy Sopockie	Skrzyżowanie leśnych dróg i szlaków turystycznych, fragmenty ruin restauracji zniszczonej w roku 1945
Kamienny obelisk z	Gdynia	Pustki Cisowskie	Teren leśny	Pomnik ofiar pól minowych

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
krzyżem				
Kapliczka	Gdańsk	Gdańsk-Oliwa	Tatrzańska	Kapliczka z roku 2018 w miejscu dawnej kapliczki
Figura Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej	Gdynia	Bernadowo	Bernadowska 1c	Figura Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej
Kościół pod wezwaniem Matki Bożej, droga krzyżowa, Dom Samotnej Matki	Gdańsk	Gdańsk	Matemblewska	Obiekt w ramach sanktuarium Matemblewo
Krzyż drewniany	Wejherowo	Gniewowo	Wejhera	Krzyż drewniany obok kaplicy św. Huberta, 2008
Krzyż drewniany	Wejherowo	Gniewowo	Naprzeciwno Spacerowa 17	Krzyż drewniany przydrożny
Krzyż drewniany	Wejherowo	Bieszkowice	Gdańska/Konny Szlak	Krzyż z 1989
Krzyż i kapliczka Matki Boskiej	Szemud	Grabowiec	Okolice Monasteru w Grabowcu	Krzyż i kapliczka Matki Boskiej z modlitwą
Krzyż metalowy	Wejherowo	Reszki	Reszki 9	Przy remizie Reszki
Krzyż metalowy	Wejherowo	Zbychowo	Źródłana	Pod lipą, krzyż metalowy
Krzyż metalowy	Wejherowo	Zbychowo	Kaszubska 17	Krzyż metalowy, otoczony przez 4 lipy
Krzyż metalowy	Wejherowo	Reszki	Naprzeciwno Reszki 3	Krzyż (obok przystanku autobusowego)
Krzyż metalowy	Wejherowo	Biała	Naprzeciwno Wejherowska 130	Krzyż przydrożny
Krzyż metalowy	Wejherowo	Gniewowo	Cystersów/Wejhera 36	Krzyż metalowy przydrożny
Leśny Ogród Botaniczny Marszewo	Gdynia	Gdynia	Marszewska 5	Leśniczówka
Leśniczówka Biała	Wejherowo	Wejherowo	Marynarki Wojennej 54	Leśniczówka
Leśniczówka Cisowa	Gdynia	Gdynia	Marszewska 4	Leśniczówka
Leśniczówka Marianowo	Reda	Reda	Gniewowska 55	Leśniczówka
Leśniczówka Matemblewo	Gdańsk	Matemblewo	Matemblewska 71	Leśniczówka
Leśniczówka Rogulewo	Gdynia	Gdynia	Marszewska 18	Leśniczówka
Leśniczówka Witomino	Gdynia	Gdynia	Olkuska 122	Leśniczówka
Leśniczówka	Gdynia	Gdynia	Kartuska 185	Leśniczówka

Nazwa	Gmina	Miejscowość	Adres	Opis
Zwierzyniec				
Mała gwiazda	Sopot	Sopot	Lasy Sopotckie	Skrzyżowanie leśnych dróg i szlaków turystycznych, głaz okolicznościowy PTTK - pomnik przewodników turystycznych
Mogiła nieznanego żołnierza	Gdynia	Karwiny	teren leśny	Krzyż metalowy z tablicą "grób nieznanego żołnierza"
Obelisk bez oznaczeń	Rumia	Rumia	Dolina Zagorskiej Strugi	Obelisk upamiętniający żołnierzy armii czerwonej z okresu II Wojny Światowej
Obelisk upamiętniający Ernsta Beckera-Lee	Gdańsk	Gdańsk-Oliwa	lasy oliwskie	Pomnik upamiętniający tragicznie zmarłego skoczka narciarskiego Ernsta Beckera-Lee
Ołtarz papieski, Matemblewo	Gdańsk	Gdańsk	Matemblewska	Obiekt w granicach sanktuarium Matemblewo
Pomnik - głaz pamiątkowy	Gdynia	Gdynia - Wielki Kack	Okolice Gołębiewa	Głaz pamiątkowy klubu turystycznego Bąbelki 50-lecie
Pomnik - głaz pamiątkowy	Gdynia	-	Lasy Gdyńskie	Pomnik strażników przyrody pomordowanych w latach 1939-1945
Pomnik - głaz pamiątkowy	Sopot	Sopot	Żeromskiego	Otto Gericke, głaz upamiętniający koło Konwaliowego Wzgórza
Pomnik - głaz pamiątkowy	Sopot	-	Lasy Sopotckie	Pomnik w miejscu śmierci leśnika W. Heusmanna - 15.07.1919
Pomnik - tablica pamiątkowa	Szemud	Kamień	Okuniewo 1	Tablica pamiątkowa upamiętniająca zamach na gestapowca
Pomnik - głaz pamiątkowy	Wejherowo	Wejherowo	Roszczyńskiego	Kamień z krzyżem - obelisk ku czci pomordowanych, poległych i zmarłych wejherowian, obok cmentarza

6. Literatura

Baza danych Instytutu Dziedzictwa Narodowego.

Błaszowski W. 1973. Sztuka ludowa Ziemi Wejherowskiej, Wejherowo

Błażuk J., Buliński M., Ciechanowski M., Fałtynowicz W., Sikora A., Wilga M. S. 1999. Ścieżki przyrodniczo dydaktyczne w Trójmiejskim Parku Krajobrazowym cz. II. Wydawnictwo Gdańskie.

Brodziak P. 2012. Próba identyfikacji i oceny kolizji i konfliktów człowiek-środowisko zachodzących w strefie granicznej południowego kompleksu Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Praca magisterska wykonana w Katedrze Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska Uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk.

Brosz M. 2016. Lasy Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego w percepcji mieszkańców aglomeracji trójmiejskiej i terenów sąsiadujących. Raport z badań. Manuskrypt. Gdańsk.

Buliński M., Mieńko W., zespół BULiGL Oddział Gdynia. 1997 (mscr.). Plan ochrony rezerwatu „Gałęzna Góra”. Dla Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Gdańsku, Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, Oddział Gdynia, Gdynia.

Cieślak E., Biernat C. 1994. Dzieje Gdańska. Wyd. Fundacja rewaloryzacji zabytków Gdańska, Gdańsk

Garbalewski A., Kmiecik J., Ożarowski D. 2005. Wędrówki po Trójmiejskim Parku Krajobrazowym – Dolina Radości. Wydawnictwo EKO - KAPIO. Gdańsk.

Garbalewski A., Kmiecik J., Ożarowski D. 2007. Wędrówki po Trójmiejskim Parku Krajobrazowym Wejherowo – Rumia. Wydawnictwo EKO – KAPIO. Gdańsk.

Gerstmannowa E., Przewoźniak M., Zalewski W. 2001. Plan ochrony Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Operat generalny. Gdańsk – Gdynia, mscr.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Rumi na lata 2016-20. Listopad 2015, Rumia

Golędzinowska A. 2018. Diagnoza obszaru lasów Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego wraz z rekomendacjami w kontekście równoważenia funkcji przyrodniczej, gospodarczej i turystyczno-rekreacyjnej. Materiał Studialny przekazany Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Pomorskiego

Iżewska T. 2000. Operat ochrony środowiska kulturowego. Materiały do Planu ochrony Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. mscr

Iżewska T. 2001. Dziedzictwo kulturowe W: Przewoźniak M. (red.). Materiały do Monografii Przyrodniczej Regionu Gdańskiego. Trójmiejski Park Krajobrazowy. Przyroda-kultura-krajobraz.

Jażdżewski. K. 2016. Historia lasów gdańskich. Od dóbr oliwskich i puckich do Nadleśnictwa Gdańsk. Wyd. Oskar, Gdańsk, ss. 191.

- Lipińska B., Poczobut J., Pernak R., Ciecholewski B. 1996. Studium wartości krajobrazowych, historycznych oraz wytyczne konserwatorskie dla „Doliny Radości” w Oliwie.
- Mikołajczuk B., Zakroczyńska M. 2011. Gdyńskie kapliczki, figurki i krzyże. Studia i materiały Muzeum Miasta Gdyni/ Seria III. Gdynia.
- Narodowy Instytut Dziedzictwa, 2005, Zasady tworzenia parku kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu ochrony, www.nid.pl.
- Pankau F., Pankau J. 2001. Problematyka zagospodarowania przestrzennego turystyki. [w]: Przewoźniak M. (red.), Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego. T. 6, Wydawnictwo Gdańskie, Gdańsk.
- Pankau F., Przewoźniak M., 1998, Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w planach ochrony parków krajobrazowych, W: Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w Polsce. SGGW, Warszawa
- Pawlak. S. M. 2001. Konflikt przyroda – człowiek w Trójmiejskim Parku Krajobrazowym związany z siecią komunikacyjną. Praca magisterska wykonana w Katedrze Geomorfologii i Geologii Czwartorzędu Uniwersytetu Gdańskiego.
- Pawłowska K., Swaryczewska M. 2002. Ochrona dziedzictwa kulturowego. Zarządzanie i partycypacja społeczna. Wyd. UJ. Kraków.
- Plan Odnowy Miejscowości Bieszkowice na lata 2013 - 2020 przyjęty uchwałą nr XXIX/334/2013 Rady Gminy Wejherowo z dnia 27 marca 2013 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Gniewowo na lata 2013 - 2020 przyjęty uchwałą nr XXIX/335/2013 Rady Gminy Wejherowo z dnia 27 marca 2013 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Nowy Dwór Wejherowski na lata 2014 - 2020 przyjęty uchwałą nr XL/474/2014 Rady Gminy Wejherowo dnia 23 kwietnia 2014 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Reszki na lata 2013 - 2020 przyjęty uchwałą nr XXIX/336/2013 Rady Gminy Wejherowo z dnia 27 marca 2013 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Zbychowo na lata 2013 - 2020 przyjęty uchwałą nr XXIX/337/2013 Rady Gminy Wejherowo dnia 27 marca 2013 r.
- Popowska-Taborska H., 1980, Kaszubszczyzna. Zarys dziejów. PWN, Warszawa
- Praca zbiorowa, 2008: Rumia. Pomniki, tablice, kapliczki, krzyże. Wyd. Urzędu Miejskiego w Rumi.
- Przewoźniak M. (red.) 2001. Materiały do monografii przyrodniczej Regionu Gdańskiego. Tom 6. Trójmiejski Park Krajobrazowy. Przyroda - kultura - krajobraz. Wydawnictwo Gdańskie. Gdańsk.
- Przewoźniak M. 2017. Ochrona przyrody i krajobrazu Kaszub. Studium krytyczne z autopsji. Bogucki Wyd. Nauk. Gdańsk-Poznań.
- Przewoźniak M., Czochoński Z., J. 2020. Przyrodnicze podstawy gospodarki przestrzennej. Ujęcie proekologiczne. Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Gdańsk – Poznań.

Rejestr Zabytków Województwa Pomorskiego

- Rosenberg P. 1936. Waldkarte von Oliva und Zoppot. 1: 25000. Danziger Verlags-Gesellschaft m.b.H. Gdańsk 1936
- Rozmarynowska K., 2017, Ogrody odchodzące. Z dziejów gdańskiej zieleni publicznej 1708-1945, Słowo/obraz terytoria, Gdańsk.
- Sołtysik M., 1985, Gdynia – studium architektoniczno-urbanistyczne waloryzacji Gdyni do roku 1939 w granicach administracyjnych miasta z roku 1970
- Sołtysik M., 1993, Gdynia – miasto dwudziestolecia międzywojennego, Warszawa
- Stankiewicz J. , Szermer B., 1959, Gdańsk, rozwój urbanistyczny i architektoniczny oraz powstanie zespołu Gdańsk-Sopot-Gdynia. Wyd. Arkady, Warszawa
- Talaś P. 2014. Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego – stan obecny i kierunki rozwoju. Praca magisterska wykonana w Katedrze Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk.
- Uchwała nr XXXVIII/455/2018 Rady Gminy Wejherowo z dnia 21 lutego 2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wejherowo na lata 2018 – 2021
- Uchwały Rady Gminy Wejherowo z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie uchwalenia Planów Odnowy Miejscowości Zbychowo, Bieszkowice i Reszki.
- Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568)
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 poz. 2067 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 marca 2003 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym Dz.U. 2018, poz. 1945 ze zm.)
- Wald-Karte vom Ostseebade und Luftkurorte Oliva und dem Seebade Zoppot. 1: 25000. 1919.
- Walder - Karte von der Konigl. Forst - Kielau, Oduingen, Oxhoft, Sagorsch. 1: 25.000. Gdańsk 1915.
- Więckowiak J., 1982, Kalwaria wejherowska – dzieje, sztuka, architektura. Wyd.: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie - Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, Wejherowo
- Wilga M.S. 1998. Trójmiejski Park Krajobrazowy. Wydawnictwo Gdańskie.
- Wilga M.S. 2005. Szlak Królewski w Lasach Oliwskich. Przewodnik turystyczny. Wyd. Gdańskie.
- Wilga M. S., Buliński M., Fałtynowicz W. 1999. Ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne w Trójmiejskim Parku Krajobrazowym, cz. I. Dolina Samborowo. Wyd. Gdańskie. Gdańsk

- Wilga M. S., Buliński M., Fałtynowicz W., Błażuk J., Sikora A., Ciechanowski M. 1999. Ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne w Trójmiejskim Parku Krajobrazowym, cz. II. Dolina Samborowo. Wyd. Gdańskie. Gdańsk
- Wilga M. S., Zieliński S. 2011. Wędrowki przyrodnicze po okolicach Gdańska. Fundacja Karrenwall, Wyd. VIA, Gdańsk.
- Zarządzenie nr 43/2020 Nadleśniczego Nadleśnictwa Gdańsk z dnia 29 października 2020 w sprawie zagospodarowania obszarów funkcjonalnych wyznaczonych na terenie Nadleśnictwa Gdańsk.
- Zarządzenie Wójta Gminy Wejherowo nr 95/2017 z dnia 5 czerwca 2017 w sprawie zmiany zarządzenia nr 205 Wójta Gminy Wejherowo z dnia 26 listopada 2015 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Wejherowo.
- Zieliński S. 2003. Przyroda czy biznes w Dolinie Radości. Nasze Pomorze 1: 9

Spis rycin

Ryc. 1. Granice obiektu „Zespół dworski – Dwór V...” wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków pod nr 715 (d. 592), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego.....	6
Ryc. 2. Granice obiektu „Zespół dworski Dwór III...” wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków, nr 16 (d. nr 15), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego	7
Ryc. 3. Granice obiektu „Zespół pałacowo-parkowy Stawowie”: wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 1042, dawniej nr 877), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego	8
Ryc. 4. Granice obiektu „Układ urbanistyczno-krajobrazowy Wejherowa” wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 957, dawniej 818), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego	9
Ryc. 5. Granice obiektu „Układ urbanistyczny Starej Oliwy wraz z zespołem Potoku Oliwskiego...” wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 850, d.730/719), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego.....	10
Ryc. 6. Granice obiektu „Układ urbanistyczno-krajobrazowy miasta Sopotu...” wraz z jego strefowaniem, wpisanego do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 936, d. 771), w obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego.....	11
Ryc. 7. Układ ruralistyczny wsi Gniewowo	13
Ryc. 8. Układ ruralistyczny wsi Zbychowo.....	14
Ryc. 9. Układ ruralistyczny wsi Reszki.....	15
Ryc. 10. Historyczne szlaki turystyczno-rekreacyjne Oliwy i Sopotu proponowane do wpisania do rejestru zabytków	17
Ryc. 11. Fragment mapy turystycznej okolic Oliwy i Sopotu z roku 1919 z zaznaczonymi ówczesnymi szlakami turystycznymi (Wald-Karte..., 1919).....	18
Ryc. 12. Chaotyczna zabudowa rekreacyjna i mieszkaniowa w okolicach Zbychowa.....	64
Ryc. 13. Rozproszone zagrody w rejonie osady Pińskie	77

Spis fotografii

Fot. 1. Fragment zabytkowego układu urbanistyczno-krajobrazowego Wejherowa w dolinie Cedronu przy granicy z Trójmiejskim Parkiem Krajobrazowym. Fot. Andrzej Jermaczek.....	9
Fot. 2. Górny fragment Doliny Radości. Fot. Andrzej Jermaczek	10
Fot. 3. Kalwaria Wejherowska, część wschodnia, kaplica „Grób NMP”. Fot. Andrzej Jermaczek	20
Fot. 4. Kalwaria Wejherowska, część zachodnia, „Kaplica spotkanie z Matką Boską”. Fot. Andrzej Jermaczek	20
Fot. 5. Kalwaria Wejherowska, „Kaplica Pierwszego Upadku Chrystusa”. Fot. Tomasz Krzyśków	21

Fot. 6. Gdańsk-Matemblewo. Kościół p.w. Matki Bożej Brzemiennej. Fot. Andrzej Jermaczek	22
Fot. 7. Gdańsk-Matemblewo. Ołtarz „papieski”. Fot. Andrzej Jermaczek	23
Fot. 8. Jedna ze figur Drogi Krzyżowej. Fot. Andrzej Jermaczek.....	23
Fot. 9. Dawna kaplica na cmentarzu komunalnym w Sopocie (wpis do rejestru zabytków nr 1279, d. 1050); obecnie kościół rzymskokatolicki p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Fot. Andrzej Jermaczek	25
Fot. 10. Kapliczka w Oliwie, u podnóża wzgórza Pacholek, od str. ul. Tatrzańskiej. Fot. Andrzej Jermaczek	27
Fot. 11. Kapliczka przy ul. Spacerowej w Oliwie. Fot. Andrzej Jermaczek	27
Fot. 12. Kapliczka i Krzyż nad Gościciną, w pobliżu Monasteru sióstr Betlejemitek koło Szemudu. Fot. Andrzej Jermaczek	28
Fot. 13. Kapliczka przy drodze wojewódzkiej z Czarnej Dąbrowy do Szemudu (wpisana do ewid. zab. gm. Szemud). Fot. Andrzej Jermaczek	28
Fot. 14. Krzyż przy skrzyżowaniu w Bieszkowicach. Fot. Andrzej Jermaczek	28
Fot. 15. Krzyż na krawędzi Zagórskiej Strugi koło Rumi. Fot. Andrzej Jermaczek	28
Fot. 16. Krzyż koło osady Pińskie. Fot. Andrzej Jermaczek	29
Fot. 17. Metalowy krzyż przy skrzyżowaniu w Gniewowie. Fot. Andrzej Jermaczek	29
Fot. 18. Śródleśny krzyż w pobliżu Gdyni. Fot. Andrzej Jermaczek	30
Fot. 19. Cmentarz komunalny przy ul. Malczewskiego w Sopocie, wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 1279, dawniej 1050). Fot. Andrzej Jermaczek	30
Fot. 20. Brama cmentarza żydowskiego w Sopocie (w ewidencji zabytków m. Sopot figuruje pod nr 220); cmentarz wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków (nr 1043, dawniej 894). Fot. Tomasz Krzyśków	31
Fot. 21. Brama cmentarza katolickiego w Sopocie (nr 213 w ewidencji zabytków m. Sopot). Fot. Andrzej Jermaczek.....	32
Fot. 22. Cmentarz i pomnik żołnierzy radzieckich w Sopocie. Fot. Andrzej Jermaczek	33
Fot. 23. Cmentarz żydowski w Sopocie (nr 1043, d. nr 894 w woj. rej. zabytków). Fot. Andrzej Jermaczek	35
Fot. 24. Cmentarz komunalny w Wejherowie. Fot. Andrzej Jermaczek	35
Fot. 25. Cmentarz komunalny w Sopocie. (nr 1279, d. 1050 w woj. rej. zabytków). Fot. Andrzej Jermaczek	35
Fot. 26. Cmentarz żołnierzy polskich i radzieckich w Łężycach. Fot. Andrzej Jermaczek	35
Fot. 27. Wejście na cmentarz żołnierzy radzieckich w Wejherowie. Fot. Andrzej Jermaczek	35
Fot. 28. Cmentarz Witomiński (komunalny) w Gdyni. Fot. Andrzej Jermaczek	35
Fot. 29. Kwatera poległych 7 i 8 września 1939 r. Obrońców Wybrzeża (żołnierzy i oficerów I Morskiego Pułku Strzelców). Fot. Tomasz Krzyśków	36

Fot. 30. Pomnik upamiętniający miejsce śmierci burmistrza Wejherowa Teodora Bolduana w obecnym rez. Gałęzna Góra. Fot. Andrzej Jermaczek	36
Fot. 31. Pomnik na wzgórzu „Pacholek” upamiętniający bitwę pod Oliwą (wystawiony w 350 rocznicę). Fot. Tomasz Krzyśków	37
Fot. 32. „Pomnik strażników przyrody” zamordowanych w okresie II Wojny Światowej. Fot. Andrzej Jermaczek	37
Fot. 33. Tablica przy leśniczówce Kamień upamiętniająca zamach na Georga Scherfa – kata Kaszubów z okresu II Wojny Światowej. Fot. Andrzej Jermaczek	38
Fot. 34. Kamień upamiętniający poległych, zamordowanych i zmarłych mieszkańców Wejherowa w sąsiedztwie cmentarza w Wejherowie. Fot. Andrzej Jermaczek.....	38
Fot. 35. Głaz upamiętniający 50-lecie klubu turystycznego „Bąbelki” (1959 –2009). Fot. Andrzej Jermaczek	39
Fot. 36. Pamiątkowy głaz, obecnie bez tablicy, koło Rumi – postawiony z okazji 100-rocznicy urodzin cesarza Wilhelma I Hohenzollerna. Fot. Andrzej Jermaczek.....	39
Fot. 37. „Grób nieznanego żołnierza” nad rzeką Kaczą. Fot. Tomasz Krzyśków.....	40
Fot. 38. Obelisk bez tablicy na krawędzi doliny Zagórskiej Strugi, poświęcony poległym żołnierzom radzieckim. Fot. Andrzej Jermaczek	40
Fot. 39. Jedna z trzech mogił w lesie koło Sopotu (Wilczy Parów). Fot. Andrzej Jermaczek .	41
Fot. 40. Leśniczówka – siedziba leśnictwa Kamień. Fot. Andrzej Jermaczek	43
Fot. 41. Leśnictwo Sopot. Fot. Andrzej Jermaczek.....	43
Fot. 42. Zespół leśniczówki Wyspowo. Fot. Andrzej Jermaczek.....	43
Fot. 43. Zespół leśniczówki Matemblewo. Fot. Andrzej Jermaczek	44
Fot. 44. Dawna leśniczówka w Gniewowie, ul. Wejhera 17a. Fot. Andrzej Jermaczek	44
Fot. 45. Gniewowo – dawna siedziba Nadleśnictwa, ul. Wejhera 2. Fot. Andrzej Jermaczek.	44
Fot. 46. Budynek kompleksu dawnego młyna prochowego w Oliwie. Fot. Andrzej Jermaczek	46
Fot. 47. Dom rodzinny księdza Leona Heyke w Cierzni. Fot. Andrzej Jermaczek.....	46
Fot. 48. Dawna szkoła w Bieszkowicach (obecnie: Filia Biblioteki i Centrum Kultury w Wejherowie). Fot. Andrzej Jermaczek	47
Fot. 49. Dawna szkoła, obecnie świetlica w Reszkach. Fot. Andrzej Jermaczek.....	47
Fot. 50. Dawna szkoła w Zbychowie. Fot. Andrzej Jermaczek.....	47
Fot. 51. Szkoła i dawna poczta w Gniewowie. Fot. Andrzej Jermaczek.....	47
Fot. 52. Pozostałość betonowego progu na rzece Kacza. Fot. Andrzej Jermaczek	48
Fot. 53. Most na rzece Kaczej w rezerwacie Kacze Łęgi. Fot. Tomasz Krzyśków.....	48
Fot. 54. Przepust rzeki Kacza pod linią kolejową Gdynia – Wielki Kack. Fot. Andrzej Jermaczek	49

Fot. 55. Bruk na krawędzi doliny Zagórskiej Strugi na południe od Rumi. Fot. Andrzej Jermaczek	51
Fot. 56. Brukowana droga w Dolinie Zagórskiej Strugi. Fot. Andrzej Jermaczek.....	51
Fot. 57. Brukowana droga w leśnictwie Kamień, jeden z bardziej malowniczych odcinków brukowanych dróg w Parku. Fot. Andrzej Jermaczek.....	52
Fot. 58. Linia kolejowa Gdynia – Wielki Kack. Fot. Andrzej Jermaczek.....	53
Fot. 59. Kurhany w rez. Gałęźna Góra. Fot. Andrzej Jermaczek	54
Fot. 60. Teren wczesnośredniowiecznego grodziska w rez. Gałęźna Góra. Fot. Andrzej Jermaczek	54
Fot. 61. Tablica z litanią do Matki Boskiej Lesôckiej przy źródle nad Gościciną. Fot. Andrzej Jermaczek	56
Fot. 62. Niezharmonizowana z otoczeniem zabytkowego krajobrazu kulturowego Doliny Radości infrastruktura ujęcia wody. Fot. Andrzej Jermaczek	59
Fot. 63. Ruiny krytej strzechą chaty w Zbychowie. Fot. Andrzej Jermaczek	62
Fot. 64. Kryta strzechą stodoła w osadzie Pińskie. Fot. Andrzej Jermaczek.....	62
Fot. 65. Chaotyczna zabudowa rekreacyjna i mieszkaniowa w okolicach Zbychowa. Fot. Andrzej Jermaczek	64
Fot. 66. Krajobraz rolniczy o dużej wartości przyrodniczej i kulturowej z rozproszonymi zagrodami w rejonie osady Pińskie. Fot. Andrzej Jermaczek	77

Spis tabel

Tab. 1. Zagrożenia dla walorów historycznych i kulturowych Parku oraz sposoby ich ograniczenia lub eliminacji	83
Tab. 2. Obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz rejestru zabytków archeologicznych	90
Tab. 3. Obiekty wpisane do ewidencji zabytków	91
Tab. 4. Inne obiekty lub obszary o istotnych wartościach historycznych i kulturowych	94